

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER

MAGISTRSKO NALOGA

VLOGA OSNOVNE ŠOLE PRI OHRANJANJU
KRAJA – ANALIZA METAFOR

DRAGICA MAZEJ

KOPER, 2010

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER

Magistrska naloga

VLOGA OSNOVNE ŠOLE PRI
OHRANJANJU KRAJA – ANALIZA METAFOR

Dragica Mazej

Koper, 2010

Mentorica:izr. prof. dr. Anita Trnavčević

POVZETEK

Spodbujanje otrok, učencev in mladostnikov pri ohranjanju manjših krajev je ena izmed prednostnih nalog lokalne politike in tudi osnovnega šolstva. V magistrski nalogi smo raziskali, katera teoretična izhodišča so tista, ki predstavljajo neke zdrave temelje za ohranjanje kraja in poiskali smo skrite potenciale, ki doprinašajo k izboljšanju tako demografske kot tudi socialno ekonomske slike kraja. Pri analizi anket in intervjujev smo se omejili predvsem na metafore, ker izhajajo iz tradicije in kulturne dediščine kraja, predvsem pa nam pomagajo razumeti, kar ljudje razmišljajo, občutijo, predstavljajo pa tudi odličen vpogled v duševne značilnosti posameznika. Podatke smo zbrali z anketnim vprašalnikom in polstrukturiranim intervjujem. Ugotavljamo, da ima osnovna šola pomembno vlogo pri ohranjanju kraja, da predstavlja most pri izmenjavi menjalnih odnosov vseh akterjev v kraju in da zdajšnje sodelovanje osnovne šole z vsemi akterji ni zadovoljivo. Na osnovi ugotovitev podajamo priporočila za prakso in nadaljnje raziskovanje.

Ključne besede: vloga osnovne šole, metafora, tradicija in dediščina, trajnostni razvoj, menjalni odnosi, izobraževanje, okoljska vzgoja.

ABSTRACT

One of main local government policies as well as primary education goals is to encourage children, learners and teenagers to remain in smaller villages. In the M.A. thesis, we researched the theoretical bases that represent healthy foundations for preserving villages. What is more, we searched for hidden potentials that contribute to the demographic as well as the social-economic state of the village. The analysis of questionnaires and interviews was mainly limited to metaphors that come from the tradition and the cultural heritage of the village. The metaphors help us understand what people think and feel. In addition, they provide an excellent insight into the mental characteristics of individuals. The data was gathered with the use of questionnaires and semi-structured interviews. It was established that the primary school has an important role in preserving the village. The primary school also represents a bridge between all the inhabitants in the village. And finally, it was found that the current cooperation between the primary school and other inhabitants is unsatisfactory. On the basis of our findings we submit recommendations for further research and the implementation of our results.

Key words: the role of primary schools, metaphor, tradition and heritage, sustainable development, relationships, education, environmental education.

UDK: 314.114:37(043.2)

VSEBINA

1	Uvod	1
2	Teoretična izhodišča	5
2.1	Vloga osnovne šole nekoč	5
2.2	Vloga osnovne šole danes	8
2.2.1	Kultura v osnovni šoli	10
2.2.2	Trajnostni razvoj	21
2.2.3	Okoljska vzgoja v osnovni šoli	31
3	Črna na Koroškem nekoč in danes	37
3.1	Šola in okolje v Črni na Koroškem	40
3.2	Izobrazbena struktura v občini Črna na Koroškem	41
3.3	Trg dela in brezposelnost kraja Črna na Koroškem	43
3.4	Poslovni subjekti občine Črna na Koroškem	45
4	Metafore.....	49
4.1	Definicije metafor	49
4.2	Teorije metafor v preteklosti	50
4.3	Teorije metafor danes	52
4.3.1	Klasična teorija metafore	52
4.3.2	Sodobna teorija metafore	54
4.3.3	Metafora v kognitivni lingvistiki	54
4.3.4	Metafore v vsakdanjem življenju.....	54
4.3.5	Pojmovna shema	55
4.3.6	Konceptualna metafora	55
4.3.7	Utelešenje.....	56
4.3.8	Dobesedni in metaforični jezik	56
4.3.9	Metafora in kultura	57
4.4	Klasifikacija metafor	58
4.4.1	Orientacijske metafore	59
4.4.2	Ontološke metafore	60
4.4.3	Strukturne metafore.....	61
4.5	Področja uporabe metafor	61
4.6	Življenjski cikel metafor	62
5	Empirični del.....	65
5.1	Metodologija	65
5.2	Analiza in interpretacija anketnega vprašalnika.....	67
5.3	Opis vzorca.....	67
5.4	Analiza in interpretacija intervjujev	75
5.4.1	Metafore in kraj.....	75
5.4.2	Vloga osnovne šole v sodobni družbi	81

5.4.3	Drugačni in podobni	86
5.4.4	Dejavnosti šole pri ohranjanju kraja	92
5.4.5	Vloga krajanov in zaposlenih pri ohranjanju kraja	100
5.4.6	Življenje kraja	111
5.4.7	Perspektiva kraja Črna na Koroškem čez 20 let	115
6	Ugotovitve in zaključki	121
6.1	Ugotovitve	121
6.2	Priporočila za prakso	126
6.3	Priporočila za nadaljnje raziskovanje	127
	Literatura	129
	Priloge	139

SLIKE

Slika 2.1	Čebulni diagram po Hofstedeju.....	14
Slika 2.2	Kulturna spirala po Molu.....	15
Slika 2.3	Sestavine kulture.....	16
Slika 2.4	Sestavine trajnostnega razvoja	23
Slika 2.5	Model okoljske vzgoje in izobraževanja za okolje.....	35
Slika 4.1	Moč metafore skozi življenjski cikel.....	62

TABELE

Tabela 3.1	Gibanje števila prebivalcev v Črni v obdobju 1856–2008	38
Tabela 3.2	Rojstva in umrljivost v Črni na Koroškem v obdobju 2003–2009.....	38
Tabela 3.3	Prebivalstvo starostnih skupinah in spolu, polletno 31. 12. 2004	39
Tabela 3.4	Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu, polletno 31. 12. 2006	39
Tabela 3.5	Prebivalstvo starostnih skupinah in spolu, polletno 31. 12. 2008	39
Tabela 3.6	Prebivalci od 0 do 15 leta, vključeni v vrtec in osnovno šolo	41
Tabela 3.7	Učenci po podružničnih šolah	41
Tabela 3.8	Število zaposlenih, marec 2009	44
Tabela 3.9	Stopnja registrirane brezposelnosti, izračun povprečij.....	45
Tabela 3.10	Registrirane brezposelne osebe	45
Tabela 3.11	Število podjetij, letno.....	45
Tabela 3.12	Poslovni subjekti v Občini Črna na Koroškem na dan 22. 6. 2009.....	46
Tabela 5.1	Anketiranci po starosti in spolu	68
Tabela 5.2	Metafore po kategorijah	75
Tabela 5.3	Registrirana brezposelnost v Občini Črna na Koroškem v letu 2009.....	109
Tabela 5.4	Registrirana brezposelnost v letih 2007, 2008 in 2009	109
Tabela 5.5	Povprečne mesečne bruto in neto plače po občinah.....	110
Tabela 5.6	Gibanje prebivalstva Občine Črna na Koroškem po letih	112

GRAFI

Graf 3.1	Število učencev skozi čas	40
Graf 3.2	Izobrazbena struktura prebivalstva, deleži	42
Graf 3.3	Prebivalstvo, staro 15 let ali več, po izobrazbi.....	43
Graf 5.1	Prisposoba kraja pri starostni skupini 18–25 let	68
Graf 5.2	Prisposoba kraja pri starostni skupini 26–45 let	69

Graf 5.3	Prispodoba kraja pri starostni skupini 46–55 let	70
Graf 5.4	Prispodoba kraja pri starostni skupini 56–65 let	70
Graf 5.5	Prispodoba kraja pri starostni skupini nad 65 let.....	71
Graf 5.6	Prispodoba kraja pri vseh starostnih skupinah skupaj	71
Graf 5.7	Registrirana brezposelnost v letu 2009.....	109
Graf 5.8	Registrirana brezposelnost v letih 2007, 2008 in 2009	109
Graf 5.9	Povprečne mesečne bruto in neto plače po občinah.....	110

KRAJŠAVE

BDP	bruto domači proizvod
d. d.	delniška družba
d. o. o.	družba z omejeno odgovornostjo
EU	Evropska unija
IDM	indeks dnevne migracije
ITR	izobraževanje za trajnostni razvoj
IUCN	International Union for Conservation of Nature
OŠ	osnovna šola
RRP	Regionalni razvojni program
s. p.	samostojni podjetnik posameznik
SI-STAT	podatkovni portal
TP	trajnostna potrošnja
TR	trajnostni razvoj
UNESCO	Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo
Ur. l. RS	Uradni list Republike Slovenije
VITR	vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj
VVO	vzgojno varstvena organizacija

1 UVOD

Trend odseljavanja ljudi iz podeželja v mesta je problem, s katerim se srečuje celoten razviti svet. V Koroški regiji, kamor spada tudi občina Črna na Koroškem, velja kar 73 odstotkov površin za območja s posebnimi razvojnimi potrebami. Po kazalcih razvitosti, ogroženosti in razvojnih možnosti je Koroška regija na šestem mestu med dvanajstimi regijami (indeks 103,9¹ – Vlada RS 2006). V splošnem lahko rečemo, da se skoraj vsako območje, ki ima razvojne probleme sooča z odseljavanjem mladih oziroma z globalnim staranjem prebivalstva. Ljudje si prizadevajo za izboljšanje materialne življenjske ravni, doseči želijo večjo blaginjo zase in družino, zato so usmerjeni v regije z boljšimi ekonomskimi možnostmi (Malačič 1997, 171).

Temeljni problem, ki se pojavlja z globalnim staranjem prebivalstva in s spremembo okolja v občini Črna na Koroškem, prikazuje naslednjo sliko:

- staranje in zmanjševanje števila prebivalcev;
- manjša rodnost, večja umrljivost,
- zapiranje podružničnih šol zaradi vse manjšega vpisa osnovnošolskih otrok;
- propadanje stavbnega fonda;
- prazni objekti, stanovanja;
- odseljavanje mladih v večja mesta;
- problem trženja turističnih destinacij (Kralj Matjaž, gozdni mož, Najevska lipa, Krajinski park Topla);
- slabša oskrba in infrastrukturna opremljenost;
- slabše vzdrževana prometna infrastruktura;
- onesnaženost okolja;
- zmanjševanje obsega in intenzivnosti kmetijske pridelave.

Ljudje, predvsem mladi, odhajajo, odprtja novih delovnih mest že dlje časa ni, velika priložnost pa se kaže v vzpostavitvi turizma in turističnih destinacij. Vendar zgolj priložnost ni dovolj, če se prebivalci po končanem šolanju ne vračajo v svoj kraj in če kraj nima ustrezne politike, s katero bi privabil mlade ljudi. Vprašanje, ki se pri tem odpira je, kaj lahko stori lokalna osnovna šola, da doprinese k izboljšanju demografske slike v Črni na Koroškem, ki je zgolj ena od mnogih majhnih krajev, ki jih srečujemo z odlivom prebivalcev, majhno rodnostjo in praznim stanovanjskim fondom.

Jelenc (2007, 7) navaja, da je stalnost samo v razvoju in spreminjanju. Le-to pa je mogoče le s spodbujanjem kritičnega razmišljanja posameznika in z večjo ozaveščenostjo. Jelenc (2007, 7) med drugim tudi navaja, da vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj vključuje medsebojno povezana okoljska, gospodarska in socialna

¹ Najbolj razvojno ogrožena je Pomurska regija (indeks 159,5), najmanj pa Osrednje-slovenska (indeks 8,9).

vprašanja. Samo s sodelovanjem ministrstva, javnih zavodov, nevladnih organizacij in lokalnih skupnosti bo mogoče ozavestiti to vzgojo za trajnostni razvoj v vse pore življenja.

Webster (2004) trdi, da trije stebri (socialni, ekonomski in gospodarski) lebdijo v neomejenem prostoru, kar implicira, da lahko gospodarstvo raste brez omejitev.

Problem je torej v tem, da imamo v slovenskem prostoru velik poudarek predvsem na okoljskih vsebinah, čeprav so se okrepila prizadevanja na najvišjih ravneh po ustrezni prilagoditvi izobraževalnih sistemov in izobraževalnih procesov v smeri trajnosti oziroma trajnostnega razvoja. Z vključitvijo dodatnih predmetov, ki bi pokrivali tako socialne, ekonomske kot tudi gospodarske vsebine, bi osnovna šola naredila velik korak pri ohranjanju kraja in njeni demografski ohranjenosti. Zato ima trajnostni razvoj in promoviranje le-tega pomembno vlogo pri ohranjanju kraja. Ker pa se začne ta zavest ohranjanja kraja že pri otrocih, je vloga šole skozi perspektive trajnostnega razvoja, menjalnih odnosov okoljske vzgoje, tradicije in dediščine, trga dela, gospodarstva, lokalne politike ter nazadnje tudi metafor, eden od možnih elementov proučevanja.

Cilj raziskave so:

- podati pregled sodobne literature in raziskav s področja trajnostnega razvoja in menjalnih odnosov med šolo in okoljem;
- raziskati vlogo osnovne šole pri ohranjanju kraja;
- raziskati poglede na kraj, kot jih krajani, šolarji in zaposleni v šoli izražajo skozi metafore;
- podati priporočila za vodstvo šole in za snovalce politike v kraju.

Vodilo v raziskavi so naslednja temeljna raziskovalna vprašanja:

- Kakšna je vloga osnovne šole pri ohranjanju kraja?
- Kaj lahko šola naredi in kakšen je odnos zaposlenih do aktivnega spodbujanja otrok k ohranjanju kraja?
- S katerimi metaforami prebivalci Črne na Koroškem, osnovnošolci in zaposleni v osnovni šoli Črna na Koroškem opisujejo svoj kraj in s tem potencialne možnosti razvoja kraja?

Magistrska naloga je sestavljena iz dveh sklopov, teoretičnega in empiričnega. Teoretični del vsebuje poglobljen pregled teoretičnih izhodišč vloge šole in njene politike trajnostnega razvoja pri ohranjanju kraja, značilnosti menjalnih odnosov ter trga dela. Podrobneje so prikazane tudi značilnosti kraja Črna na Koroškem, njenega globalnega staranja, naravne in selitvene prirasti ter izobrazbene strukture v kraju.

Drugi del je namenjen empiričnem ugotavljanju vloge šole pri ohranjanju kraja. Raziskava je zasnovana kot študija primera, geografsko gledano en kraj. Izbrali smo ga,

ker poučevanje v tem kraju poteka že 191 let; ker ima osnovna šola podružnično šolo v Javorju, ki je najvišje ležeča šola v Sloveniji; ker se kraj Črna omenja že leta 1137; ker je prva napisana beseda oziroma Bratovščinska knjiga Črne na Koroškem iz leta 1633; ker je kraj z bogato tradicijo rudarjenja, gozdarstva in fužinarstva; ker so ti poklici izoblikovali ljudi z lastnostmi, kot so garaštvo, trma, vztrajnosti, ker ima kraj najstarejšo lipo na Slovenskem, Najevsko lipo; ker je kraj znan po najuspešnejših smučarjih v Sloveniji; ker v kraju živijo pravljичni liki, kot so kralj Matjaž, gozdni mož, perkmandeljč,² skratka, ker je kraj specifičen primer in hkrati dovolj splošen z vidika malih krajev, ki se z odlivom prebivalstva srečujejo.

Raziskava je razdeljena je na dva dela, kvantitativni in kvalitativni. Tej delitvi ustrezajo metode zbiranja podatkov in metode analize podatkov.

Metode zbiranja podatkov: anketni vprašalnik z vprašanji odprtega tipa (vrsta metafor) ter intervjuji, in sicer:

- skupinski, polstrukturiran intervju z devetošolci,
- skupinski, polstrukturiran intervju z zaposlenimi v OŠ Črna na Koroškem in v VVO Črna na Koroškem,
- dva skupinska, polstrukturirana intervjuja s krajanji Črne na Koroškem.

Način vzorčenja ni naključen. Izbrali smo namenski vzorec, kar pomeni, da smo izbrali tako šolo kot vse udeležence namensko, torej šolo in vse udeležence, ki nam o proučevanem problemu lahko največ povedo. In zakaj ravno te? Šola v kraju je ena sama. V raziskavo smo vključili vodstvo osnovne šole ter 'domače' učitelje in vzgojitelje, ki so najbolj aktivni v delovanju kraja, izbrano skupino devetošolcev in izbrano skupino krajanov.

Izbrali smo naslednje metode analize podatkov: utemeljena metoda in deskriptivna statistika.

Kot vsaka raziskava ima tudi pričujoča naloga vsebinske in metodološke omejitve. Metodološke omejitve naloge postavlja vrsta raziskave, študija primera, kot število izbranih primerov, zato bo »posploševanje rezultatov / iz enostavnih ali kompleksnih zasnov / v povezavi s teorijo in ne s populacijo« (Yin 1994, 3), kar sicer predstavlja tudi metodološko omejitev študije primera kot raziskovalnega pristopa. Kot metodološko omejitev hkrati razumem tudi vlogo »raziskovalke/raziskovalca, ki je primeren instrument za zbiranje podatkov« (Merriam 1998, 7), saj metodologija kot »temeljna strategija pri odločanju o sklopu alternativ in možnosti, ki so dosegljive raziskovalki/raziskovalcu, le-to/tega popolnoma vključuje – od nezavednega pogleda na svet do uzakonitve tega pogleda na svet skozi raziskovalni proces« (Guba in Lincoln

² Škrat, ki po rudarskem verovanju povzroča nesreče v jami.

1989 v Trnavčevič 2001, 5). To vpliva tako na vsebino vprašanj kot poznejšo analizo rezultatov.

Vsebinske omejitve naloge pa so, da lahko problem, ki ga kraj Črna na Koroškem zaznava, pogledamo z več perspektiv in teoretičnih izhodišč, to so npr. trajnostni razvoj in menjalni odnosi med šolo in krajem, trg dela ter brezposelnost, vizija občine, sistemske spodbude za ohranitev in razvoj malih krajev, zakonodajo in regionalizacijo.

V tej raziskavi smo se omejili predvsem na vlogo kraja skozi perspektivo trajnostnega razvoja in menjalnih odnosov.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

Vloga šole se je skozi zgodovino spreminjala. Od splošnega učenja petja, verske vzgoje, učenja pisanja in branja, brez belega lista papirja in ustreznega pisala, do današnjih pripomočkov in predmetnikov, ki so danes na razpolago. Lahko trdimo, da je utrip šole vedno bil in je povezan z življenjem kraja. Tudi stari rek: »Če šola zaklene svoja vrata, začne kraj umirati,« v praksi še vedno drži. Zato mora biti ohranjanje kulturne dediščine skrb nas vseh, kajti v odnosu do nje se kažeta zrelost in odgovornost posameznika in naroda. Kulturna dediščina pa niso samo stari običaji, stare noše, slike, kipi, stara posoda in stare zgradbe. Zelo pomemben del naše kulturne preteklosti in sedanjosti so tudi šole, stare šolske kronike, drugi uradni šolski dokumenti ter samo šolsko delo, kajti človekova želja po znanju je stara vsaj toliko kot njegova zavest, zato lahko trdimo, da ima šola zelo pomembno vlogo pri ohranjanju kraja. Vloga šole je v 2. členu Zakona o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 81/2006) natančno opredeljena.

Tako lahko rečemo, da je zagotavljanje splošne izobrazbe vsemu prebivalstvu, vzpodbujanje razvoja posameznika, razvijanje pismenosti, pridobivanje splošnih in uporabnih znanj ipd., ključna oziroma pomembnejša vloga šole. Prav tako tudi smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj ter desetletja vzgoje za trajnostni razvoj 2005–2014, poudarjajo pomembno vlogo za trajnostni razvoj, trajnostno potrošnjo, okoljsko vzgojo ipd. Ampak teoretično gledano je to možno storiti z menjalnimi odnosi in marketingom šole, kar 'šolniki' odklanjajo. Kako torej udeleženci vidijo vlogo šole pri ohranjanju kraja, ohranjanje kraja pa gledamo s perspektive trajnostnega razvoja in menjalnih odnosov, trajnostne potrošnje, marketinga šole, okoljske vzgoje, kulture in tradicije kraja, trga dela, lokalne politike ter na koncu skozi metafore.

V nadaljevanju svoje raziskave želim osvetliti in raziskati oziroma pridobiti poglobljen pogled vseh zgoraj omenjenih perspektiv, ki imajo pomembno vlogo pri ohranjanju kraja.

2.1 Vloga osnovne šole nekoč

S priključitvijo slovenskega narodnega ozemlja v zahodnoevropski krščanski svet in s pokristjanjevanjem so se med predniki Slovencev razvile prve neposredno izpričane oblike izobraževanja in verske vzgoje – stolne šole. Ciperle in Vovko (2006, 28) ter Pavličeva (2000, 10) menijo, da je takrat bilo najpomembnejše izobraževanje duhovnikov, ki so s svojim delom med vsemi sloji najbolj vplivali na splošno ljudsko kulturo na slovenskem ozemlju. Ciperle in Vovko (2006, 28) pravita, da so bile tiste šole namenjene za vzgojo lastnega redovniškega naraščaja, včasih pa so sprejemale tudi otroke, praviloma višjih družbenih slojev. Otroke podložnikov, ki pa so predstavljali večino slovenskega prebivalstva, pa je takrat šolstvo obšlo. Po mnenju Ciperleta in Vovka (2006, 28) ter Pavličeve (2000, 11) je pomembno prelomnico slovenskemu

ozemlju prinesel pojav protestantizma. Primož Trubar je svojo zahtevo za ustanovitev mreže osnovnih šol utemeljeval zlasti v duhu osnovne protestantske zahteve, da naj vsak vernik bere Sveto pismo v materinem jeziku. Te šole so bile namenjene začetnemu poučevanju branja, pisanja, verouka in petja, ne glede na spol in imetje. Pavličeva (2000, 11) opisuje, da je Primož Trubar v dokument za ureditev protestantske cerkvene organizacije na Kranjskem predvidel, da bi vsaka fara imela svojega učitelja, vzdrževanje šol in učiteljev pa naj bi plačevala država, vendar deželni knezi Habsburžani tega niso podprli, zato so bili učitelji revni. Neko analogijo s sodobnim sistemom najdemo tudi danes. Vsaka občina ima osnovno šolo, učitelje plačuje država, šole pa vzdržuje občina. Na nek način je bila zamisel o osnovni šoli in šolanju velik napredek v razvoju človeštva. V zahtevi naj se šola vsak, ker je človek, ne glede na njegov bodoči poklic, se izraža višje vrednotenje človeka in Trubarju gre čast, da je na Slovenskem prvi to zahtevo izrekel in jo s svojim delom tudi uresničeval. Z »višjimi študijami« je Jezuitski red uvedel prve oblike višješolskega pouka. Tudi ta se je na Slovenskem posvetil predvsem izobraževanju duhovnikov. Z reformami Marije Terezije in njenega sina Jožefa II je na šolsko področje prvič bolj resno posegla država. Ta je šolski sistem krojila po svojih potrebah (Pavlič 2000, 12). Osnovna šola je postala obvezna za vse otroke od 6. do 12. leta. Ugotovimo lahko, da obveznost vstopa v osnovno šolo enaka tudi danes. Ciperle in Vovko (2006, 32) pravita, da je Terezijanski osnovnošolski zakon iz leta 1774 postavil nov temelj osnovni šoli. S to zakonodajo je država postavila šoli nalogo vzgajati trezne, delavne, koristne, vdane državljane in dobre vernike. Pravita še, da se je po tem zakonu osnovno šolstvo diferenciralo na trivialke, glavne šole in normalke. Pavličeva (2000, 12) še dodaja, da je ta zakon prinesel šolo vsem otrokom, dečkom in deklicam, bogatim in revnim, podeželanom in meščanom. Nadaljuje, da pa vkljub vpeljevanju splošnega in obveznega osnovnošolskega pouka na podeželje, to še vedno ni pomenilo enako šolanje za vse. Pouk na podeželskih šolah je bil namreč veliko manj zahteven kot pouk v mestnih šolah. Tudi izostajanje od pouka, običajno kmečkih otrok, ni bilo sankcionirano. Milharčič Hladnikova (1995, 23) pravi, da je bilo otrokom na podeželju zaradi nujne pomoči pri kmečkih opravilih dovoljeno hoditi v šolo samo v zimskem času. Naslednjo pomembno prelomnico v šolstvu je leta 1805 postavil drugi avstrijski zakon, imenovan politična ustava. Ciperle in Vovko (2006, 32) navajata, da je zakon pripravila posebna komisija, v kateri so prevladovali duhovniki, katerim pa je bilo dodeljeno tudi nadzorstvo v šolah. Omenjeni zakon je uvajal tudi ponavljalne nedeljske šole, namenjene tistim šolarjem, ki so že končali obvezno osnovno šolanje. Ciperle in Vovko (2006, 33) še pravita, da se je takrat okrepila tudi vloga slovenščine v elementarni šoli, za kar je še posebej zaslužen znani prosvetljenec Valentin Vodnik. Zedinjenje vseh Slovencev v eno politično upravno enoto, večja vloga slovenskega jezika v šolah in uradih, sta bila za vse obdobje do razpada monarhije stalni, a neizpolnjeni zahtevi

Slovencev. Leta 1849 je bilo z ukinitvijo licejev na Slovenskem ukinjeno tudi višje šolstvo, zato se je ob tem pojavila zahteva po slovenski univerzi v Ljubljani (Pavlič 2000, 12). Ciperle in Vovko (2006, 32) opisujeta, da je leta 1869 nastal tretji osnovnošolski zakon, s katerim je izobraževanje znova prevzela država. Uvedena je bila enotna osnovna šola in v celoti je bila izvedena splošna osemletna šolska obveznost. Ideja zedinjene Slovenije, ki je bila glavna narodno-politična zahteva Slovencev vso drugo polovico 19. stoletja, je bila po prvi svetovni vojni dokončno pokopana. Slovensko ozemlje je bilo razdeljeno med štiri države. Pavličeva (2000, 13) pravi, da je v teh časih delovalo več meščanskih šol, katerih namen je bil usmerjanje mladine v praktične poklice. Pravi še, da so za izobraževanje učiteljev osnovnih šol bila leta 1890 odprta učiteljišča, ki so imela štiri letnike. Milharčič Hladnikova (1995, 18) meni, da je bil to tudi čas, ko so v šolski prostor začele vstopati ženske – učiteljice in da so sprva učiteljice smele poučevati le v dekliških šolah, pozneje pa tudi v deških nižjih razredih. Učiteljice so prejemale le 80 odstotkov učiteljske plače z utemeljitvijo, da ženskam ni treba vzdrževati družine, ob poroki pa se tako ali tako prostovoljno odrečejo službi.

Z ustanovitvijo prve slovenske univerze v Ljubljani (1919) je slovensko šolstvo v osrednji Sloveniji v sklopu kraljevine SHS doseglo velik napredek, vendar so še zmeraj veljala določila staroavstrijskega šolskega zakona. Leta 1929 je prvi jugoslovanski zakon vpeljal le štiriletno šolsko obveznost, zato ni imel velikega pomena za šolstvo v Sloveniji. Razlike med severnimi in južnimi deli Jugoslavije so bile namreč tako velike, da ni bilo mogoče uveljavljati enotnega šolskega sistema. Leta 1931 pa je bil sprejet zakon za meščanske šole. Učni načrt je imel tri smeri: obrtno-industrijsko, trgovsko in kmetijsko. Absolventi meščanskih šol so lahko nadaljevali šolanje na srednjih strokovnih šolah in učiteljiščih, prestop na višje gimnazije pa ni bil mogoč (Ciperle in Vovko 2006, 36). Med vojno je šolstvo pristalo ob strani pomembnejših političnih dogodkov. Vojaštvo je zasedlo veliko šolskih prostorov, uničevalo šolsko imetje, ponekod je bilo zaradi vojaških spopadov uničeno tudi celotno šolsko poslopje. Šolske razmere so se po pokrajinah razlikovale, vendar pa je bil končni cilj vseh okupatorjev isti. Slovenskega šolarja so želeli preobraziti in pridobiti za svojo nacionalno ideologijo. Zaradi pogostega prekinjanja pouka, izsiljevanja slovenskega prebivalstva in potujčevalske vloge šole je bila najbolj prizadeta prav izobrazba, zlasti pa vzgoja slovenske mladine (Ciperle in Vovko 2006, 38). Politične spremembe leta 1945 so prinesle spremembe na vseh področjih. Tudi šolstvo je doživelo toliko novosti kot nikoli prej. V prvih povojnih letih je bilo v šolstvu mnogo improviziranja in neprestanih sprememb. Nova oblast je vnašala v šolstvo ideologijo marksizma na različne načine: z novimi učnimi načrti in učbeniki, s poddržavljanjem zasebnih šol, z ideološkimi čistkami, s številnimi državnimi praznovanji ter delovnimi akcijami. Leta 1958 je šolska reforma prinesla enotno osemletno osnovno šolo kot edino obliko obveznega šolanja. Odpravljene so bile klasične gimnazije in strokovno šolstvo je doživelo izreden razvoj.

Velik razmah je doseglo tudi višje in visoko šolstvo z ustanavljanjem novih fakultet. V šolskem sistemu je svoje mesto dobilo tudi šolstvo italijanske in madžarske manjšine. Od leta 1945 smo imeli ministrstvo za prosveto Ljudske republike Slovenije, za svetovalno delo je pozneje skrbel Republiški zavod za preučevanje šolstva, predhodnik zavoda SR Slovenije za šolstvo (Ciperle in Vovko 2006, 39). V letih preoblikovanja šolske mreže so se šolam s kombiniranimi oddelki pisali slabi časi. Hoteli so doseči, da bi čim manj otrok hodilo h kombiniranem pouku in da bi čim večjemu številu omogočila obiskovanje predmetnega pouka. Manjše šole so ukinjali, kombiniran pouk pa se je ohranil do danes v nekaterih hribovskih predelih in na demografsko ogroženih področjih. Ciperle in Vovko (2006, 41) pravita, da se sedemdeseta leta ocenjujejo kot najplodnejša leta v povojnem šolstvu. V osnovnem šolstvu so od leta 1975 uvajali celodnevno osnovno šolo. Najpomembnejši in najbolj sporen projekt, ki je zaznamoval srednjo šolstvo, je bilo usmerjeno izobraževanje. Visoko šolstvo je leta 1975 postalo bogatejše z univerzo v Mariboru. Na dogajanja v šolstvu so vplivale tudi druge širše družbene spremembe. Po razglasitvi samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije leta 1991, se je šolski sistem bistveno spreminjal, zlasti še s sprejemom novih šolskih zakonov v letu 1996. Ciperle in Vovko (2006, 41) navajata, da je totalitarni režim v različnih obdobjih in delih države bolj ali manj uspešno uveljavljal ideološko nadvlado nad vzgojo in izobraževanjem, med drugim tudi s kršenjem človekovih pravic do svobode vesti ter prepričanja. Navaja še, da pa nikakor ne moremo zanikati kakovostne ravni šolstva, ki se je kazala v pedagoškem poklicu in v velikem številu novih šolskih poslopij. Pravi tudi, da je še prezgodaj, da bi po nekaj letih samostojne in mednarodno priznane slovenske države lahko zapisali kaj več.

Vloga šole se je torej skozi zgodovino ves čas spreminjala. Zgodovinski dogodki, politika, kultura, tradicija, trajnostni razvoj, globalizacija ipd. močno vplivajo na vlogo osnovne šole, ki še danes nenehno spreminja in dobiva v družbi čedalje pomembnejšo vlogo.

2.2 Vloga osnovne šole danes

Sprašujem se, kakšna bi morala biti šola danes, da bi uspešno oblikovala, osvobajala, motivirala, dajala inspiracijo, spodbujala kreativnost tako pri učencih kot učiteljih? Odgovor ni enostaven, predvsem pa ni enoznačen. Šola je med drugim tudi prostor posredovanja družbenih norm in vrednot. V moderni družbi je tudi model družbenega sistema ter je pomembna za ohranjanje in delovanja družbe, in sicer:

- je dejavnik oziroma element družbene integracije;
- je dejavnik socializacije;
- razporeja posameznike v skladu z njihovimi sposobnostmi.

Delovanje javnega šolskega sistema zagotavlja država. Torej lahko sklepamo, da je vloga osnovne šole predvsem ohranjanje (obstoječih) družbenih odnosov in hkrati razvijanje posameznika za delovanje v širši skupnosti. Otroci v šoli ne pridobijo le znanja, ampak se učijo in privajajo na življenje v širši skupnosti, v družbi. Ob tem se oblikujejo v svobodne in samostojne osebnosti. Zgradijo svoj odnos do sveta, prostora, kulture in lepote. Šola je materializacija, fizični okvir doktrine in filozofije učenja, vzgoje in izobraževanja. Kreativni potencial te zares izjemne naloge, po simbolnem in dejanskem pomenu ene od primarnih družbenih nalog, se lahko realizira le v sodelovanju med arhitekti in šolniki. Oboji lahko odkrivamo nove možnosti za svoje delo in razvoj v tej izmenjavi. Dobra šola je tista, pri kateri stopita pedagoška doktrina in prisila v ozadje, kjer je bolj pomemben ustvarjalno okolje. To okolje pa je povezano s kakovostjo okvira, ambienta, prostora. Arhitektura oblikuje ta okvir, in to tiho, v ozadju! Pa to še ni vse. Učenje kulture prostora, ambienta, tudi s pomočjo okvira učenja – šolske stavbe – se posledično širi v celotno družbo, s tem da se učenec v učnem procesu prek šolske stavbe spozna z arhitekturo ter se jo nauči dojemati in ceniti. Danes se šola po meri otroka, po meri človeka, znova zaveda pomena različnih razsežnosti osebnosti. Izraz tega je spodbujanje celovitejšega izobraževanja. Učinkovito učenje je prepleten proces, v katerem sodeluje telo z različnimi čuti. Čustvo, misel, volja, etika, notranji interes, socialni stiki in estetika pa so neločljivo povezani. V devetdesetih letih je bila pomlad slovenskega šolstva povezana s pripravo na devetletno osnovno šolo, izražala je nove naravnosti, hrepenenja in potrebe ne le pedagogov, pač pa tudi otrok in vseh Slovencev. Izražala je novo zavedanje vseh dimenzij človekove osebnosti. Pred stoletjem je bil glavni oziroma osrednji cilj osnovnega izobraževanja usposobiti ljudi za učinkovitejše poseganje v fizični svet in s tem spreminjanje le-tega, danes pa težimo za razvojem vseh duševnih potencialov ljudi. Eden najpomembnejših ciljev ter izzivov je danes med drugimi tudi oblikovanje nove šolske kulture. Potreba po novi podobi šole in drugačnemu poučevanju se izraža tako skozi svetovno gledanje na izobraževanje kot tudi skozi posebnosti posameznega naroda, države ali kraja.

V eni izmed prioritet Strategije razvoja Slovenije (UMAR 2005) je poudarek predvsem na znanju ter v izboljšanju kakovosti izobraževanja. Tu lahko šola prihaja oziroma piše dvojno zgodbo. Lahko je le prinašalka znanja, katerega podaja učencem na podlagi sprejete zakonodaje in smernic (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, Zakon o osnovni šoli ipd.) ter s tem uresničuje družbene norme, razmerja med državo in šolo. Lahko pa jo pogledamo tudi z bolj moderne perspektive, kot je npr. ohranjanje kraja. Ta pogled je nekoliko drugačen in marsikomu težje razumljiv. Kakšen je torej pomen ter vloga osnovne šole v manjših krajih, vaseh, podeželju? Kako lahko osnovna šola v manjših krajih ob velikih spremembah starostne strukture še vedno ustrezno opravlja svoje izobraževalno poslanstvo? Odgovor ni tako enostaven in preprost. Vloga šole v družbi znanja postaja čedalje pomembnejša, zlasti v

manjših krajih. Poleg znanja ima osnovna šola pomembno vlogo pri kulturnem življenju v kraju in nasploh pri ohranjanju kulture in tradicije kraja. Kulturo pa lahko pogledamo z antropološko–sociološkega ter tudi z organizacijskega vidika, kjer je opredeljena kot zavest o sebi in prostoru, v bistvu pa lahko rečemo, da je kultura niz vrednot in vzorcev priučenega vedenja, ki izhajajo iz tradicije in se oblikujejo posledice življenja znotraj določene družbe in določenega kraja. Torej je kultura med drugim posredno vpletena v sestavine trajnostnega razvoja in trajnostne potrošnje, zato je vpetost izobraževanja za trajnostni razvoj in okoljska vzgoja v osnovno šolo pomemben element izobraževanja, saj otrokom vgradi nek odnos do okolja v kraju, posredno gradi otroke kot samozavestne, vedoželjne ipd. Ob tem pa je treba opozoriti tudi na odnos učenec – učitelj, saj je od slednjega marsikaj odvisno. In ob dobrem sodelovanju šole z okoljem, z vključevanjem šole v vse sestavine trajnostnega razvoja, z izobraževanjem za trajnostni razvoj ter okoljsko vzgojo, z vnosom kulture in tradicije kraja v šolo, je to tista dodana vrednost šole v manjših krajih, ki lahko že zaradi svoje majhnosti in poznavanja drugega z drugim, pripomore pri ohranjanju kraja.

2.2.1 *Kultura v osnovni šoli*

Kultura se je začela takrat, ko se je človek zavedel, da ni sam na svetu. Ustvaril jo je človek, da bi ga ščitila pred naravo in hkrati urejala odnose med ljudmi. Je del socialnega sistema in eden najpomembnejših dejavnikov za razumevanje delovanja ustanov, strukturira tudi okolje. Kultura in vsaka posamezna šola sta kompleksni, enkratni in v vsaki situaciji neponovljivi.

Šolska kultura je sklop prevladujočih temeljnih prepričanj ter vrednot, s katerimi člani socialnega sistema osmislijo okolje in svoje ravnanje v njem. Bečaj (2000, 21) pravi, da je šolska kultura kot zbir receptov, ki nam povedo, kako je treba razumeti dogajanje v šolskem prostoru in kako se nanj odzivati. S kulturo je določen smisel poučevanja in učenja, pa tudi glavne vrednote, cilji, ideali, ki vodijo učitelje ter učence pri njihovem vsakdanjem delu. Osrednji del kulture oziroma njena ideologija se kaže v specifičnih normah, ritualih, navadah, žargonu. Šole se torej po svoji kulturi razlikujejo, kar pomeni, da se na iste dogodke odzivajo različno. Bečaj (2000, 21) šolsko kulturo analizira, in sicer:

- z vidika vedenja ljudi (opazovanje dejstev);
- z vidika temeljnih nadzorov, pogledov na to, kaj je sprejemljivo in kaj ne;
- z vidika temeljnih vrednot in veljavnih norm;
- z vidika predsodkov oziroma prepričanj;
- z vidika tradicije v delovanju šole (katere anekdote živijo, kateri junaki se častijo, kateri rituali so navzoči ipd.).

Sodobni koncepti kulture, tradicije in trajnostnega razvoja torej barvajo razumevanje vloge šole skozi drugačen spekter kot nekoč. Šola poleg vseh 'klasičnih' nalog postaja pomembna nosilka vrednot in delovanja skupnosti pri ohranjanju kraja, okolja in posledično ekonomske prosperitete, saj sodobna družba znanja terja vseživljenjsko, formalno in neformalno izobraževanje. Osnovna šola kot obvezna, javna inštitucija pa je tista, ki je kot vstopnica v formalno izobraževanje. In ta del ima posebno vlogo pri ohranjanju kraja.

Glede na to, da sta kultura in tradicija vpeti v osnovno šolo oziroma imata pri delovanju šole in vzpostavljanju odnosov z okoljem pomembno vlogo, jo bomo v nadaljevanju podrobneje predstavili.

Vloga osnovne šole pri ohranjanju kulture kraja

Naš planet je po površini in sestavi zelo raznolik, zato nas ne sme presenetiti dejstvo, da smo tudi ljudje, ki na njem živimo, zelo raznoliki. Problemi in okolje, ki jih povzročajo ljudje na določenem območju, vplivajo na oblikovanje kulture in kultura dalje vpliva na določeno obliko vedenja. Kultura je izjemno kompleksen pojem, ki ga je težko definirati. Beseda »kultura« ima veliko različnih pomenov, vendar so vsi izpeljani iz njene latinske predhodnice. Izvira iz glagola »to cultivate«, kar pomeni »obdelovati zemljo«, torej gre za način, kako ljudje delujejo v odnosu do narave. Z analizo in definicijami koncepta kulture se je ukvarjalo veliko število avtorjev, zato v literaturi obstajajo številne opredelitve, ki ji velja omeniti. Če omenimo le tri definicije, sociološko, antropološko in kulturološko, jih Vidmar Horvatova (2004, 3) navaja:

Prva definicija pravi: »Kultura so (1) ideje, vrednost (pravilna, napačna neverjetna verjetja) in recepti za delanje stvari, (2) človeško proizvedena orodja (kot so lopate, šivalni stroji, računalniki) in (3) produkti družbene akcije, ki imajo lahko vpliv na prihodnji potek družbenega življenja (na primer televizor, cesta, pita).«

Druga definicija pravi: »Kultura je zgodovinsko prenesen sistem pomenov, utelešenih v simbolnih oblikah, s pomočjo katerih ljudje posredujejo in razvijajo vednost in odnos do življenj.«

Tretja definicija pa kulturo opredeli kot »oblegan, neenakomeren in relacijski proces.«

Monaghan in Just (2008, 45) v svojem delu Socialna in kulturna antropologija povzemata definicije kulture najbolj znanih antropologov:

- po Taylorju (1995), enem izmed prvih opredeljiteljev kulture, je le ta kompleksna celota, ki vključuje vednost, prepričanja, umetnost, moralo, pravo, običaje ter vse druge sposobnosti in navade, ki jih človek pridobi kot član družbe;

- po Boasu (1966) kultura zajema vse manifestacije družbenega vedenja skupnosti, reakcije posameznika, na katerega vplivajo navade skupnosti, v kateri živi in izdelke človeških dejavnosti, ki jih navade določajo;
- po Malinowskem (1995) je kultura integrirana celota, sestavljena iz orodij in porabniškega blaga, ustavnih listin za različne socialne skupine, človeških idej in obrti, prepričanj in navad;
- po Indi in Rosaldu (2002) kultura daje človeški izkušnji pomen tako, da iz nje izvira in jo organizira. V splošnem se nanaša na navade, s katerimi si ljudje osmišljajo življenje. Pravi še, da se kultura ne nahaja v posebni domeni, kot npr. politika ali gospodarstvo. Kultura vpliva na vse človeško vedenje, od piruet, klasičnega baleta, do najkrutejših dejstev. Kultura po njegovem mnenju zajema vsakodnevno in ezoterično, zemeljsko in vzvišeno, neumno in veličastno. Kultura ni niti nizka, ampak vsenavzoča;
- po Herskovitsu (1956) je kultura vse tisto v okolju, kar je povezano s človekom;
- po Hofstedeju (2001) je, kot smo že dejali, kultura software razuma ali računalniški program, ki nadzira vedenje, oziroma kultura je kolektivno programiranje duha, ki loči člane ene skupine od druge;
- po Satheju (2003) pa je kultura kot niz pomembnih vrednot in stališč, značilnih za člane posameznih skupnosti in nanašajočih na njihov pogled na svet ter na ideale, za katere si je vredno prizadevati.

Ne glede na to, kako jo definiramo, se večina antropologov strinja, da ima kultura nekaj opraviti s tistimi vidiki človeškega razmišljanja in dejavnosti, ki se jih naučimo kot člani družbe. Monaghan in Just (2008, 52) pravita, da verjetno obstaja toliko antropoloških definicij »kulture«, kot je bilo antropologov. Nadalje Monaghan in Just (2008, 53) pravita, da se v antropoloških razpravah o konceptu kulture vedno znova pojavljajo vsaj tri točke. Prva je povezana s tem, kako podrobno naj se »kultura« obravnava kot integrirana celota; druga je povezana s tem, do katere točke je mogoče »kulturo« obravnavati kot avtonomno »superorgansko« celoto; tretja pa je povezana s tem, kako med posameznimi »kulturami« potegniti meje. Ob vseh teh navedbah Ravnjak (2005, 97) povzema, da bi antropološko lahko kulturo opredelili na enega od načinov:

»Civilizacija je stvar nadorganskega, psihičnega. Človek je sestavljen iz kulture in biologije. Je posoda, ki ji kultura daje vsebino. Različne kulture ustvarjajo različne tipe ljudi. Ker je človekov um ob rojstvu *tabula rasa*,³ ga je mogoče preoblikovati v karkoli.

³ Nepopisan list, v empirizmu človekovo prvotno stanje duše pred sprejemom zunanjih čutnih, tj. izkustvenih dejstev.

Če smo ob rojstvu prazen list, smo kot odrasla oseba velika popisana knjiga – zbirka najrazličnejših mentalnih projekcij in civilizacijskih identifikacij.«

Gledano sociološko Jelovac (2000, 13) navaja, da je kultura: zavest o sebi in prostoru ter času, v katerem bivamo; zavest o skupnem razumevanju preteklosti, oblikovanju sedanjosti in načrtovanju bodočnosti; inštrumenti, s katerimi se vzdržujemo zavest (vrednote, jezik, tradicija, vera, umetnost itd.); prostor, v katerem se vzdržuje ta zavest (svet, domovina itd.); zavest, ki zajema vse, kamor sežeta naša misel in naše delovanje; identiteta v smislu zavesti (civilizacijska, lokalna, osebna itd.).

Na splošno lahko torej rečemo, da se kultura nanaša na oblike človeške dejavnosti in simbolične strukture, ki dajejo taki aktivnosti pomen. V najširšem pomenu označuje izraz kultura vse produkte posameznika, skupine ali družbe inteligentnih bitij. Sem spadajo tehnika, umetnost, znanost kot tudi moralni sistemi in značilna vedenja ter navade, ki izhajajo iz nekih običajev in tradicije. Ožji izraz pa ima natančnejše pomene na različnih ravneh človeške dejavnosti. Omeniti je treba tudi razlage avtorjev, ki so se oblikovale po letu 1980. Flere (2000, 195) pravi, da je možno kulturo razlagati na več načinov, in sicer:

- kot način življenja, kjer lahko natančno opazujemo življenjski stil, stil potrošnje, preživljanje prostega časa;
- kot skupek družbenih institucij, v katerih se kulturno obnašanje razvija, na novo nastaja, reproducira;
- kot vrsta vedenja in obnašanja, ki je usklajeno s pravili etike, torej je uglajeno, omikano in kultivirano;
- kot tip družbe ali civilizacije.

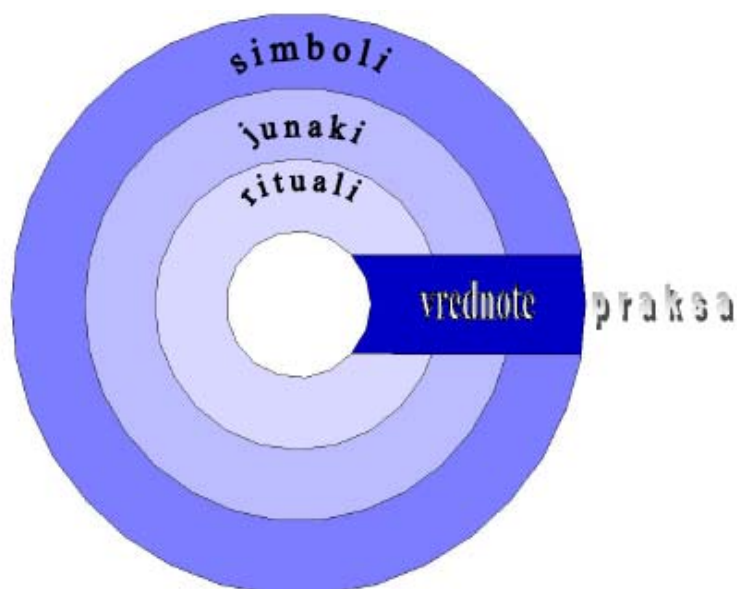
Trevnova (2001, 41) povzema definicijo po Lipičniku (2001), ki meni, da se kultura večinoma ne izraža neposredno kot predpis ali vzorec vedenja, temveč se posredno kaže v tem, kaj počnemo ter kako in kakšen je naš odnos do sebe in okolja. Trevnova (2001, 377–389) tudi navaja, da je koncept kulture zelo širok, saj obsega vsak del osebnega življenja in ima neposreden vpliv na vzorce vedenja. Po njenem mnenju je kultura osnova, na kateri počivajo družbene interakcije, saj določajo pravila vedenja v družbi in je tako standard, ki ga ljudje uporabljajo kot vodilo, kadar niso gotovi, katera akcija ali vedenje je ustrezno. Flere (2000, 196) dodaja, da kultura vodi k poenotenju načina vedenja članov družbe, saj zagotavlja oziroma vsiljuje članom predpisane načine vedenja. V bistvu pa lahko rečemo, da je kultura niz vrednot in vzorcev priučenega vedenja, ki izhajajo tudi iz tradicije in se oblikujejo posledice življenja znotraj določene družbe in določenega kraja. Trevnova (2001, 377-389) trdi, da to omogočata dva mehanizma: kulturna dediščina in tradicija kot način prenašanja kulturnih vrednot in norm iz generacije v generacijo ter izposojanje od drugih kultur kot način posnemanja določenih elementov drugih kultur. Flere (2000, 196) se strinja s Trevnovo in dodaja, da

se kultura izoblikuje na osnovi usklajevanja družbenih razmerij v obliki vzorcev, ki jih sprejemajo in internalizirajo člani celotne skupine. Na splošno obstaja soglasje o tem, da mora imeti kultura tri značilnosti:

- da je priučena, torej jo člani skupine na osnovi neke tradicije prevzamejo in jo prenašajo iz generacije v generacijo,
- je medsebojno prepletena, kar pomeni, da so deli kulture medsebojno tesno povezani;
- da je deljena, kar pomeni, da se načela širijo na ostale člane v skupini.

Jurše (1999, 56) pravi, da kultura predstavlja standarde in norme, na katerih počiva celotno marketinško vedenje udeležencev menjalnih procesov. Pravi še, da kulturne norme služijo kot vodilo za naše aktivnosti v vlogi potrošnika. Kulturne norme sestavljajo pravila življenja in to kar je sprejemljivo za potrošnike. Hofstede (2001, 411) pravi, da je kultura kolektivna »*mentalna programiranost človeka*«, po kateri se člani neke določene skupine ali kategorije ljudi med seboj razlikujejo. Večplastnost kulture je Hofstede (2001, 9) prikazal v obliki čebulnega diagrama, iz katerega je moč povzeti, da simboli predstavljajo zunanjo, najbolj vidno plast, medtem ko so vrednote notranja osrednja manifestacija kulture.

Slika 2.1 Čebulni diagram po Hofstedeju

Vir: Hofstede 2001, 9.

Simboli so besede, slike ali objekti, geste, imajo določen pomen in so prepoznavni za tiste, ki pripadajo določeni kulturi. Junaki so osebe, žive ali mrtve, resnične ali fiktivne, posedujejo lastnosti in v določeni kulturi služijo za vzgled obnašanja. Ritualni so kolektivne aktivnosti, praviloma niso nujni za doseganje zastavljenih ciljev, vendar

pa znotraj neke kulture veljajo kot socialna nujnost. Gre za oblike pozdravljanja in pogosto služijo kot orodje izkazovanja spoštovanja vodilnim osebam. *Vrednote* oblikujejo jedro diagrama in označujejo splošne naravnosti, ki določajo dobro–slabo, čisto–umazano, lepo–grdo, naravno–nenaravno, normalno–nenormalno, racionalno–neracionalno (Hofstede 2001, 10).

Mole (2003, 8) pa kulturo dojema kot sistem, ki usposablja posameznika in skupine v ravnanju drugega z drugim ter z zunanjim svetom. Kulturo si predstavlja v obliki spirale in jo definira kot živ spreminjajoč se sistem, ki zaobjema naše družbeno in osebno življenje. Pravi, da kar koli izrečemo oziroma storimo, se manifestira skozi kulturo.

Slika 2.2 Kulturna spirala po Molu

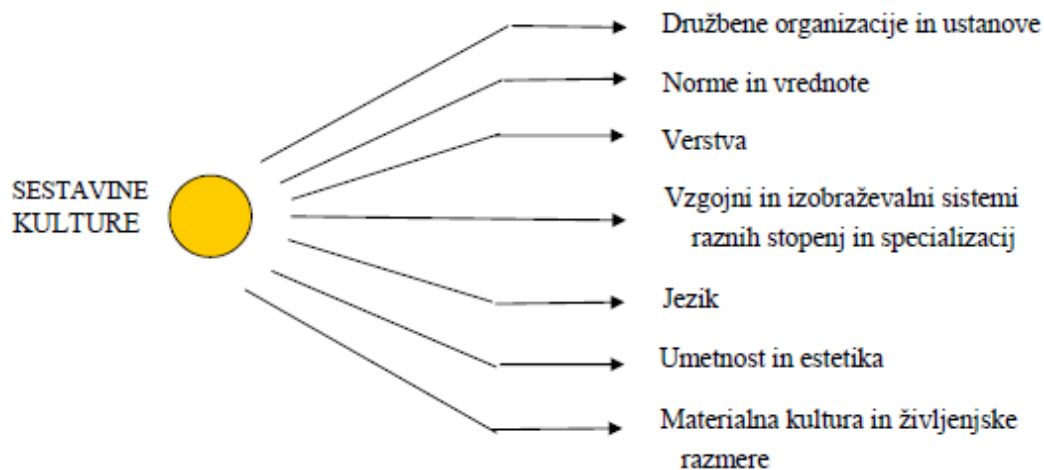
Vir: Mole 2003, 8.

Srce Molejevega sistema predstavljajo verovanja, vrednote in predstave o tem, kaj oziroma kdo mi smo. Le-te se zrcalijo skozi naše obnašanje, skupino, jezik in naravo, kateri pripadamo. Kultura se sestoji iz vrsto elementov oziroma sestavin, ki so se razvile skozi določen čas. So produkti številnih vplivov družbenega in naravnega okolja, nastalih bodisi po poti evolucije ali revolucije.

Hrastelj (2001, 15) in Makovec Brenčičeva (2003, 63) pravita, da družbene organizacije in ustanove predstavljajo kulturne okvire. Ukvarjajo se z vsakdanjim človekovim življenjem, preučevanjem odnosov med ljudmi, načini organiziranja dejavnosti in urejeno življenje, zakaj in kako se osebe združujejo, da bi uresničile svoje skupne potrebe. Terpstra in Sarathy (2000, 108) pravita, da nam norme in vrednote pomagajo opredeliti, kaj je prav in primerno, kaj je pomembno in želeno. Harrison, Dalkiran in Elsej (2000, 110) menijo, da religija predstavlja tisto sestavino kulture, ki

nam pojasni najgloblja obnašanja ljudi, ki pripadajo različnim kulturam, kajti mnoge kulture so našle svoj obstoj ravno v religiji.

Slika 2.3 Sestavine kulture

Vir: Hrastelj 2001, 15 in Makovec Brenčič 2003, 36.

Skozi religijo se pogosto zrcali podoba neke kulture in je temeljna osnova vseh verovanj, idej, norm obnašanja ter motivacije in akcije. Za jezik pa Harrison, Dalkiran in Elsej (2000, 107) pravijo, da je gotovo najbolj očitna in neposredna karakteristika neke kulture in prav tako prva ovira, ki jo je treba preseči na poti razumevanja določene kulture. Po mnenju Terapstra in Saratyja (2000, 102) izobraževanje predstavlja vseživljenjski proces učenja, s pomočjo katerega člani določene skupnosti razvijajo ideje, vrednote, norme, spretnosti in vedenjske vzorce, ki jih delijo s preostalimi člani. Jurše (1993, 68) meni, da lahko umetnost in estetiko opredelimo kot tisti izraz kulture, ki nakazuje dober okus. Gre za ideje, povezane z glasbo, barvami, obliko, lepoto itd. Za materialno kulturo pa Jurše (1993, 68) pravi, da predstavlja neposredno povezavo z načinom organiziranja gospodarskih aktivnosti določene družbe. Predstavlja življenjsko raven in raven gospodarskega razvoja, ki ga je neka družba dosegla. Razvoj pa je povezan s stopnjo ugodja v stanovanjski kulturi, oblačenju, prehrani, zdravstvenih in drugih storitvah. Vse navedeno vpliva na prosti čas porabnika, na njegove odločitve in aktivnosti.

V splošnem lahko torej kulturo definiramo kot kompleksen niz naučenih in medsebojno povezanih vzorcev obnašanja, ki predstavljajo ločnico med družbami. Vzorce obnašanja definirajo navade, običaje, skupne vrednote, vedenje, verovanje, jezike, prakse estetike in izobrazbo. Družina je izhodiščni vir posameznikovega obnašanja. Med odraščanjem posameznik pridobiva izkušnje in znanje, v procesu izobraževanja in druženja z drugimi pa razvija tudi »skupne« metode razmišljanja. Tako pridobljeno znanje, izkušnje in načini razmišljanja definirajo različne načine obnašanja

v družbi ter življenjski stil posameznika, ki so posamezniku zaradi pritiskov družbe pogosto vsiljeni. Vso to pridobljeno znanje, izkušnje, sodelovanja z drugimi, pa se odražajo tudi v organizacijah, podjetjih, kjer so posamezniki zaposleni, zato je prav, da omenimo nekaj tudi o organizacijski kulturi.

Pojem kultura organizacije (organizational culture) je relativno nov. V 60. letih je bil prvič omenjen kot sinonim za »klimo« v podjetju. Ekvivalent kulturne organizacije, imenovan kultura podjetja (corporate culture), pa se je pojavil v 70. letih (Hofstede 2001, 252). Hofstede (2001, 24) pravi, da je v 80. letih omenjena pojma predstavila popularna teza, ki pravi, da je kakovost nekega podjetja odvisna od priučenega načina razmišljanja, čutenja in delovanja zaposlenih v konkretnem podjetju. Trevnova (2001, 377) jo iz Herskovitsove (1956) definicije, ki je vse tisto v okolju, kar je povezano s človekom, razdeli na »subjektivno (norme, vrednote, vloge) in objektivno (miza, pripomočki, letalo)«. Pri opredeljevanju pojma »organizacijska kultura« loči Peng (2002, 56) idealistične in materialistične pristope k razumevanju omenjenega pojma. Za primer idealistične navaja Peng (2002, 57) definicijo organizacijske kulture, ki pravi, da je pomembno razumevanje in soglasje med njenimi člani. Za materialističen pristop pa pravi, da pogosto vsebuje materialne in finančne vidike posameznika, ki jih raziskovalci obravnavajo kot del kulture. Celovito definicijo ponuja Schein (2004, 17), ki pravi, da je organizacijska kultura vzorec nekih skupnih sklepov, ki so jih člani skupine dosegli med reševanjem problemov in prilagajanjem na zunanje spremembe in notranje procese. Peng (2002, 59) ugovarja, da v določenih skupinah nekatere norme in vrednote nasprotujejo drugim, kar lahko povzroči nestabilnost takšne skupine. Kavčič (2005, 4) definira organizacijsko kulturo kot sistem vrednot, prepričanj, temeljnih stališč, ki so značilna za določeno organizacijo in se tudi po tem ločujejo med seboj. Mihaličeva (2008, 5–6) jo opredeljuje kot celostni in korporativni sistem norm, pravil, vrednot, stališč, prepričanj, skupnih lastnosti, načinov izvajanja procesov in postopkov, vedenja in načina delovanja zaposlenih tako znotraj poslovnega sistema kot z njegovim zunanjim okoljem, ki v sedanjosti odražajo prakso skupne preteklosti in so tudi pod vplivom občutka predvidene prihodnosti pripadnikov posameznega poslovnega sistema. Standardna definicija kulture organizacije ne obstoja, ampak bi večina avtorjev s tega področja potrdila izjave, ki sledijo.

»Kultura organizacije« je (Hofstede 2001, 253):

- celovita: nanaša se na celoto, ki je več kot le vsota sestavnih delov;
- zgodovinsko pogojena: zrcali zgodovino organizacije;
- povezana je z antropologijo: npr. z rituali, simboli;
- ima družbeno strukturo: ustanovi in ohranja jo skupina ljudi, ki skupaj oblikujejo organizacijo;

- mehka: četudi Peters in Waterman svojim bralcem zagotavljata »mehko je trdo«;
- jo je težko spremeniti: vsekakor so znanstveniki glede tega, kako težke so spremembe, različnih mnenj.

Če povzamemo, so si avtorji nekako enotni, da je organizacijska kultura sistem vrednot, norm, verovanj, delovanja, komunikacij in navad, ki so temelj delovanja in vedenja ljudi v odnosu do organizacije ter njenega zunanjega okolja. Povzamemo lahko tudi to, da tako kultura ljudi kot tudi organizacijska kultura izhaja iz ustaljenih načinov delovanja enih in drugih v preteklosti. Tudi Tavčar (2000, 82) pravi, da ravno ti ustaljeni načini delovanja neke družbe (navade, običaji, tradicija) izhajajo iz preteklosti in odražajo takrat uspešno delovanje. Menimo, da je preteklost nekega kraja in razvoja le-tega zaznamovana tako s kulturo in kulturno dediščino, ki je navzoča v kraju in je seveda zelo raznolika iz kraja v kraj. Mnenju, da je kultura vse tisto, kar zna in zmore človek narediti mimo nature, kaže pritrčiti, saj iz njega lahko izpeljemo tudi pojmovanje kulturne dediščine. Pri ohranjanju dediščine in tradicije kraja pa ime pomembno vlogo tudi osnovna šola.

Vloga osnovne šole pri ohranjanju dediščine in tradicije kraja

Po mnenju Bogataja (1992, 11) je kulturna dediščina vsa tista človeška ustvarjalnost, ki je nastala mimo lastnega delovanja narave ali iz nje. Ob tem Bogataj (1992, 12) dodaja, da nam dediščine ne predstavljajo le spomeniki, ampak vse kulturne sestavine, ki so se v kakih oblikah in načinih ohranile iz določenih zgodovinskih obdobj, ali jih vsaj poznamo kot nek življenjski slog v preteklosti. Meni še, da so to oblike življenjskih slogov, ki jih je zgodovina že preverila, danes pa lahko še vedno vitalno živijo med nami. Bogataj (1992, 11) tudi pravi, da je precejšnji del naravne dediščine v svojem osnovnem bistvu tudi kulturna dediščina, čeprav zakonodaja razlikuje ta dva pojma. Ob tem navaja, da ne gre le za zavestno in namensko oblikovano naravno okolje (park, drevesnica ipd.), ampak preprosto povedano, tudi za kulturne krajine, naravnega okolja, kar je nastalo z delovanjem človeka v okolju.

V vsakdanjem govoru je »dediščina« sila ohlapen pojem in v svojem najširšem pomenu označuje vse, »kar je prevzeto iz preteklosti« (Slovar slovenskega knjižnega jezika 2008, 119). Slovenski etnološki leksikon (2004, 73) jo definira kot »izročilo, tradicijo oziroma zgodovinski spomin, preteklost ali kot gmotne, družbene in duhovne sestavine kulture in načinov življenja, ki vsakokratno sedanost povezujejo s prejšnjimi obdobji.«

Isti pojem opredeli pojem »tradicija« kot izročilo oziroma kot »vse, kar se je v življenju skupin in posameznikov s prenosom skozi čas ohrani in ustali v daljšem obdobju« (Slovenski etnološki leksikon 2004, 635). V Velikem slovarju tujk (2002,

1173) pa lahko preberemo, da je tradicija »izročilo, ki se je ustalilo v življenju skupnosti.« Jezernik (2010, 247) pripisuje pojmom »dediščina« in »tradicija« skoraj enak pomen. Razliko vidi le v tem, da mu pojem »dediščina« asociira zgolj na zgodovinski spomin preteklosti, predvsem na njen gmotni segment življenja, »tradiciji« pa pripisuje večji pomen, predvsem z vidika procesnosti, ki je nagnjena in podvržena spreminjanju, pri krojevanju, cenzuriranju ter tudi izmišljanju in izrabljanju. Jezernik (2010, 247) še pravi, da se je rajši opredelil za pojem tradicija, vendar ob tem ne zanika, da znotraj dediščine obstajajo oblike razmerij med človekom, kulturnim okoljem in gospodarstvom ter družbenim in duhovnim prizadevanjem. Če se torej osredotočimo na izraz »tradicija«, ugotovimo, da tradicija izhaja iz latinske besede *tradere* je »dati naprej« oziroma *traditio* je »predati«. Tradicija pomeni prenos načina dela obnašanja, prepričanja, verovanja, običajev na mlajše generacije. Tradicija se prenaša ustno ali pismeno z vzgojo ali igranjem. Prenašajo se predvsem načini dela in obnašanja, kateri v razliki od instinkta niso prirojeni. Sem spadajo enostavni načini dela, uporaba orodja ali uporaba govora (Jezernik 2010, 248).

Tudi naš kraj je bogato obarvan s tradicijo, ki sega že v leto 1620, ko se omenjajo začetki rudarjenja, v leto 1622, ko najdemo začetke železarstva in fužinarstva, v leto 1810, ko se omenjajo začetki gozdarstva ipd. V letu 1633 je začela nastajati Bratovščinska knjiga iz Črne na Koroškem, katere prevod pa je leta 2010, pod peresom avtorice Irme Marije Vačun Kolar izšel. Nastanek Bratovščinske knjige iz Črne sodi v nakazani družbeno-kulturni kontekst in posredno dokazuje, kako močan je bil protestantizem v naših krajih. Besedilo je začelo nastajati manj kot pol stoletja po natisu Dalmatinove Biblije. Iz omenjene knjige je tudi razvidno, da se je današnja Črna na Koroškem takrat imenovala Črni potok, nemško *Schwarzenbach* in ob tem naj še navedem nekaj domačih imen, ki so zapisana v knjigi:

- »Najevnik/Najovnik. AS, 61/C1: Ludranski vrh. 'Primos Najemnigg' in 'Naiemniza'.«
- »*Verdel. Verdev.* AS, 60/C1: Koprivna. 'Mathia Wardell' in 'Wardeliza'.«
- »Štoparjevo. Stopar. AS, 61/B1: Podpeca. 'Stopar' in 'Ursula Stopariza'.«

Omenjena knjiga piše o ljudeh, ki so takrat živeli v našem kraju, o njihovih dajatvah cerkvi, o njihovih dolgovih, o priprošnjah. Upravičeno domnevamo, da gre za izpričano slovensko dejanje, ki Bratovščinski knjigi Črne dviga dokumentarno, jezikovno in nacionalno vrednost. Glede na to, da je omenjena knjiga nastajala prav tu, v našem kraju, lahko trdimo, da so ljudje, ki so kot prvi naselili ta kraj, zapustili neizmerno bogastvo na nacionalnem nivoju in skozi vsa leta pisali zgodovino in tradicijo kraja.

Tako lahko zanesljivo trdimo, da ima kraj Črna na Koroškem neprecenljivo kulturno dediščino, bogato tradicijo, katera pa bi po našem mnenju morala imeti več

prostora v lokalni osnovni šoli. K neustrezni vlogi dediščine v šoli je treba mnogokrat, a ne vedno, dodati veliko mero subjektivizma učiteljev oziroma pedagogov, ki prav na tem področju pogostokrat onemogočajo drugačno, alternativno komunikacijo med dediščino in mladino. Ob tem se postavlja vprašanje, zakaj otroci v našem kraju šivajo gobeline in indijske makrameje? Morda zato, ker je to raven osebne estetike pedagogov? Sicer je prav, da se otroci spoznajo tudi s tradicijo drugih delov sveta, ampak poudarek bi seveda moral biti na slovenski dediščini in tradiciji. Menimo, da bi pri vključevanju sestavin dediščine in tradicije v osnovno šolo oziroma v izobraževalni proces morale razne občasne akcije zamenjati stalne oblike, povezane z odkrivanjem in raziskovanjem. Le-to bo zaživel, ko bodo razni raziskovalni poskusi mladih na področju dediščine in tradicije vključeni v redno delo in ne bodo le dopolnilo, enkratna »akcija« ali krožek.

Dediščina sama po sebi ponuja izhodišče in pogled, ki je naravnano na raven kulture vsakdanjosti, v domače okolje, seveda s stalno vzporedno projekcijo v globalni svet. V povezavi z odkrivanjem, spoznavanjem in raziskovanjem dediščine, tradicije, bi lahko odlično zaživele najrazličnejše delavnice, projekti, ki bi privedli tako učence, mladino kot učitelje do uporabe sodobne tehnike. Ob tem se zdi zelo pomembno, da pri tem delu upoštevamo okolje, v katerem živimo in delujemo. Skratka: na podeželju naj bi mladina spoznavala v prvi vrsti dediščino podeželja, v kraju dediščino kraja, v mestu pa dediščino mesta in šele nato vse ostalo. Za vključevanje v osnovno šolo pridejo v poštev prav vsa področja dediščine in tradicije, pojmovanje v najširšem pomenu besede, torej kot oblike gmotnega, družbenega in duhovnega življenja ljudi. Posamične tematike imajo tudi to prednost, da je nanje moč navezovati številne predmete, torej tudi po tej strani seznanjamo učence z večdisciplinarnim pristopom k razumevanju življenjskega sloga in življenja ljudi v nekem kraju. Dediščina in tradicija pa sta neposredno povezani tudi: s prenovo starih mestnih jeder, z arhitekturo in urbanizmom, z domačo obrtjo, je pomembna sooblikovalka turistične ponudbe kraja, s propagando in predstavitvijo tako nekega kraja kot celotne Slovenije. Na temeljih dediščine lahko oblikujemo poslovna darila, na področju splošnega odnosa do okolja nam dediščina omogoča ohranjanje naravne in kulturne istovetnosti. Vidimo torej, da ne moremo obravnavati vloge dediščine, tradicije in njene aplikacije ločeno na posamezno področje vsakdanjega življenja, gospodarskega prizadevanja in razvoja, dela, ampak predvsem in izključno kot sintetično obravnavanje medsebojno povezanih sestavin naravnega ter kulturnega okolja, z najrazličnejšimi oblikam človekove kulture in načina življenja. Kakšna so torej lahko naša srečanja z dediščino, tradicijo danes in jutri? Kako živeti z njenimi oblikami in jo razumevati v sodobnem življenju in globalizaciji? Bogataj (1992, 44) pravi, da bi njene razsežnosti in pomen za danes in jutri lahko strnili v okvire treh pojmov:

- kontinuiteta – spomin,

- identiteta – opomin,
- alternativa – izziv.

Nadalje še pravi, da je kontinuiteta pogoj, da govorimo o dediščini. Omogoča sodobnosti, da je oplemenitena z razsežnostjo zgodovine (dediščine). Za identiteto pravi Bogataj (1992, 44), da je tista lastnost in značilnost, s katero nam dediščina pomaga pri sooblikovanju lastne, osebne, krajevne, pokrajinske ali vse narodne pojavnosti. Alternativa ali izziv dediščine pa je po njegovem v tem, da vnaša v naše »sodobno«, betonsko, atomsko, odtujeno in še kakšno življenje sestavino kakovosti.

Ob vsem navedenim lahko povzamemo, da smo z vidika sodobnega časa do dediščine in tradicije delali pogostokrat velike napake. Naš pogled je bil tipično usmerjen s pozicije našega časa in tako smo jo tudi vrednotili, sprejemali, zavračali in ocenjevali. Dediščino in tradicijo je treba razumevati namreč tudi z vidika posamezne dobe in z upoštevanjem njenega neprestanega spreminjanja, priti do stika z našo sodobnostjo. Iz dneva v dan se naj vsakdanje življenje kulturno bogati, sodobne rešitve in izkušnje naj se oblikujejo tudi iz različnih ter neizčrpnih modelov dediščine. In del teh sodobnih rešitev za ohranjanje kulture, dediščine in tradicije kraja gre pripisati tudi osnovni šoli, saj ima tudi lokalna osnovna šola kot vzgojno-izobraževalna institucija izoblikovano svojo kulturo, ki med drugim vpliva oziroma spodbuja menjalne odnose, ki so navzoči v vsakdanjem življenju in tako neposredno pripomore k uresničevanju trajnostnega razvoja nekega kraja.

2.2.2 *Trajnostni razvoj*

Trajnostni razvoj je zamisel o razvoju človeške družbe, pri katerem bi se izognili nevarnosti, ki jih povzročata osredotočenost na količinski, materialni razvoj z izčrpavanjem naravnih virov in onesnaževanja okolja. S trajnostnim razvojem naj bi se tudi ohranjala biološka raznovrstnost. Krovni pojem trajnostnega razvoja obsega še več drugih vidikov, ne nazadnje tudi možnosti razvoja vsakega človeka ali združbe, če ne škoduje drugim. (Wikipedija 2009)

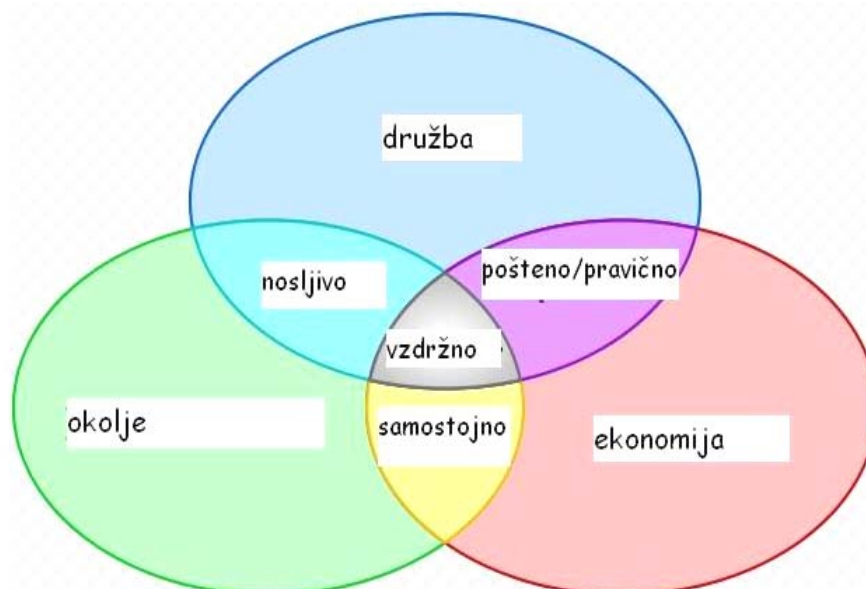
Leta 1987 je Svetovna komisija Združenih narodov za okolje in razvoj definirala pojem trajnostni razvoj. Omenjena definicija komisije, ki se po njeni predsednici imenuje tudi Brundtlandina komisija, se glasi (World Commission on Environment and Development 1987): »*Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.*« Gre za eno najbolj razširjenih opredelitev, ki v prevodu pravi: »Trajnostni razvoj je razvoj, ki omogoča zadovoljitev trenutnih potreb človeškega rodu, ne da bi pri tem bilo ogroženo zadovoljevanje potreb prihodnjih generacij.« Ta definicija implicira, da mora razvoj potekati na tak način, da ni ogroženo naravno okolje, na katerem temelji zadovoljevanje sedanjih in prihodnjih potreb človeškega rodu (UNESCO 2006). Wals (2007, 17) je zapisal, da je »po dveh desetletjih govorjenja o trajnosti in trajnostnem

razvoju lažje identificirati, kaj je netrajnostno (na primer ekološko, družbeno, gospodarsko, etično, kulturno in okoljsko), kot pa določiti, kaj je trajnostno.« Po svoji vsebini je trajnostni razvoj pravzaprav globalni politični dogovor, katerega bistvo je naravno ravnovesje ohranjajočega razvoja, njegov cilj pa je družbo spremeniti tako, da bi se še naprej materialno razvijala, hkrati pa zmerno posegala v naravo ter na ta način zagotavljala ohranjanje naravnega ravnovesja. Načelo je torej sestavljeno iz dveh delov oziroma ciljev: čim večji materialni razvoj vseh ljudi na svetu in ohranitev naravnega ravnovesja. Pri prvi komponenti je poudarek na besedah vseh ljudi. Nakazuje na problem delitve sveta na razvite in nerazvite, na bogate in revne in hkrati kaže prizadevanje po zmanjševanju teh razlik, kar prav tako sodi v načelo trajnostnega razvoja. Načelo ne pomeni ne-rasti in tudi ne pomeni konec gospodarskega napredka, kot je menil Krašovec Stane (1974) v poročilu Rimskega kluba v publikaciji *Meje rasti* (1974). Pri drugi komponenti pa je poudarek na ravnovesju, kar pomeni, da obstaja velika nevarnost našemu planetu, če se to ravnovesje poruši. Znanstveniki zbrani v tej združbi so bili namreč mnenja, da je edini način za spremembo človekovega odnosa do narave in ohranitve ravnovesja, prenehanje gospodarske rasti. V nasprotnem primeru bodo posledice zastrašujoče in po vsej verjetnosti pogubne za naš planet, zato je zelo pomembno, da svoje potrebe zadovoljujemo v takšnem obsegu, da ne bo ogroženo zadovoljevanje potreb v prihodnje, kar pa je tudi bistvo razumevanja trajnostnega razvoja.

Trajnostni razvoj se razvija in vzpostavlja prek menjalnih odnosov. Menjalni odnosi so temelj marketinške filozofije in delovanja. Izhodiščna ideja je, da vstopamo posamezniki v odnose, v katerih menjavamo dobrine, storitve, predvsem pa koristi. Menimo, da je bistvo menjalnih odnosov, ki se skozi komunikacijo v izobraževalnem procesu in tudi pri vseh ostalih procesih ustvarjajo, iskanje poti, kako izboljšati kakovost življenja in hkrati varovati naravno okolje. Koristi torej, ki so tako za posameznika kot skupine in družbo in ki posegajo v tri stebre – okolje, ekonomski razvoj in socialne/družbene odnose. Za šolo kot organizacijo lahko rečemo, da stopa v menjalne odnose s številnimi uporabniki. Ti so učenci, učitelji, starši in javnost. Med naštetimi so najpomembnejši menjalni odnosi in procesi med šolo ter učenci. Ferrell in Pride (2003, 6) menjavo med šolo in učenci pojasnjujeta s trditvijo: »Učenci sprejemajo znanje, spretnosti, inštrukcije, razvedrilo, diplome, včasih sobo ali oskrbo, sami pa se odrekajo času, denarju, morda se odrekajo priložnosti, da delajo druge stvari.« Seveda pa ne smemo pozabiti tudi na menjalne odnose šole in okolja, ki pa jih lahko uvrščamo tudi med pomembnejše odnose. Lokalna skupnost z odlokom ustanovi osnovno šolo in zagotavlja sredstva za njeno delovanje. Ob zagotavljanju teh pogojev je tu potreben še učitelj, ki daje učencem neko znanje, katerega pa imajo učenci interes vlagati nazaj v svoj kraj, seveda če ima lokalna skupnost ustrezno politiko in posluš za mlade, kar pa je nujen pogoj, da mladi ostajajo v manjših krajih. Tak kraj je tudi Črna na Koroškem.

Opredelitev trajnostnega razvoja nam torej ponuja možnosti in izhodišča za raziskovanje vloge šole pri ohranjanju kraja, saj definicija vsebuje tako cilje vzgoje kot tudi sestavine tega, kar poimenujemo trajnostni razvoj. Te sestavine pa so okoljske, družbene in ekonomske.

Slika 2.4 Sestavine trajnostnega razvoja

Vir: Gobec 2009, 12.

Kot je razvidno iz modela sestavljajo trajnostni razvoj trije stebri oziroma tri področja, in sicer socialni (družba), okoljski in gospodarski (ekonomija). Socialni zajema ljudi kot take, enakost med njimi tako glede zadovoljevanja osnovnih življenjskih potreb kot tudi dostopa do zdravstva, življenjskega okolja, hrane, vode ipd. Cilj vsakega je ponavadi doseči čim boljši življenjski standard, trajnostni razvoj pa narekuje, da naj le-tega dosežemo prek upoštevanja enakih možnosti. Upoštevati moramo ostale in jih ne smemo omejevati pri zadovoljevanju svojih lastnih ciljev. Drugi je okoljski steber, katerega objekt je naš planet. Zemlja ima omejeno količino naravnih virov, vsi pa potrebujemo čist zrak, čisto vodo, prostor za življenje in tudi možnost za zagotovitev zdrave in kakovostne hrane za vse. Trajnostni razvoj želi zavarovati okolje in ga ohraniti za nadaljnje generacije. Trenutno najbolj pereči problemi pa so globalno segrevanje, prevelik ulov iz morij in izsekavanje gozdov. Veliko pozornost je treba posvetiti še tretjemu stebru trajnostnega razvoja ekonomiji oziroma gospodarski rasti. Vsi naj bi imeli čim višji standard v smislu izboljševanja zdravstvene oskrbe, infrastrukture, izobrazbe. To lahko dosežemo samo z dobičkom oziroma konstantno gospodarsko rastjo in to ne samo v zahodnem svetu, pač pa nujno tudi v revnih državah in državah razvoja. Trajnostni razvoj zagovarja ekonomijo, ki je konkurenčna na svetovnem trgu. Nek produkt, ki je ekološki, ni nujno trajnostni, če je predrag.

Upoštevati je namreč treba vse tri stebre in če je produkt predrag, s tem ne ustreza ekonomskemu (Žagar 2008, 6). Ravnovesje trajnostnega razvoja je torej vzpostavljeno, ko so vsi trije stebri enakomerni vpeti v okolje, saj lahko le takrat rečemo, da je stanje vzdržno. Vemo pa, da je vzpostavljanje takšnega stanja v vsakdanjem življenju izjemno težko.

Strinjamo se lahko, da pojem trajnostnega razvoja v slovenskem prostoru ni dovolj poznan. Trajnostni razvoj je koncept, ki ga poznajo v strokovnih krogih, od koder se širi tudi v javnost, vendar ta proces poteka počasi. Eden od razlogov nepoznavanja, je vsekakor v samem imenu, ki za večino ljudi žal ne nosi pomena.⁴ Drugi razlog pa je v premajhni seznanjenosti s pojmom. Lahko trdimo, da posamezniki, ki ne prihajajo iz strokovnih krogov, trajnostni razvoj najpogosteje povezujejo s podnebnimi spremembami, z zmanjšanjem biotske raznovrstnosti, uničevanje naravnega okolja ipd. Torej predvsem z vidika enega od stebrov trajnostnega razvoja.

Veliko je tudi znanstvenikov, ki zavračajo pojem trajnostni razvoj in se raje odločajo za rabo izraza trajnost. Sporna se jim zdi predvsem raba izraza. Webster (2004) predlaga, da tako na trajnostni razvoj kot na izobraževanje gledamo v terminih procesa in konteksta, kar je tudi bolj konsistentno s porajajočimi se svetovnimi pogledi, ki so bolj dinamični in sistemski. Webster (2004, 48) pravi: »Trajnost ni koncept, ki se nanaša na nek statični paradiz, temveč prej na sposobnost človeških bitij, da se neprenehoma prilagajajo njihovemu ne-človeškemu okolju s pomočjo družbene organiziranosti.« Povzamemo lahko, da je vključevanje trajnostnega razvoja, njegove implementacije skozi različne predmete, v vsako lokalno osnovno šolo bistvenega pomena za ohranjanje lokalnega okolja in njegovih prebivalcev. Da pa prenos in kopičenje znanja s področja trajnostnega razvoja ne obrodi zelenih sadov, je danes to popolnoma jasno. Razmišljanje v smislu 'če se bodo ljudje učili o okoljskih problemih, se bo njihovo obnašanje spremenilo', je danes videno naivno (Sterling 2001, 2004). Potreben bo drugačen pristop k učenju in tudi poučevanju, ki bo omogočil uresničiti trajnostne cilje. Mora biti dosti več kot recikliranje steklenic ali pobiranje denarja v dobrodne namene. Gre za razmišljanje in delovanje na popolnoma drugačen način (Teachernet 2006).

Glede na navedeno, lahko povzamemo, da ima lokalna osnovna šola zelo pomembno vlogo pri ohranjanju kraja. Ampak ob tem se nam lahko zastavi vprašanje ali »šolniki« dejansko implementirajo oziroma vključujejo trajnostni razvoj v vse predmete ali pa le-to odklanjajo? Teoretično gledano je vključevanje trajnostnega razvoja, torej vseh treh stebrov, in njihove implementacije v vse predmete možno storiti

⁴ To sicer ni samo slovenska težava, tudi v drugih jezikih se srečujejo s podobnimi problemi, velikokrat je izraz za trajnostni razvoj viden kot precej neposrečna beseda, na silo skupaj zmetanih besed, ki pa ne pomeni dosti.

z menjalnimi odnosi in marketingom šole in ob uresničevanju le-tega lahko šola odigra pomembno vlogo pri ohranjanju kraja ter pri izobraževanju za trajnostni razvoj.

Izobraževanje za trajnostni razvoj

Izobraževanje lahko označimo kot organizirano dejavnost družbe, ki jo izvajajo javne in zasebne šole, vrtci ter druge izobraževalne inštitucije. Zaključni se po določenem času z listino, ki je lahko javno veljavna, odvisno od vrste šole (javna, zasebna ali s koncesijo). Izobraževanje zajema učenje različnih veščin, ob tem pa ima tudi manj otipljive, a pomembnejše cilje: podeljevanje znanja, dobre presoje in modrosti. Ferjan (2005, 16–17) meni, da je izobraževanje proces pridobivanja formativnih in informativnih znanj, spretnosti, navad in oblikovanja vrednot, ki poteka pod vodstvom usposobljenega učitelja, je ciljno usmerjen in poteka na osnovi znanstvenih spoznanj. Nadalje Ferjan (2005, 16–17) meni, da je izobraževanje dolgotrajen in načrten proces razvijanja posameznikovih znanj, sposobnosti, ki mu omogočajo vključitev v družbeno življenje in delo ter oblikujejo znanstveni pogled na svet. Možina (2002, 17) pravi, da je izobraževanje pridobivanje znanja, izobrazbe za določeno delo ali poklic. Lipičnik (2001, 15) izobraževanje opredeljuje bolj široko kot Možina in ga razume kot proces različnih napotil, ki temeljijo na teoriji poučevanja za pridobivanje formalne izobrazbe. Izobraževanje je proces, ki pripravlja ljudi na delovanje v določenem okolju. S procesom globalizacije cilj izobraževanja ni samo prenašati znanje, ampak učiti ljudi, kako naj se učijo, rešujejo probleme in združujejo staro z novim. Vukovič (2006, 21) pravi, da je izobraževanje sestavljeno iz pripravljenih, strukturiranih in bolj ali manj organiziranih položajev, v katerih se posameznik uči ter sprejema informacije. Od tega ali je formalno ali neformalno, sta seveda odvisni tudi stopnja vnaprejšnje strukturiranosti izobraževalnega procesa in možnosti udeleženca, da vpliva na proces. Če so cilji in vsebine izobraževanja vnaprej natančno določeni, ima tudi posameznik manj možnosti, da vpliva na spreminjanje poteka učenja. Jelenc (2007, 34) se strinja z Vukovičem, a še dodaja, da sta pri izobraževanju vloga in dejavnost posameznika določena od zunaj, v ospredju so pridobivanje znanja, spretnosti, navade itd., ali učenje, ki poteka v procesu, ki je praviloma uradno (ni pa nujno) opredeljen s cilji, normiran, strukturiran, predmetno usmerjen, organiziran od zunaj. Proces pridobivanja znanja se strokovno organizira in nadzoruje, praviloma s poukom in učiteljem. Ta proces pomembno določajo družbene okoliščine in potrebe. Po Jelenčevem (2007, 34) mnenju naj bi bil namen izobraževanja tudi zagotoviti mladim in odraslim ljudem podlago za razumevanje idej, ki naj bi vplivale na družbo, kulturo, v kateri živijo, da bi pridobili spretnosti in znanje, ki jih potrebujejo za sporazumevanje. Glede na to, da izobraževanje za proces pripravlja ljudi za delovanje v določenem okolju, v družbi in spodbuja trajnostni razvoj, menimo, da je tudi za trajnostni razvoj ključna vloga pripisana

izobraževanju. Izraz 'izobraževanje za trajnostni razvoj' lahko razumemo kot neprekinjen proces, ki predstavlja oziroma obsega vse tri sestavine trajnostnega razvoja.

Okoljsko izobraževanje pa predstavlja le eno izmed sestavin. Pregled literature odkriva sinonimno in medsebojno izmenjavo uporabe treh izrazov 'izobraževanje za trajnostni razvoj', 'izobraževanje za trajnost' in 'trajnostno izobraževanje'. Kljub tem navedbam je najbolj pogosta uporaba izraza izobraževanje za trajnostni razvoj (ITR), saj ga najpogosteje zasledimo v dokumentih Združenih narodov. Termin obsega besedico *za*, ki je po Jicklingovem (2000, 36) mnenju ključna beseda za izražanje namena oziroma cilja. Druga beseda je *razvoj*, ki izraža dolg časovni proces v prihodnosti. Jickling (2000, 36) je prikazal, da izraz ITR ni zadovoljiv, kadar je organizirana izobraževalna priprava za kompleksnejše pojme. Pojasnjuje, da bi morali uporabljati izraze, ki niso ideološko omejeni ter da bi uporabljali izraz *izobraževanje in trajnostni razvoj* ali *izobraževanje, ki se zavzema za trajnostni razvoj*. ITR bi naj predstavljal začetni vzgib, nekakšno odskočno desko v drugačne poti, smeri razmišljanja o vzgojno-izobraževalnem procesu na vseh nivojih izobraževanja (prav tam). Obstaja veliko definicij za izobraževanje za trajnostni razvoj. Izbrali smo tri najpogostejše:

- ITR omogoča ljudem, da razvijajo znanje, vrednote in spretnosti, in tako sodelujejo v procesih odločanja, individualno ali skupinsko, lokalno ali globalno, za izboljšanje kakovosti bivanja zdaj, brez uničevanja prihodnosti našega planeta (QCDA 2004);
- ITR je izobraževalni proces, ki je namenjen doseganju človekovega razvoja (gospodarska rast, družbeni razvoj in varovanje okolja) na vseobsegajoč, pravičen in varen način. Tako obsega izobraževanje o zmanjševanju revščine, človekovih pravicah, spolni enakopravnosti, kulturni različnosti, mednarodnem razumevanju, miru itd. (UN 2002);
- ITR je osnovano na strnjemem pogledu okoljskih potreb, skupaj s spremembami v gospodarstvu in družbenem razvoju. Takšno izobraževanje vključuje vidike demokracije, spolne enakosti in človekove pravice, spodbuja učenje za reševanje družbenih problemov, je odprto za kritično razmišljanje, ustvarja pogoje za skupinsko delo in sodelovalno učenje, pojasnjuje skupne točke v lokalnem, regionalnem in globalnem okolju in ponuja možnosti udeležbe v teh procesih (UNESCO 2006).

Principi, vrednote in prakse trajnostnega razvoja naj bi z izobraževanjem bili integrirani v vse oblike izobraževanja in učenja. To naj bi posledično spodbudilo spremembe v obnašanju in bo ustvarilo trajnostno prihodnost v smislu okoljske integritete, ekonomskega razvoja in pravične družbe za vse generacije. V UNESCO-vih virih je zapisano, da je izobraževanje za trajnostni razvoj učenje, kako:

- spoštovati, ceniti in ohranjati dosežke preteklosti;
- spoštovati čudesa in ljudstva na Zemlji;
- živeti v svetu, kjer imajo vsi ljudje dovolj hrane za zdravo in ustvarjalno življenje;
- oceniti stanje našega planeta, zanj skrbeti in izboljšati stanje;
- ustvarjati in uživati v boljšem, varnejšem in pravičnejšem svetu;
- biti skrbni državljani, ki uveljavljajo svoje pravice in odgovornosti na lokalni, nacionalni in globalni ravni.
- Poudarjene so štiri prioritete za delovanje na izobraževalnem področju. Te so:
 - izboljšati dostopnost do kakovostne osnovne izobrazbe;
 - preusmeritev izobraževanja k trajnosti;
 - razvijati razumevanje in zavedanje javnosti;
 - zagotoviti programe usposabljanja za vse sektorje zasebne, državne in civilne družbe.

Izobraževanje je v Prenovljeni strategiji EU za trajnostni razvoj (Svet Evropske unije 2006, 22) opredeljeno kot predpogoj za spodbujanje sprememb vedenja in za to, da vsi državljani pridobijo ključne sposobnosti za doseg trajnostnega razvoja. Uspeh pri spremembi ne-trajnostnih smernic bo v veliki meri odvisen od visokokakovostnega izobraževanja glede trajnostnega razvoja na vseh stopnjah izobraževanja, vključno glede vprašanj, kot so trajnostna raba energije in prometnih sistemov, trajnostnih vzorcev porabe in proizvodnje, zdravja, pristojnosti medijev ter odgovornega svetovnega državljanstva.

Po vseh teh opredelitvah, se nam zastavi vprašanje, kako razumeti vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj ter kakšna je ob tem vloga osnovne šole za ohranjanje kraja?

V zadnjem desetletju so se okrepila prizadevanja na najvišjih ravneh po ustrezni prilagoditvi izobraževalnih sistemov in izobraževalnih procesov v smeri trajnosti oziroma trajnostnega razvoja (Vare in Scott 2007). VITR se čedalje obsežneje uveljavlja v osnovnih šolah. Pravzaprav so današnje smernice naravnane tako, da se okoljska vzgoja vpeljuje v program osnovne šole v okviru VITR. To pomeni, da se posredno uresničujejo tudi cilji trajnostnega razvoja. V načelih VITR poudarjajo, da je vseživljenjsko učenje za TR zelo pomembno. Ob tem je še toliko pomembnejše, da se prične vzgajati otroke v predšolskem in zgodnjem šolskem obdobju. Otroci, ki so stari od 3 do 8 let, sicer ne morejo razumeti, zakaj je treba skrbeti za okolje, a so že dovolj občutljivi, da zmorejo ceniti naravne lepote. V tem obdobju začnejo ti otroci tudi razvijati ekološko zavestne navade. Po mnenju Krmeljeve (2007, 14) je izobraževanje o trajnostnem razvoju in varčevanju z energijo na vseh stopnjah šolanja zelo pomemben proces, ki naj bi dolgoročno vplival na energijo v Sloveniji. Vsaka šola, ki vzgaja in

izobražuje za trajnostni razvoj, sprejema VITR kot osrednji del svojega poslanstva in kurikula. Za to šolo pomeni trajnostni razvoj glavno načelo, ki ga upoštevajo tako pri vsakodnevnem delu, kakor tudi pri dolgoročnem razvoju. V svetu število takšnih šol narašča, vendar pod različnimi imeni (npr. Zdrava šola, Eko šola itd.). Ukvarjajo se s korenitimi spremembami, kar se tiče ciljev in vloge izobraževalnih institucij. Takšne šole ponujajo svojim učencem aktivno udeležbo na socialnem, gospodarskem in političnem področju trajnostnega razvoja. V izvajanju teh vsebin in ciljev s področja trajnostnega razvoja lahko šole vključujejo tudi zunanje sodelavce in programe, ki jih nato izvajajo. Pri tem morajo biti pozorni na tiste elemente, ki vplivajo na uresničevanje ciljev trajnostnega razvoja (Krmelj 2007, 14). V Sloveniji so se po mnenju Marentič Požarnikove (2002, 4–6) že zelo zgodaj začeli zavedati, kako pomemben je koncept trajnostnega razvoja v šolskih politikah. Projekti s področja trajnostnega razvoja (Zdrava šola, Eko šola, projekti v okviru Skritega zaklada, projekti pri UNESCO itd.) so posredno spreminjali način delovanja posamezne šole, bivanja v šoli, didaktiko itd. Čedalje pomembnejše postaja povezovanje med predmetnimi znanji, teorijo in prakso pa tudi med formalnim ter neformalnim izobraževanjem.

Ob vsem navedenim menimo, da je izobraževanje otroka še kako pomembno za njegov osebni razvoj in za njegovo prilagoditev družbenemu okolju, v katerem živi. In v tem kontekstu si lahko zastavimo vprašanje, kakšno vlogo bi morala imeti osnovna šola skozi svoj izobraževalni proces, da bi mladi radi ostali v manjšem gorskem kraju, kot je Črna na Koroškem? Izobraževalni proces in njihove trajnostne vsebine, v katere so vključeni vsi akterji menjalnih odnosov v okolju ter marketing šole predstavljajo temelje, ki pa so pomembni za nadaljnji razvoj in obstoj kraja. In ravno te trajnostne vsebine bi morale biti prek menjalnih odnosov, trajnostne potrošnje in marketinga šole vpete v vse predmete v osnovni šoli, ampak le-to 'šolniki' mnogokrat odklanjajo, čeprav bi morale biti te vsebine zapisane v vzgojno-izobraževalnih ciljih vsake šole.

Cilji in načela vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj

Ministrstvo za šolstvo in šport v Smernicah vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj v predšolski vzgoji in douniverzitetnem izobraževanju (MŠŠ 2007) navaja, da je osrednji namen poudariti pomen vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj ter pokazati možnosti za uresničevanje trajnostnega razvoja pri formalnem, neformalnem in priložnostnem učenju.

Ministrstvo za šolstvo in šport tudi navaja cilje, ki bodo prispevali k uresničevanju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Ti so:

- zagotoviti normativne podlage, ki podpirajo VITR;
- usposobiti strokovne delavce v VITR;
- zagotoviti ustrezna didaktična in druga gradiva za uresničevanje VITR;

- pospeševati raziskave in razvoj VITR;
- okrepiti sodelovanje vseh dejavnikov na področju VITR, na vseh ravneh (državna, pokrajinska, občinska).

Ob uresničevanju ciljev pa navajajo, da je treba upoštevati še načela, in sicer (Ministrstvo za šolstvo in šport 2007, 11–13):

- načelo odgovornega ravnanja do sebe, družbenega in naravnega okolja;
- načelo obravnave TR z vidika etičnih razsežnosti, vključno z vprašanji enakopravnosti, solidarnosti in medsebojne odvisnosti med pripadniki ene generacije in med različnimi generacijami;
- načelo spoštovanje človekovih pravic. To načelo je bistveno načelo trajnostnega razvoja;
- načelo integrativnosti elementov VITR (povezovanje okoljskih, gospodarskih in socialnih vprašanj);
- načelo celostnega pristopa VITR: ključne teme trajnostnega razvoja so zelo raznovrstne, zato je za obravnavanje takih tem potreben celosten pristop;
- načelo medkulturnega dialoga: odprta, spoštljiva in enakopravna izmenjava pogledov in mnenj med posamezniki oziroma skupinami različnih kulturnih ozadij;
- načelo sistematičnega, kritičnega in ustvarjalnega razmišljanja o TR;
- načelo ozaveščanja o TR: sodobni družbeni in gospodarski razvoj ter okoljska vprašanja zahtevajo znanje in ravnanje celotne družbe po načelih TR;
- načelo vseživljenjskega učenja za TR celotne populacije;
- načelo partnerstva na lokalnem, regionalnem in mednarodnem nivoju;
- načelo socialnega partnerstva: za VITR je nujno povezovanje partnerjev, kot so strokovni delavci v vzgoji in izobraževanju in otroci/učenci z državno in občinsko oblastjo ter predstavniki civilne družbe.

Lokalna osnovna šola mora poskušati z različnimi pristopi uresničevati cilje in načela vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Ti cilji so s sodelovanjem in na osnovi menjalnih odnosov vseh akterjev v lokalnem okolju lažje dosegljivi. Tako mora šola sodelovati s starši, z gospodarskimi in negospodarskimi institucijami, z lokalno oblastjo ter z vso javnostjo v kraju. Lahko bi rekli, da so vsi ti odnosi zelo prepleteni med seboj. Če se le eden v tem krogu za hip ustavi, posledice občutijo vsi ostali. Največjo breme in posledico pa nosi kraj, ki nosi breme trajnostne potrošnje za vse prihodnje rodove.

Trajnostna potrošnja

Lahko jo opredelimo kot krovni termin, ki združuje številne probleme, kot so zadovoljevanje potreb, povečevanje učinkovitosti, višanje kakovosti življenja, minimiziranje odpadnih materialov, upoštevanje perspektive življenjskega cikla in upoštevanje dimenzije pravičnosti. Poenostavljeno bi lahko rekli, da gre za integracijo teh elementov v reševanje ključnega vprašanja, ki se glasi, kako priskrbeti boljše ali enake storitve, ki bodo tako za sedanje kot tudi za prihodnje generacije zagotovile temeljne pogoje za življenje in vodile k izboljšanju ob hkratnem zmanjševanju okoljske nevarnosti in škode za človeško zdravje (Jackson 2005, 5). Trajnostna potrošnja je eden izmed temeljev trajnostnega razvoja in je tudi nujen pogoj za trajnostno prihodnost. Trajnostna potrošnja ni visoko na agendi v Sloveniji (UN 2002). Prav tako Slovenija nima strategije trajnostnega razvoja, ki bi neposredno naslavljala trajnostne potrošniške vzorce in iskala načina promocije razvoja trajnostno naravnanih potrošniških vzorcev (prav tam).

Sodobna potrošnja je osnovna človeška aktivnost, ki je v radikalnem konfliktu z ohranjanjem okolja in trajnostnim razvojem. Sledita ji reprodukcija svetovnega prebivalstva in proizvodnja (Ginsborg 2005, 37). Dvajseto stoletje se je v zgodovino zapisalo med drugim tudi zaradi neverjetnega pospeška človeške potrošnje (Ginsborg 2005). Med leti 1890 in 1990 je globalna ekonomija doživela 14-kratno rast, industrijska proizvodnja se je povečala za 40-krat, raba energije za 13-krat, ribji ulov v morjih za 35-krat. Tudi v bogatih deželah je bil po letu 1945 porast potrošnje ravno tako osupljiv. Leta 1998 je bilo po celem svetu v zasebne ali javne namene porabljenih 24 bilijonov ameriških dolarjev, dvakrat več kot leta 1975 ter šestkrat več kot leta 1950 (Ginsborg 2005, 37). Učinek na globalno okolje je strašljiv; le nekatere od okoljskih sprememb so bile popolnoma nove za dvajseto stoletje (npr. tanjšanje ozonske plasti), toda intenzivnost pritiska na okolje je bila brez primere (Ginsborg 2005, 37).

Potrošniški vzorci, ki so značilni za bogati svet, so odvisni od omejenih virov in povzročajo nesprejemljive okoljske posledice. So tudi nepravični, saj najbogatejši narodi uživajo ugodnosti materialnega izobilja, medtem ko revni trpijo zaradi zelo omejenega dostopa do osnovnih potrebščin v življenju (Jackson 2005, 5). Lahko trdimo, da je potrošniška družba, v kateri živimo, po svoji naravi netrajnostna. Potrošnik velikokrat posega po različnih dobrinah, ne razmišljajoč o posledicah svojih nakupnih dejanj na lokalno in globalno skupnost. Trdimo lahko tudi, da se vpliva (netrajnostnih) potrošniških vzorcev premalo zavedamo. Nismo sposobni kritičnega vpogleda v potrošniško družbo razvitega sveta, ki jo dojemamo kot stopnjo razvoja gospodarskega sistema bogatega dela sveta. Če že o trajnostni potrošnji razmišljamo, potem smo običajno omejeni na tiste vidike potrošništva, ki neposredno vplivajo na naravno okolje.

Ob tem pa pozabljamo na vplive, ki jih ima potrošno ravnanje na družbo in na prepletenost družbenih, gospodarskih ter okoljskih dejavnikov potrošništva.

Trajnostna potrošnja se neposredno dotika vseh treh stebrov trajnostnega razvoja: ekonomskega, socialnega in okoljskega, zato lahko ob vsem tem trdimo, da tudi trajnostna potrošnja spada med pomembne elemente oziroma temelje, ki so pomembni za življenje in ohranjanje kraja. Če pogledamo naš kraj, lahko povemo, da se je samo proizvodnja akumulatorskih baterij povečala za sedemkrat, kar posledično pomeni večje onesnaževanje okolja s svincem in kadmijem, pri ljudeh se kaže večja vsebnost svinca v telesu ipd. Za blažitev tega potrošnega ravnanja posameznih podjetij, je Vlada Republike Slovenije na pobudo in zahtevo dveh manjših občin sprejela Odlok o ukrepih za izboljšanje kakovosti okolja v zgornji Mežiški dolini vse do leta 2021. Tako se letno, s Pogodbo o sofinanciranju ukrepov za izboljšanje kakovosti življenja, opredelijo ukrepi, ki se morajo izvršiti. Med pomembnejše ukrepe spada preplastitev javnih makadamskih površin, po katerih se gibljejo in zadržujejo otroci ter zagotavljanje dodatne varovalne prehrane v osnovno šolo in vrtec. In spet smo pri osnovni šoli in njenemu izobraževanju za trajnostni razvoj. Torej smo v nekem začaranem krogu. In pri vsem tem lahko osnovna šola odigra pomembno vlogo. Z učenjem novih znanj, tehnologij in ozaveščanjem o čezmerni potrošnji, lahko učence vzpodbudijo k drugačnemu načinu razmišljanja. S takšnim pristopom in izobraževanjem šole je nekaj več možnosti, da bi se ravno ti učenci po študiju vračali nazaj v domači kraj ter svoje znanje vložili v industrijo, ki pa bi bila okolju prijaznejša. Ob vsem tem pa mora tudi lokalna politika odigrati pomembno vlogo. Mladim mora ponuditi stanovanje in zaposlitev, dobrodošla pa je še kakšna ugodnost (npr. cenejši vrtec, subvencioniran prevoz dijakom in študentom itd.). Le na ta način ni strahu, da se bo število prebivalcev iz leta v leto manjšalo, da bi mladi odhajali v večja mesta, ampak je to način in pot, ki vodi k obstoju kraja. Naloga osnovne šole je, da pri okoljski vzgoji mlade seznanijo z vsemi temi problemi, jih vzgaja in motivira za njihovo rešitev.

2.2.3 Okoljska vzgoja v osnovni šoli

Za vzgojo lahko rečemo, da je stalen proces samooblikovanja in oblikovanja človekove osebnosti. Je tudi manipulacija, saj gre za načrtno delovanje oziroma vplivanje na drugo osebo. Kroflič (2002b, 70) ter Kovač Šebartova in Krek (2009, 9) opredeljujejo, da je vzgajanje v širšem pomenu besede proces oblikovanja človekove osebnosti kot celote. Pomeni prenašanje izkušenj starejše generacije na mlajšo, vključuje izobraževanje in pouk. V ožjem pomenu besede pa Kroflič (2002b, 70) ter Kovač Šebartova in Krek (2009, 9) pravijo, da je vzgajanje oblikovanje posameznih lastnosti osebnosti. Človek si oblikuje moralne vrednote, prepričanja, stališča, interese, različne navade ipd. Vse to pa ljudje pridobivamo z vzgojnimi metodami. Gostenčnik, Pahole in Ružič (1999, 11) opisujejo vzgojo kot umetnost in poklicanost za starše.

Potočnik (2009, 21) pa meni, da vzgoja vključuje tudi celostno izoblikovanje človeka. Pravi še, da je vzgoja pomoč človeku v razvoju in da bi brez nje človek za vedno ostal na primitivni stopnji. Vzgoja je namreč posamezniku potrebna, da lahko preživi, se usposobi za delo ter se socializira za življenje v družbi, kajti prav socializacija je bistvena sestavina vzgoje. Ob tem Potočnik (2009, 28) dodaja, da se vzgoja realizira v ustreznem procesu, ki ima svoje zakonitosti, svoje akterje in nosilce posameznih funkcij. Ta proces zaznamuje pedagoški odnos med vzgojiteljem in vzgajanim. Po Potočnikovem (2009, 28) mnenju vzgoja ne sme biti samosvoja, nasilje ali prisila, ampak je vrednostna usmeritev k človeškim težnjam in idealom, je pomembna v prenosu kulturnih dobrin in vrednot zaradi ohranitve vseh pridobitev človeške kulture ter civilizacije. Nadalje Potočnik (2009, 28) opredeljuje, da vzgojni proces obsega množico sestavljenih vzgojnih nalog, od razvoja sposobnosti, graditve odnosov, bogatitve čustvenega življenja, smisla za etične vrednote, do oblikovanja karakterja. Ob vzgojnem procesu pa po Potočnikovem (2009, 29) mnenju ne gre pozabiti na izobraževanje. To pomeni, da bi ob isti materiji učnih predmetov učence izobraževali in vzgajali oziroma povedano drugače, učitelji bi morali ob učnih predmetih razvijati skladno vse učenčeve sposobnosti in izoblikovati celega človeka, ki ne bo samo intelektualno razvit, temveč bo tudi življenjsko zrel in samostojen, bo osebno vreden in moralno kakovosten, bo vesten in odgovoren, bo nesebičen in požrtvovalen, bo kulturno razgledan, z oblikovanim estetskim čutom. In če se ti dve dejavnosti tesno prepletata in pogojujeta Potočnik (2009, 29) trdi, da če postane vzgajanje hkrati tudi izobraževanje in obratno, je ideal človekove osebnostne celostnosti uresničljiv.

Iz navedenih definicij lahko ugotovimo, da je tako vzgoja kot tudi izobraževanje proces, ki traja vse življenje, začne pa se že v zgodnjem otroštvu. Velikokrat se zgodi, da si privzgojimo nov vzorec obnašanja, ko prehajamo skozi različna življenjska obdobja. Vsekakor pa je vzgoja oblikovanje človekovih osebnosti in je nujno potrebna, da lahko v družbi preživimo. Brez vzgoje namreč ne bi bilo socializirane družbe, socializiranega življenja. Kakšna pa je naša vzgoja, je veliko odvisno od tega, kdo nas vzgaja in kako nas vzgaja. Vzgajajo nas starši, vzgojiteljice v vrtcu in učiteljice v šoli. Ob tem Kroflič (2002b, 71) dodaja, da je vzgojna zasnova v šoli podobno kot načrtovanje učiteljeve učne priprave, razpeta med normativna določila na ravni države in avtonomno pristojnost učitelja. Po Krofličevem (2002a, 8) mnenju je ključ vzgojne zasnove javne šole v tem, da šola z njo reflektira vzgojna ravnanja in poišče načela, pravila in norme, ki bodo opora konkretnim ravnanjem učiteljev, učencev, vodstva šole in staršev.

Okoljska vzgoja je navzoča že zelo dolgo časa in se je razvijala mnogo let. Pred mnogimi leti so se sestajali pionirji okoljske vzgoje na konferencah, pisali definicije in učne načrte. Besedi okolje in izobraževanje sta se prvič skupaj pojavili sredi šestdesetih. Na okoljsko vzgojo so že v 18. in 19. stoletju imeli velik vpliv pomembni misleci, kot

so Goethe, Rousseau, Humboldt, Heackel, Froebeč, Dewey in Montesori (Lepičnik Vodopivec 2008, 52–56). Palmer (1998) navaja, da so izraz okoljska vzgoja prvokrat uporabili na konferenci leta 1965 v Veliki Britaniji. V Evropi pa je bil izraz prvokrat omenjen v Parizu leta 1948. Na naših tleh je v Beogradu leta 1975 potekala mednarodna delavnica na temo okoljske vzgoje. Govorili so o vplivih ekonomije, družbe, politike in ekologije na mestna in podeželska področja, o tem, da mora imeti vsak posameznik možnost, da pridobi znanje, vrednote, odgovornost in sposobnosti, s pomočjo katerih bo varoval in izboljševal okolje in da mora imeti celotna družba pozitiven odnos do okolja. Lepičnik Vodopivčeva (2008, 40) zatrjuje, da je okoljska vzgoja stalen proces, v katerem se posameznik in družba zavedata svojega okolja. Posameznik pridobiva znanje in vrednote, spretnosti, izkušnje in odločenost, kar mu pomaga pri individualnih in skupinskih dejavnostih, ki so usmerjene k reševanju sedanjih in prihodnjih problemov. Marentič Požarnikova (1996, 6) opredeljuje, da je vzgoja za varovanje okolja proces, ki se prične v zgodnji mladosti, ko otrok čustveno doživlja naravo, odnos do nje pa posnema od staršev, vzgojiteljev in učiteljev. S pridobivanjem znanja o živi in neživi naravi ter razumevanjem procesov, ki tečejo v živih bitjih, pridobi tisto strokovno znanje, ki je potrebno za razumevanje dogajanj v živih bitjih in razumevanje dogajanj v življenjskem prostoru oziroma v okolju, katerega sestavni del je tudi človek. Na osnovi doživljanja okolja, posnemanja staršev, vzgojiteljev in učiteljev, razumevanja procesov v okolju ter vrednotenja človekovih posegov v okolje oblikuje lastna stališča, ki so izhodišče za njegovo ravnanje v okolju in z okoljem. Marentič Požarnikova (1996, 7) še dodaja, da če okoljsko vzgojo pojmuje širše, jo lahko označimo z vzgojo za trajnostni razvoj. Če pa jo dojemamo ožje, torej kot vzgojo za varstvo okolja, je ne moremo več enačiti z vzgojo za trajnostni razvoj. Varstvo okolja je namreč le ena od sestavin vzgoje za trajnostni razvoj.

Lapajne idr. (1997, 128) je okoljsko vzgojo opredelil kot:

»Okoljska vzgoja je proces doživljanja, spoznavanja in vrednotenja okolja, vseh njegovih sestavin, medsebojnih interakcij in soodvisnosti, vključno s človekom in njegovimi posegi v okolje, ob čemer učenci osvajajo spretnosti in veščine doživljanja, spoznavanja in vrednotenja okolja, oblikujejo stališča ter se učijo strategij reševanja problemov, kritičnega prejemanja informacij ter komunikacijskih zmožnosti.«

Definicija IUCN iz leta 1970 pravi (Hlad in Peterlin 1996, 64):

»Okoljska vzgoja in izobraževanje sta proces prepoznavanja vrednot ter razumevanja in spoštovanja medsebojne povezanosti človeka, njegove kulture in njegovega biofizikalnega okolja. Okoljska vzgoja in izobraževanje praktično oblikujeta odločitve in pravila ravnanja z okoljem in odnosa do njegove kvalitete.«

Na UNESCO-vi medvladni konferenci v Tbilisiju leta 1977 so okoljsko vzgojo opredelili (v Hlad in Peterlin 1996, 64):

»Okoljska vzgoja in izobraževanje vzgajata jasno zavest in skrb glede ekonomske, socialne, politične in ekološke soodvisnosti v urbanih in kmetijskih območjih. Vsaki osebi

dajeta možnosti za pridobivanje znanja ter spoznavanja vrednot, odnosov, obveznosti in sposobnosti, ki so potrebne za varstvo in napredek okolja; oblikujeta nove vzorce obnašanja posameznikov, skupin in celotne družbe do okolja.«

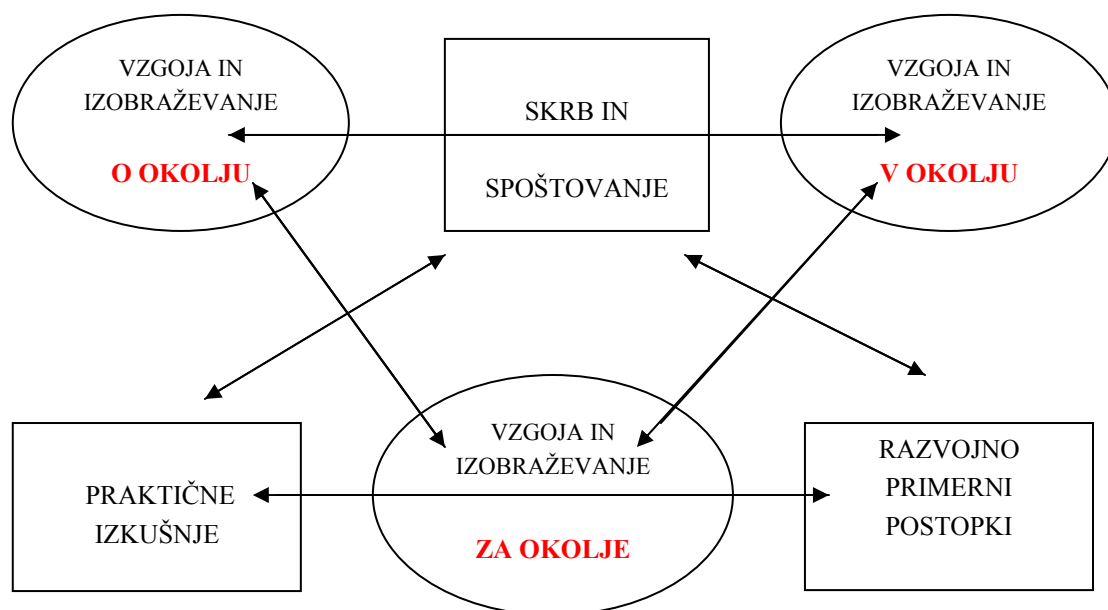
V tem kontekstu je bila opredeljena potreba po okoljski vzgoji z oblikovanimi osnovnimi cilji, ki so vključevali povezanost moralnih, čustvenih, spoznavnih in akcijsko usmerjenih ciljev. In prav konferenco v Tbilisiju lahko označimo kot posledico vključevanja okoljskih tem v kurikulum, izdajanje učnih gradiv in povezovanje institucij za okoljsko vzgojo, ter v usposabljanju učiteljev. Okoljsko vzgojo so začeli vključevati predvsem v kurikulume naravoslovja. Ob tem je bilo splošno sprejeto načelo, da bo okoljske probleme in nevarnosti za človeštvo in okolje rešilo nadaljnje znanstveno raziskovanje in uporaba nove tehnologije (Gough 2002).

Na podlagi navedenega se lahko strinjamo, da okoljska vzgoja ne pomeni le ozaveščanja o pravih odnosih do narave in okolja, temveč je tudi varovanje zdravja. Temelji na spoznanju, da je odnos človeka do narave nekaj bistvenega, saj brez naravnih virov ne moremo živeti, živeti pa tudi ne moremo z onesnaženim. Vovk Koržetova, Katalinić in Katalinić (2007, 16) pravijo, da je okoljska vzgoja del nove paradigme, novega pojmovanja razvojne poti varovanja okolja. Po njihovem mnenju zahteva drugačno razumevanje in uporabo znanja, drugačno razumevanje posameznika in njegovega odnosa do naravnega in družbenega okolja. Vovk Koržetova, Katalinić in Katalinić (2007, 16) tudi pravijo, da okoljska vzgoja nudi zelo širok pristop k izobraževanju, kar je prednost in slabost. Prednost je v tem, da spodbuja in vključuje tradicionalne pristope k izobraževanju, pomanjkljivost pa je v tem, da se prav zaradi njene širine izobraževalne institucije nerodno lotevajo in je ne znajo vključiti v svoje izobraževalne programe.

Bajdova (2005, 34) meni, da okoljska vzgoja, kot vzgoja za sonaravno trajnostni razvoj, širi svoje poslanstvo na obravnavanje kompleksnih odnosov med naravo, družbo in ekonomijo (kjer mora imeti narava prednost). Povezuje tako naravoslovne, tehnične in družboslovne vidike ter vključuje razumevanje in razreševanje problemov ter konfliktov, ki jih v odnosu do okolja prinaša spremenjen življenjski slog in družbeno ekonomski ter tehnološki razvoj. Poudarja vrednote, kot so obzirnost, zmernost, varčevanje, solidarnost in spoštovanje (do soljudi, do sebe, do narave, do okolja in njegovih virov, do sedanjih in prihodnjih generacij, do biotske in kulturne raznolikosti, do našega planeta v celoti).

Otroci že v prvih letih življenja kažejo velik interes za raziskovanje sveta. Naravo doživljajo zelo čustveno, odnos do nje pa posnemajo po starših, vzgojiteljih, učiteljih. In prav predšolski otroci so tisti, ki jih bomo najlažje naučili novega, trajnostnega načina življenja, saj so po svoji naravni danosti najbolj dojemljivi za vse spremembe. So tudi tisti, ki bodo v prihodnosti skrbeli za naš planet.

Slika 2.5 Model okoljske vzgoje in izobraževanja za okolje

Vir: Košmrlj 2010, 12.

Na sliki prikazan proces okoljske vzgoje in izobraževanja o okolju, v okolju in za okolje je mogoče udeležiti skozi praktična otroška izkustva, njihovi starosti primerne aktivnosti ter upoštevanju okolja in skrbi zanj, kar je temelj otrokovega zdravega razvoja in bodoče ekološke edukacije. Uspešnost realizacije vzgoje in izobraževanja za okolje v zgodnjem otroštvu pa je odvisna tudi od izbire metodičnih postopkov in psihofizičnih sposobnosti otrok, ki temeljijo na razvijanju pozitivnih odnosov do svojega okolja, ter na spodbujanju skrbi za svoje okolje. Na osnovi navedenega lahko trdimo, da vzgoja in izobraževanje za okolje predstavlja podlago za trajnostni razvoj, ki ga je mogoče graditi v kakovostnem okolju in v družbah, kjer prevladuje ekonomska varnost, prosperiteta in socialna pravičnost.

Z leti si torej otrok skozi učni načrt šole pridobiva znanja o živi in neživi naravi in z razumevanjem procesov, ki tečejo v živih bitjih, pridobiva znanje, ki mu omogoča razumevanje dogajanj v okolju, katerega del smo tudi ljudje. Od vzgoje šole se pričakuje, pa čeprav mnogokrat temu ni tako, da svojo glavno vlogo, vlogo vzgojitelja, učitelja, upravlja čim bolj uspešno, da maksimalno doprinese k razvoju, napredku in uspehu svojih učencev ter s tem posledično tudi k napredku lokalne politike in razvoju kraja. Zaradi navedenega bi morale biti šole zelo pozorne pri določanju ciljev okoljske vzgoje.

Cilji okoljske vzgoje

Cilji okoljske vzgoje so prepleteni. V njih se povezujejo spoznavna, čustvena in akcijska plat, znanje, stališče in vrednote. Izpustitev ene od plasti nas pripelje v slepo ulico. Akcija prinaša kratkoviden aktivizem. Znanje, ki ni vrednostno in čustveno prežeto, se lahko kopiči v nedogled, ne da bi kaj prispevalo k boljšemu odnosu do okolja in smotrnejšemu ravnanju z njimi (Marentič Požarnik 1996, 92).

Cilji okoljske vzgoje in izobraževanja (Working group on environmental education 1993 v Hlad in Peterlin 1996):

- izboljšanje poznavanja narave ter povezanosti naravnih in družbenih procesov;
- ozaveščanja, da sprememba ene komponente lahko vpliva na eno ali vse ostale;
- ozaveščanja, da je vsak človek del sklopa komponent in je ves čas odvisen od njega;
- razumevanje, da vse žive in nežive stvari živijo svoj življenjski slog;
- razumevanje procesov, ki vzdržujejo življenje;
- razumevanje, da človeštvo vpliva na svoje okolje z rabo obnovljivih in neobnovljivih virov;
- spoznavanje različnih meril za vrednotenje okolja;
- uvajanje sprejemljivih sprememb v naše življenje in delo;
- odgovorno ravnanje in tehtanje nasprotujočih si interesov;
- razumevanje, kako se da voditi proces okoljske spremembe.

Marentič Požarnikova (2002, 59) pravi, da je najvažnejši cilj okoljske vzgoje ljubezen do narave, do ljudi. Lepičnik Vodopivčeva (2006, 43) pa pravi, da se v Benedictovi definiciji kaže futurološki pomen okoljske vzgoje. Ob tem poudarja, da ciljev okoljske vzgoje ni mogoče uresničiti naenkrat, ampak do njihove uresničitve prihaja postopno, s holističnim pristopom in uporabo metod, ki poudarjajo otrokovo aktivnost.

Za doseganje različnih ciljev so potrebne pravilne metode dela. Da učenci dosežejo cilje, morajo imeti možnost individualnega raziskovalnega in terenskega dela. Zraven tega pa je v veliki meri pomembno spodbudno lokalno okolje, na katerega vplivajo različni vidiki: sociološki, ekološki in psihološki vidik. Ugotavljamo, da temu vedno ni tako, saj se izobraževalni program pri okoljski vzgoji srečuje s pomanjkanjem starševske podpore, s pomanjkanjem vsebin, individualne kreativnosti in okoljske odgovornosti, navzoča je okoljska apatičnost, ni zadostne podpore upravljalnega sistema, sodelovanje z lokalno politiko je nezadostno ipd. Pri določanju ciljev je treba še posebno pozornost posvetiti vrednotam, še posebej v današnjem času, ko že govorimo o »krizi vrednot«.

3 ČRNA NA KOROŠKEM NEKOČ IN DANES

V virih se ime Črna prvič omenja leta 1137. Tako navaja avstrijska umetnostnozgodovinska topografija (1889, 306). Domneva pa se, da je bila naseljena že v rimski dobi. Od kod natančno izvira ime kraja Črna na Koroškem, žal ni znano. Marsikdo bi hudomušno pripomnil, da je poimenovanje posledica njene lege, saj »leži na koncu sveta«, ljudsko izročilo pa pravi, da naj bi bilo le-to povezano z dolgoletnim fužinarstvom in rudarjenjem. V začetku 17. stoletja je kraj dobila v last grofovsko družina Thurn. Iz leta 1620 so znani tudi prvi zapisi o fužinarstvu. Takrat se je v Črni naselil fužinar in rudar iz zahodne Labodske doline, Melhior Puc, ki je čez nekaj let rudnik⁵ in fužine prodal grofu H. L. Thurnu (Makarovič in Modrej 1986, 8). Od tega obdobja naprej naj bi bila Črna zaznamovana z rudnikom svinca in železarstvom, kar je tako v preteklih kot današnjih letih prinašala v dolino delovna mesta in zaslužek. Davek za to neprijazno proizvodnjo dolina plačuje še danes. Črna se je skozi stoletja s stalnim naraščanjem razvijala iz vaškega naselja v tržno okolje. Številčnost je naraščala predvsem zaradi priseljevanja in ne zaradi naravnega prirasta.

Nekoč!

Nekaj dejstev o Črni na Koroškem nekoč:

- zgodnji poseljenosti Črne priča podatek o antičnem kamnolomu v Črni;
- v rimski dobi naj bi v Črni pridobivali svinec;
- v pisnih virih je kraj prvič omenjen leta 1137;
- v letih 1601 do 1782 je bila Črna z okolico v lasti grofa Valsassina – Thurna;
- leta 1620 so tu postavili prve fužinarske obrate v Mežiški dolini;
- listina iz leta 1665 izpričuje začetke kopanja svinca;
- v letih 1772 do 1775 so Thurni zgradili prvotno železarno;
- konec 19. stoletja so opustili železarsko proizvodnjo;
- v 20. stoletju sta se uveljavila žagarstvo in lesna trgovina;
- z nastankom državne meje po prvi svetovni vojni je Črna izgubila povezavo s Pliberkom in Velikovcem;
- začetki partizanskega gibanja v zgornjem delu Mežiške doline segajo v poletje leta 1942;
- največja partizanska bitka se je odvijala 19. avgusta 1944 (19. avgust je tudi občinski praznik);
- leta 1967 je bila ukinjena bolnišnica, ki je delovala od začetka 20. stoletja;

⁵ Rudnik svinca, cinka in topilnica Mežica

- leta 1969 se ustanovi Zavod za delovno usposabljanje mladine Črna na Koroškem, danes je to Center za usposabljanje, delo in varstvo Črna na Koroškem;
- leta 1994 se ustanovi Občina Črna;
- občino sestavljajo zaselki: Topla, Koprivna, Bistra, Ludranski vrh, Javorje, Jazbina, Žerjav, Podpeca in Črna.

In danes?

Občina Črna na Koroškem je ena izmed štirih občin, ki so leta 1994 nastale iz bivše občine Ravne na Koroškem. Po površini je največja izmed teh, saj meri 156 km². Po številu prebivalstva pa je na zadnjem mestu. Občina ima 3.553 prebivalcev. Največ ljudi je v Črni živelo v začetku petdesetih let prejšnjega stoletja. V zadnjih dobrih petdesetih letih je to število upadlo za več kot 900 oseb. Trend gibanja števila prebivalstva je še vedno usmerjen navzdol, saj je naravni prirast z redkimi izjemami negativen. Zadnja podatka sta razvidna tudi iz spodnjih tabel.

Tabela 3.1 Gibanje števila prebivalcev v Črni v obdobju 1856–2008

Leto	Število prebivalcev
1856	1586
1954	4468
1991	3950
1999	3713
2003	3697
2004	3678
2005	3619
2006	3575
2007	3540
2008	3553

Vir: A.L.P. PECA 2009.

Tabela 3.2 Rojstva in umrljivost v Črni na Koroškem v obdobju 2003–2009

Leto	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rojstva	25	40	26	25	29	33	29
Umrli	36	33	52	36	41	40	42

Vir: Občina Črna na Koroškem 2009.

Glede starostne skupine je prebivalstvo prikazano v tabeli 3.3.

Tabela 3.3 Prebivalstvo starostnih skupinah in spolu, polletno 31. 12. 2004

Spol/starost (let)	0–4	5–19	20–39	40–59	60–79	80+	Skupaj
Moški	85	304	526	602	317	25	1859
Ženske	79	270	492	493	406	79	1819
Skupaj	164	574	1.018	1.095	723	104	3678
Delež (%)	4,45	15,6	27,67	29,77	19,65	2,82	100

Vir: SI-STAT 2008a.

Tabela 3.4 Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu, polletno 31. 12. 2006

Spol/starost (let)	0–4	5–19	20–39	40–59	60–79	80+	Skupaj
Moški	72	261	521	610	303	30	1979
Ženske	70	251	479	505	387	86	1778
Skupaj	142	512	1000	1.115	690	116	3575
Delež (%)	3,97	14,32	27,97	31,30	19,30	3,24	100

Vir: SI-STAT 2008a.

Tabela 3.5 Prebivalstvo starostnih skupinah in spolu, polletno 31. 12. 2008

Spol/starost (let)	0–4	5–19	20–39	40–59	60–79	80+	Skupaj
Moški	66	245	512	624	298	37	1786
Ženske	78	245	449	513	391	91	1767
Skupaj	144	490	965	1137	689	128	3553
Delež (%)	4,05	13,79	27,16	32	19,39	3,60	100

Vir: SI-STAT 2008a.

Ko analiziramo prebivalstvo po starostnih skupinah v Občini Črna na Koroškem, ugotovimo, da je v prvem polletju leta 2008 v primerjavi s prejšnjimi leti največ prebivalcev v starostni skupini nad 80 let. Podatki kažejo, da se prebivalstvo stara, saj je indeks staranja⁶ glede na celotno Slovenijo v občini leta 2004 znašal 116,4 (SI-STAT 2008a). To pomeni, da je bilo na 100 prebivalcev, mlajših od 15 let, 116 prebivalcev starejših od 65 let. Indeks staranja v celotni regiji je bil znatno nižji in je znašal 87,7 (RRA Koroške 2007, 148). Število prebivalcev se v naši občini postopno, a vztrajno zmanjšuje. To kaže število rojstev in smrti, posledično temu je upadanje števila otrok v šoli. Kazalci pa še nekaj let ne kažejo premika navzgor. Vse manj je tudi ljudi v naseljih in zaselkih. Razmerje med rodnostjo in umrljivostjo kar precej niha in upamo lahko, da se bo še kdaj ponovilo leto 2004, ko smo zabeležili razmeroma visoko rodnost. Ni tolažba, vendar je upadanje števila rojstev tudi vseslovenski pojav. Zanimiv je tudi

⁶ Indeks staranja definiramo kot razmerje med številom starega prebivalstva in številom otrok (Malačič 1997, 19).

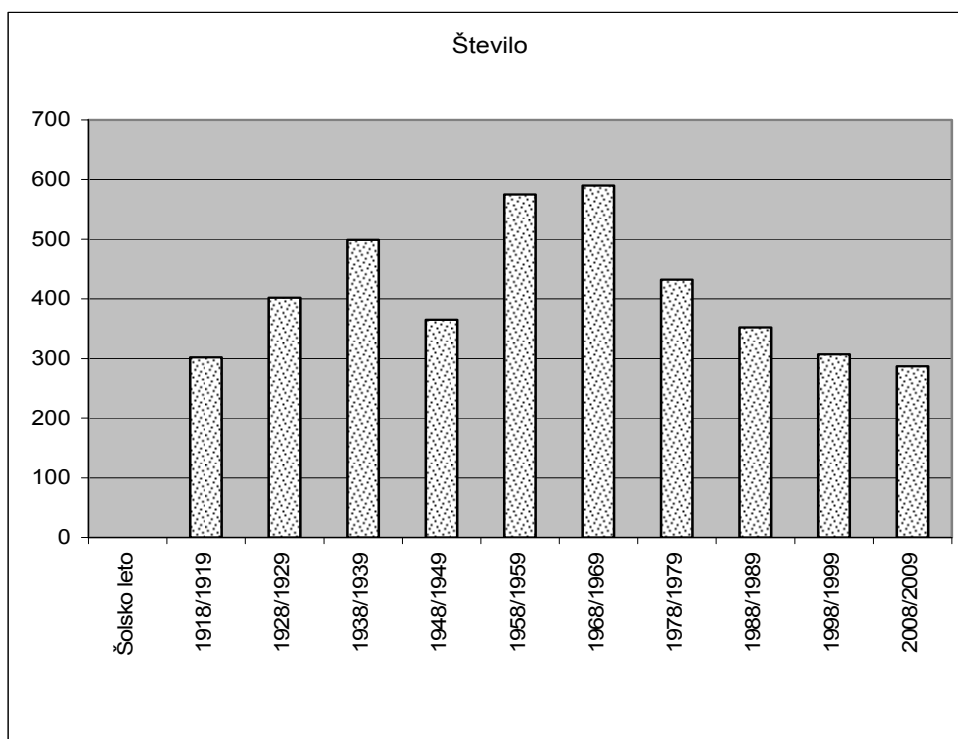
podatek, da je v občini nekoliko več moških kot žensk, ženske pa so tiste, ki prevladujejo v jeseni življenja oziroma od 65 leta naprej. Delovno aktivnega prebivalstva je 829, kar predstavlja 22,53 odstotka prebivalstva, upokojencev je 968 oziroma 26,31 odstotka. Število brezposelnih stagnira, saj se število že nekaj let giblje od 158–165 ali 4,3 odstotka prebivalstva. Na podlagi prikazanih števil lahko ugotovimo, da se kraj stara.

Vsi ti kazalniki kažejo, da se prebivalstvo stara, mladi odhajajo v večja mesta. Pomembno vlogo pri tej sliki ima lokalna osnovna šola, katera bi s sodelovanjem in povezanostjo z lokalnimi podjetji, lokalno skupnostjo in njeno politiko, z društvi in lokalnim prebivalstvom doprinesla k boljši demografski sliki in razvoju kraja.

3.1 Šola in okolje v Črni na Koroškem

Osnovna šola s svojo vzgojno-izobraževalno in predšolsko vzgojno dejavnostjo uresničuje in zagotavlja potrebe po osnovnošolskem izobraževanju in predšolskim varstvom na območju občine.

Graf 3.1 Število učencev skozi čas

Vir: OŠ Črna na Koroškem 2001.

Z Odlokom o ustanovitvi javnega vzgojno izobraževalnega zavoda osnovne šole Črna na Koroškem (Uradni list RS, št. 3/97, 54/98 71/00 in 45/08) je občina Črna na Koroškem ustanovila Osnovno šolo Črna na Koroškem. Šolski okoliš zajema učence

občine in obsega naslednje zaselke: Črno, Javorje, Ludranski vrh, Bistro, Koprivno, Toplo, Podpeco, Žerjav in Jazbino.

Tabela 3.6 Prebivalci od 0 do 15 leta, vključeni v vrtec in osnovno šolo

	2005	2006	2007	2008	2009
Vrtec	78	71	69	65	80
Šola	269	267	273	269	255

Vir: Občina Črna na Koroškem 2009.

Od tega je na podružničnih šolah število učencev prikazano v tabeli 3.7.

Tabela 3.7 Učenci po podružničnih šolah

Podružnica	2005	2006	2007	2008	2009
Koprivna	7	3	4	6	6
Javorje	23	22	19	16	14
Žerjav	14	14	15	16	18

Vir: OŠ Črna na Koroškem 2009, 8.

Za zadovoljitev različnih interesov šola organizira različne interesne dejavnosti, katerih obseg in vsebino določa z Letnim delovnim načrtom. Učencem želijo ponuditi čim širše možnosti, da najdejo ustrezno dejavnost, ki jo bodo lahko razvili na osnovi lastnih želja.

Z vključevanjem v interesne dejavnosti želijo doseči naslednje cilje: zadovoljevanje lastnih potreb učencev, razvijanje miselnih procesov, moralno in intelektualno razvijanje, spoštovanje do dela, narave, ljudi in do sebe, razvijanje medsebojne komunikacije, povezovanje teorije s prakso, odkrivanje poklicnih interesov, seznanjanje in spoznavanje. Zapisano imajo tudi vizijo šole:

»V strpnem sodelovanju (šola–učitelj–učenec–starši–okolje) in upoštevanju individualnih razlik ter strokovnostjo učiteljev in drugih delavcev šole bomo razvijali in spodbujali ustvarjalnost, prijateljstvo, razumevanje, veselje do učenja in znanja, samospoštovanje, poštenost ...« (OŠ Črna na Koroškem 2009).

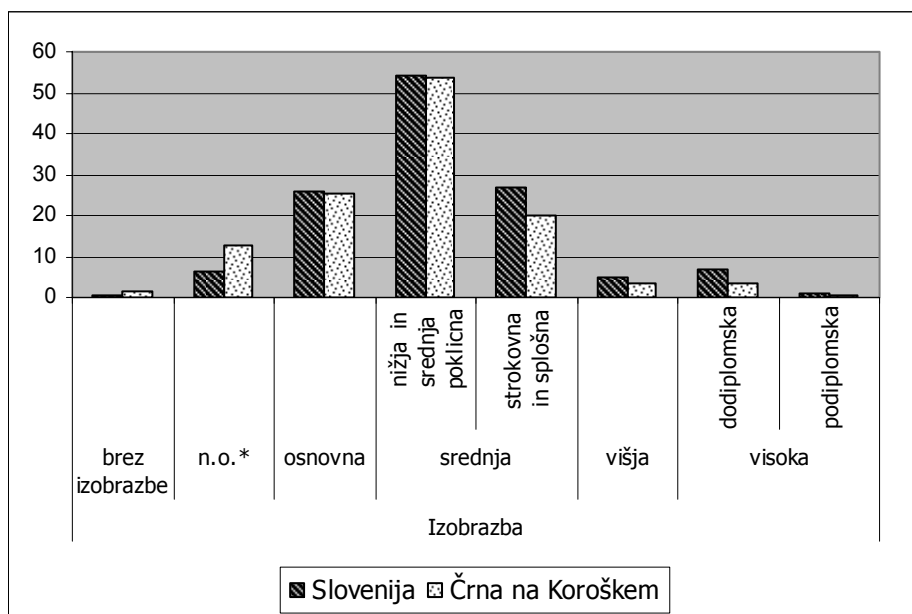
Poleg vizije je eden temeljnih ciljev šole, da učencem z različnimi izobraževalnimi metodami pomaga spoznati okolje, v katerem živijo, ga naučijo vzljubiti in spodbuditi, da bi s svojim znanjem in delom pozneje pripomogli k ohranjanju in nadaljnjem razvoju kraja.

3.2 Izobrazbena struktura v občini Črna na Koroškem

Struktura izobrazbe v Občini Črna na Koroškem po izobraženosti prebivalstva malce zaostaja pod slovenskim povprečjem. Najbolj se to opazi pri prebivalcih z najvišjo in najnižjo stopnjo izobrazbe. Delež ljudi brez izobrazbe v občini znaša 1,27 odstotka, medtem ko je v celotni Sloveniji nižji skoraj za polovico in znaša 0,68

odstotka. Delež ljudi s podiplomsko izobrazbo je v občini zelo nizek in znaša 0,26 odstotka, v Sloveniji pa ta delež dosega skoraj en odstotek. Primerjava izobrazbene strukture v občini in v celotni Sloveniji je prikazana v spodnjem diagramu.

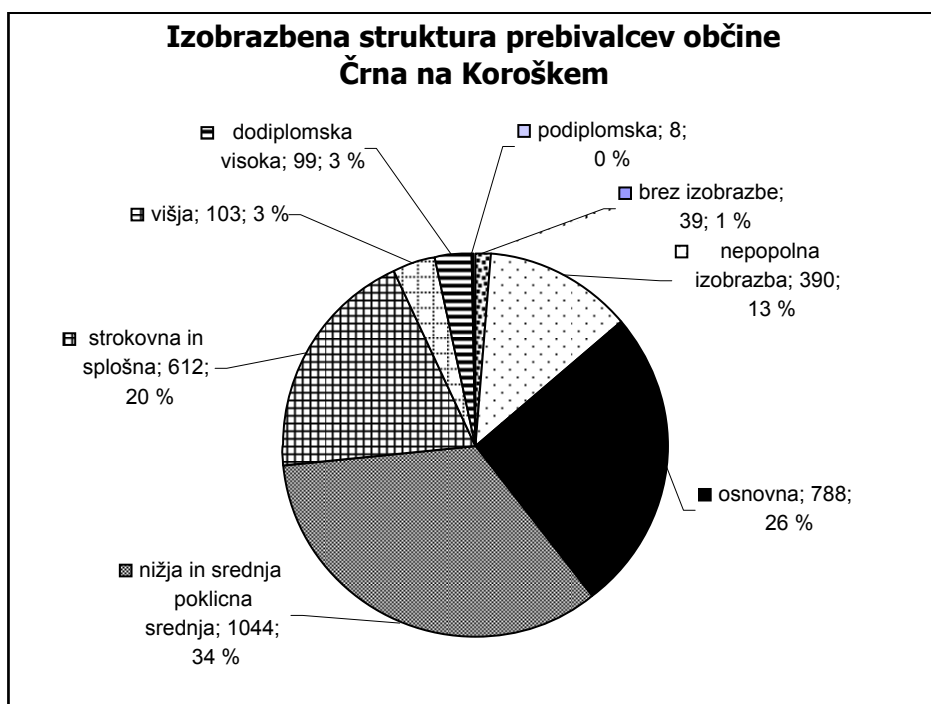
Graf 3.2 Izobrazbena struktura prebivalstva, deleži

Vir: SI-STAT 2007 (*n. o. = nedokončana OŠ).

Kot je razvidno iz spodnje slike, je v občini največ (34 odstotkov) ljudi z nižjo in srednjo poklicno izobrazbo, sledi osnovnošolska izobrazba (26 odstotkov) ter strokovna in splošna izobrazba. Zaskrbljujoče nizek je delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo (3 odstotke), podiplomsko izobrazbo pa dosega manj kot en odstotek prebivalcev. Glede na to, da je bilo v terciarno izobraževanje v šolskem letu 2005/06 vključenih 168 ljudi oziroma okoli 6 odstotkov prebivalcev, starih nad 24 let (Občina Črna na Koroškem 2009 in lastni izračuni, število prebivalcev leta 2006), bi lahko sklepali, da je v občini navzoč »beg možganov«, ki je še posebej značilen za oddaljena in ruralna območja.

Graf 3.3 Prebivalstvo, staro 15 let ali več, po izobrazbi

Vir: SI-STAT 2007.

Po zadnjih podatkih je bilo v občini torej v terciarno izobraževanje v šolskem letu 2005/06 vključenih 168 oseb. Tudi ta delež odstopa od slovenskega povprečja ter povprečja regije za približno eno odstotno točko navzdol. V tabeli je prikazana struktura študentov terciarnega izobraževanja za Slovenijo, Koroško regijo in Občino Črna na Koroškem.

3.3 Trg dela in brezposelnost kraja Črna na Koroškem

Ekonomska struktura je zelo pomemben dejavnik razvoja občin, ki prebivalstvo razdeli na aktivno in neaktivno. Poznamo dve različni razdelitvi na aktivno in neaktivno prebivalstvo (po SRDAP 2009).

Po podatkih iz decembra 2009 je vseh delovno aktivnih prebivalcev v Občini Črna na Koroškem 740. Največji delež aktivnega prebivalstva (72 odstotkov) predstavljajo zaposlene osebe v podjetjih, družbah in organizacijah, sledijo osebe, ki so zaposlene pri samozaposlenih osebah (13 odstotkov). Struktura delovno aktivnega prebivalstva občine se bistveno ne razlikuje od celotne Slovenije in Koroške regije. Najbolj očitno izstopajoča razlika je pri samozaposlenih osebah; teh je v občini kar 3,58 odstotnih točk več kot v Sloveniji in 2,68 odstotnih točk manj kot v regiji. Do bistvenega odstopanja prihaja zaradi dejstva, da občina spada v ruralno območje in je zaradi tega delež kmetov precej višji kot v primerjavi z državo in tudi regijo.

Primerjalno manj odstotkov prebivalcev je zaposlenih v podjetjih, družbah in organizacijah, malce več je samostojnih podjetnikov posameznikov in zaposlenih pri samozaposlenih osebah. To je posledica manjšega števila večjih organizacij v bližini občine in posledično manjšega števila razpoložljivih delovnih mest. Tabelaričen prikaz strukture delovno aktivnega prebivalstva za Slovenijo, Koroško in Občino Črna na Koroškem je prikazan v tabeli 3.8.

Tabela 3.8 Število zaposlenih, marec 2009

Delovno aktivno prebivalstvo		Slovenija		Koroška		Črna na Koroškem	
		Število	Delež	Število	Delež	Število	Delež
Zaposlene osebe	Skupaj	756.989	89,50	23.676	88,60	740	87,49
	V podjetjih, družbah in organizacijah	688.999	81,46	21.221	79,41	622	73,53
	Pri samozap. osebah	67.990	8,04	2.455	9,19	118	13,95
Samo-zaposlene osebe	Skupaj	88.815	10,50	3.047	11,40	119	14,06
	Samostojni podjetniki, posamezniki	45.861	5,42	1.516	5,67	54	6,38
	Osebe, ki opravljajo poklicno dejavnost	6.845	0,81	100	0,37	1	0,12
	Kmetje	36.109	4,27	1.431	5,35	64	7,56
Skupaj		845.804	100,00	26.723	100,00	838	100,00

Vir: E-uprava 2009.

Črnjani se v večini zaposlujejo zunaj svoje občine. Od vseh 1311 zaposlenih in samozaposlenih oseb v letu 2009 je delo v istem kraju opravljalo le 32 odstotkov prebivalcev. Občani so bili v letu 2009 zaposleni v občinah: Črna na Koroškem (437 občanov), Mežica (401), Ravne na Koroškem (187), Prevalje (97), Slovenj Gradec, (67) itd. (Škulj 2001, 31). Indeks dnevne migracije (IDM) je znašal 57,5, kar občino uvršča med zmerno bivalne občine. Iz spodnje tabele je jasno viden trend upadanja stopnje registrirane brezposelnosti v Občini Črna na Koroškem vse od leta 2004, ko se je naša država pridružila članicam Evropske unije, kar je izredno spodbuden podatek. Kljub temu da stopnja registrirane brezposelnosti upada, pa je bila v omenjenem obdobju vseskozi nekoliko višja od slovenskega povprečja. Tudi celotna Koroška regija ima nadpovprečno visoko stopnjo brezposelnosti, med katerimi je največ žensk in starejših od 40 let. Visok je tudi delež dolgotrajno brezposelnih oseb. Regijo pa zaznamuje tudi visok primanjkljaj delovnih mest (-20,1 odstotka) in izrazito strukturno neskladje na trgu dela (RRP 2007, 8).

Tabela 3.9 Stopnja registrirane brezposelnosti, izračun povprečij

Število brezposelnosti (v %)/ leto	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Črna na Koroškem	13,2	13,9	11,4	10,5	10,1	9,3	8,4	11,20
Slovenija	11,6	11,2	10,6	10,1	9,4	8,4	8,7	11,90

Vir: E-uprava 2009 in lastni izračuni.

Tabela 3.10 Registrirane brezposelne osebe

Občine	Registrirana brezposelnost (število)	
	Oktober 2008	Oktober 2009
Črna na Koroškem	120	171
Mežica	121	142
Prevalje	193	221
Ravne na Koroškem	439	479
Koroška regija	2497	3659
Slovenija	62.621	88.106

Vir: Zavod RS za zaposlovanje 2009.

Iz tabel lahko povzamemo, da je sodelovanje šole z lokalnimi podjetji še kako pomembno. Raziskave (Željeznov Seničarjeve 2006) kažejo, da šole pri promociji poklicev večinoma ne sodelujejo z lokalnimi podjetji, predstavniki regionalnih agencij in lokalno skupnostjo. Želeno bi bilo večje obojestransko sodelovanje, tako šole z obiski in informativnimi dnevi, kot podjetij s svojimi promocijami panog, ki jih izvajajo. Vsi ti dogodki so pomembni zato, ker pritegnejo ciljno publiko in večajo njen interes za tovrstno izobraževanje. Dvosmerna komunikacija in sodelovanje obrodita sadove ter doprineseta k ohranjanju in razvoju kraja.

3.4 Poslovni subjekti občine Črna na Koroškem

V nadaljevanju predstavljam podatke o številu in strukturi gospodarskih družb v Občini Črna na Koroškem. Opozorim naj, da so podatki pridobljeni iz različnih virov, zato prihaja do manjših odstopanj v številu gospodarskih subjektov. Iz spodnje tabele je razviden trend rahlega upadanja podjetij v Črni na Koroškem v obdobju od leta 2000–2006. Po zadnjih podatkih je bilo v letu 2006 v občini 76 podjetij, kar predstavlja 0,08 odstotka podjetij v celotni Sloveniji in 2,70 odstotka vseh podjetij v Koroški regiji.

Tabela 3.11 Število podjetij, letno

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Slovenija	90.832	91.106	92.070	91.505	93.697	95.399	98.440
Koroška	2.805	2.826	2.826	2.764	2.823	2.772	2.815
Črna na Koroškem	81	82	78	78	78	74	76

Vir: SI-STAT 2008b.

Med gospodarskimi subjekti bistveno prevladuje število samostojnih podjetnikov posameznikov; delež le-teh znaša približno 72 odstotkov. Ta rezultat je povsem pričakovan, saj Črna lokacijsko ni primerna za gradnjo velikih družb. Prebivalci tako vir zaslužka iščejo drugje. Družb z omejeno odgovornostjo je približno 23 odstotkov, delniških družb in zadrug pa manj kot en odstotek. Ostalih pravnoorganizacijskih oblik podjetij kot npr. družba z neomejeno odgovornostjo in komanditna družba) v Črni praktično ni. Delniške družbe, ki so bile zajete v analizo, so le podružnice z glavnim sedežem v drugih slovenskih središčih. Največja zaposlovalca v občini sta tako javni zavod CUDV (Center za usposabljanje, delo in varstvo), kjer je zaposlenih 250 oseb, ter TAB (Tovarna akumulatorskih baterij), ki zaposluje 420 oseb, s sedežem v Mežici.

Tabela 3.12 Poslovni subjekti v Občini Črna na Koroškem na dan 22. 6. 2009

Poslovni subjekti	Število
Delniška družba (d. d.)	3
Družba z omejeno odgovornostjo (d. o. o.)	23
Zadruga (z. o. o., z. b. o.)	2
Samostojni podjetnik posameznik (s. p.)	73
Podjetja – skupaj	101
Društva in zveze	33
Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji	23

Vir: PIRS 2009.

Po področjih standardne klasifikacije dejavnosti (SKD) v Črni na Koroškem med gospodarskimi subjekti prevladujejo druge javne, skupne in osebne storitvene dejavnosti, teh je 36,53 odstotka. Sledijo predelovalne dejavnosti (proizvodnja, obdelava – 17,56 odstotka), gostinske dejavnosti (10,18 odstotka), trgovina, popravila motornih vozil in izdelkov široke porabe (7,78 odstotka) in gradbeništvo (11 odstotkov). Črna ni pretežno izvozno usmerjena, na kar kaže delež čistih prihodkov od prodaje na tujem trgu v celotnih čistih prihodkih od prodaje, ki je v letu 2004 znašal 21,8 odstotka, v letu 2005 pa 21 odstotkov. Drugače je s celotno Koroško regijo. Ta izvozni kazalec je za regijo dosegel 47,1 odstotka v letu 2004, leta 2005 pa več kot polovico (56,2 odstotka) (Pečar 2006, 143).

V okolici Občine Črna na Koroškem je registriranih tudi 127 kmetij, ki se razprostirajo na 5459,14 hektarih zemlje in štejejo 467 prebivalcev. V celotni Koroški regiji je 2.901 kmetij s površino 57.409,33 hektarov, v Sloveniji pa je 86.320 kmetij na 918 hektarih zemlje (A. L. P. Peca 2000, 145). Vseh kmetijskih površin v občini je okoli 35 odstotkov, v regiji približno 23,5 odstotka, v Sloveniji pa povprečno 30,5 odstotka (RRA 2006, 5). Če povzamemo lahko ugotovimo, da je v kraju kar nekaj gospodarskih in negospodarskih subjektov, ki s svojo dejavnostjo omogočajo zaposlovanje ljudi. Da pa bi ljudje, predvsem mlajši, ostajali v kraju, bi morala osnovna

šola skozi vključevanje trajnostnega razvoja in menjalnih odnosov bistveno bolj sodelovati z vsemi subjekti v kraju. Šola bi morala tudi aktivno spremljati politiko zaposlovanja podjetij v kraju. Le tako bi mlade lahko spodbujala in usmerjala v poklice, ki so oziroma bodo na razpolago v kraju. S tega vidika lahko trdimo, da je vloga šole pri ohranjanju kraja bistvenega pomena za sam kraj.

4 METAFORE

Metafore nam pomagajo razumeti, kako ljudje razmišljajo in predstavljajo odličen vpogled v posebne duševne značilnosti. Teorijo metafor lahko razdelimo na klasično in sodobno teorijo metafor. Obe teoriji povezujeta metaforo s pojmom podobnosti. Na pojmu podobnosti pa temelji tudi osnovna razlika med njima. Klasična teorija ugotavlja, da sta si metaforični izraz, predmet ali oseba, ki mu to lastnost pripisujemo, podobna. Ne pojasni pa, na čem temelji ta podobnost in kakšna so ta merila podobnosti. Sodobna teorija metafore pa ne ugotavlja samo, kaj si je podobno, temveč ugotavlja tudi zakaj.

Teoretiki sodobne teorije metafore se strinjajo, da obstaja več vrst podobnosti. Bistvena razlika med obema pristopoma temelji na raziskovanju med dobesednim in figurativnim, z metaforo kot neko vrsto figurativnega jezika (Drinovec 2001, 5).

Pri klasifikaciji raznih teorij metafore bi si lahko pomagali z delitvijo (Kante 1998, 14):

- literarni monizem, ki trdi, da obstaja zgolj dobesedni pomen;
- dualizem, ki priznava obstoj metaforičnega pomena, vendar je dobesedni pomen njegovo nujno izhodišče;
- figurativni (metaforični) monizem, ki pravi, da je metaforičnost bistvena lastnost jezika, ki je notranja, lastna naravi samega jezika.

Metafore so neprestano navzoče tudi v naših miselnih vzorcih, čeprav se jih pogosto ne zavedamo. V preteklosti so bile metafore večkrat tematika razprav njihovih zagovornikov in nasprotnikov. Pirhonen (2005, 105–123) pravi, da je že Aristotel spoznal prednosti metafor, ki dobro služijo kot pripomoček pri učenju. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pa so z njihovimi teorijami dokazali, da so metafore ključni del človeške kognicije in zaznavanja sveta.

4.1 Definicije metafor

Oxfordov angleški slovar (Oxford University 1996) ponuja definicije metafore, ki je sestavljena iz dveh delov. Prvi del pravi, da je metafora stvar, ki predstavlja še kakšno drugo (običajno abstraktno) stvar. Torej je v tem primeru metafora predstavnik nečesa drugega. Drugi del definicije pa pravi, da je metafora besedna figura, kjer se pomen ali ime prenese na drug objekt, ki je drugačen, vendar podoben prvemu. Drugi del definicije tudi ponuja dva elementa, ki sta pomembna za metafore: podobnost in drugačnost. Če ne bi bilo razlike med primerjanima stvarema, bi bila metafora enostavno izjava o enakosti. Lakoff in Johnson (2003) pravita, da lahko odnos med dvema deloma merimo s temeljem (angl. ground) in napetostjo (angl. tension). Napetost pomeni razlike med obema stranema, temelj pa pomeni podobnosti. Lakoff in Johnson (2003) tudi menita, da se prav v razliki med dvema poloma metafore skriva njena moč.

Barr (2003) pa trdi, da je prav zaradi te razlike metafora že po definiciji vedno napačna: beseda »je«, ki jo metafora uporablja za primerjavo, bo namreč vedno napačna, saj primerjani stvari nista enaki.

Pomembno lastnost metafor razkrije priročnik *The Oxford Companion of the English language* (Oxford University 1996). Pravi namreč, da ljudje metafore interpretiramo ter da jih interpretiramo različno. Interpretativni del metafore predstavlja problem, predvsem kadar je miselni kontekst ustvarjalca metafore različen od konteksta poslušalcev. Barr (2003) pojasnjuje različnost kontekstov v odgovoru, ki pravi, da je metafora relacija med jezikom in abstraktnim sistemom, posameznimi uporabniki jezika ter njihovim kulturnim izvorom. V tej definiciji lahko najdemo dva ključna elementa: abstraktni sistem in kultura.

Metafore niso interpretirane samo z vidika posameznika, ampak v povezavi z njegovim kulturnim kontekstom, kjer lahko kultura pomeni lokacijo bivanja, izobrazbo, religijo, pripadnost socialnim skupinam itd. Ljudje z različnim kulturnim ozadjem lahko imajo različne interpretacije enakih metafor. Drugi element Steenove (1994) definicije se nanaša na metaforo, ki deluje kot del sistema znanja. Barr (2003) pravi, da ko razmišljamo o metaforah, jih je treba obravnavati znotraj sistema mišljenja, v katerem obstajajo. Barr (2003) še navaja, da to dobro povzameta Julie in Kenneth Kendall (1995), ki pravita, da metafore niso izolirane ideje, saj nastajajo iz drugih metafor znotraj mreže oziroma spleta naših asociacij. Steven Pinker (2009) v svoji knjigi *Kako deluje um* ponudi zanimiv odgovor na vprašanje, zakaj naj bi bile metafore tako uporabne za ljudi. Pravi, da so se naši čuti izoblikovali dolgo nazaj, v časih, ko smo lahko dojemali vse kot gotovo in v dobesednem pomenu. V abstraktni in kompleksni sedanjosti, ki ni nujno neposredno razumljiva, pa naj bi potrebovali nove načine razmišljanja za pravilno razumevanje stvari. Eden od načinov za pravilno razumevanje naj bi bil s pomočjo metafor, ki nove pojme povežejo z znanimi starimi pojmi ob uporabi naših čutov, razvitih v preteklosti. Pomemben del njegove definicije je abstrakcija, saj bi naj bila podobnost med starim in novim pojmom večinoma abstraktna in očitna samo človeškemu umu. Kot sta ugotovila že Lafoff in Johnson (2003), metafore torej ne delujejo samo na nivoju jezika, temveč potekajo primerjave tudi med kakovostjo ter strukturo pojmov in ne temeljijo samo na fizičnih dejstvih.

4.2 Teorije metafor v preteklosti

Teorije o metaforah so se v preteklosti nanašale predvsem na jezikovne in retorične domene. Platon jih je zaničljivo opisal kot dejstvo, ki lahko prepriča ljudi k nelogičnemu početju. Barr (2003) navaja, da so v tistih časih metafore veljale za jezikovne anomalije, ki jih je treba razčleniti in tako pokazati pot do pravega pomena. Kante (1998, 14) pravi, da so bili prepričani, da so ovirale običajni jezik in dobesedni pomen, ki naj bi bil popolnoma razumljiv brez metafor. Aristotel je bil prvi, ki je

ugotovil, da prinašajo metafore vpogled v nove stvari: navadne besede opisujejo, kar nam je že znano, metafore pa so tiste, ki lahko najboljše opišejo novosti. Kante (1998, 14) še pravi, da moramo, če želimo metaforo razumeti, najti podobnost med metaforo in primerjano stvarjo ter da se metafora ne le nanaša na novo stvar, ampak tudi razloži določen vidik le-te. Pirhonen (2005, 105–123) je metaforam pripisoval velik pomen, saj je med drugim dejal, da so ob njihovem primarnem razlogu za uporabo, tj. pomoč pri učenju in spoznavanju, pomembne tudi za poživljanje predstavitev, pojasnjevanje in ponazarjanje, usmerjanje čustev ter za pojasnjevanje stvari brez imen. Tudi Kenneth Burke se je leta 1935 pridružil klasični definiciji metafore, ko je opisal metaforo v povezavi s percepcijo: če o A razmišljamo s stališča B, je torej B drugi vidik A. Iz tega sledi, da se ob spremembi ne spremeni naš pogled na primerjano stvar. Kante (1998, 15) ob tem meni, da neko stvar najboljše spoznamo tako, da jo primerjamo z ostalimi stvarmi.

Leta 1962 se je pojavila prva nadgradnja Aristotelove teorije, ko je Max Black (1949) zapisal, da bistvo metafore ni v semantični podobnosti, ampak v interaktivnosti med različnimi pomeni dveh elementov metafor. Pirhonen (2005, 105–123) trdi, da pa je v osnovi definicija ostala enaka Aristotelovi, saj je metafora še zmeraj opisana kot verbalni izraz, ki temelji na odnosu med dejanskim in metaforičnim pomenom. Lakoff in Johnson (2003) ter Wright (1999) pravijo, da so se v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pojavile sodobne teorije, ki pravijo ne samo, da so metafore v jeziku zelo običajne in pogoste, ampak je tudi naš pojmovni sistem metaforičen. Lakoff in Johnson (2003) poudarjata, da so metafore temelj človeških misli in posledično tudi dejanj. Metafore sta opisala kot pojav, kjer se na tisoče pomenskih domen poveže z drugimi domenami, tako da v celoti ustvarijo domensko preslikavo pomenov (cross domain mapping). Wright (1999) je opisal jezik kot pretežno metaforičnega ter dodal, da je metaforična beseda, zvok ali slika po vsej verjetnosti podoba kompleksne mreže asociacij, v kateri odsevajo občutki o določeni stvari ter naša razmišljanja. Pirhonen (2005) meni, da sodobne teorije tako nadgrajujejo enostavno Aristotelovo teorijo, kjer naj bi bile metafore navzoče samo v jeziku in pravijo, da so metafore temelj abstraktnega konceptualizma. Lakoff in Johnson (2003) sta razčlenila metaforo na dva dela: na izvorno in ciljno domeno. Če glede na to tezo poskušamo razčleniti Shakespearovo metaforo »Julija je sonce« (2. dejanje, 2. prizor iz tragedije Romeo in Julija), bi bilo sonce izvirna domena, Julija pa ciljna domena. Ob dejstvu, da je za metaforo bistvenega pomena opisovanje ene stvari v odnosu z drugo stvarjo, je izvorna domena odgovorna za pojasnjevanje ciljne domene (sonce v tem primeru pojasnjuje Julijo). Lakoff in Johnson (2003) trdita, da je preslikava med izvorno in ciljno domeno ključna za semantiko in komunikacijo. Barr (2003) dodaja, da domene potrebujejo strukturo, zato da lahko razmišljamo o njih ter da je glavni namen metafore skrb za strukturo, znotraj katere razmišljamo. Nove teorije so razkrile razliko med metaforo in

metaforičnim izrazom, kjer je metaforičen izraz mišljen kot metafora v ožjem lingvističnem smislu, metafora pa v širšem smislu domenske preslikave. Pirhonen (2005, 105–123) ob tem dodaja, da nam razlikovanje med metaforo in metaforičnim izrazom kot domensko preslikavo omogoča razumevanje metaforičnih izrazov, ki niso nujno verbalni. Bistvenega pomena za sedanje razumevanje metafor je bila teorija domenske preslikave, kjer nove stvari razumemo tako, da jih ustvarimo iz nam že znanih stvari, pri čemer so metafore naravni modeli, ki omogočajo, da poznane stvari in doživetja preslikamo v neznane ali abstraktne koncepte in pojme ter jim tako damo strukturo in pomen. Metafore ne smemo zamenjavati z analogijami. Metafore so močnejše, saj s pomočjo izvorne domene označujejo celotno ciljno domeno, medtem ko analogije primerjajo samo dele izvora z deli cilja. V analogiji gre za primerjavo, ki se glasi: če je B v določenih vidikih podoben A, lahko iz tega sklepamo, da bomo odkrili še več vidikov podrobnosti in ne gre za prenos domene kot pri metafori. Metafora prenese celoten pomen izvorne domene na ciljno domeno, vendar je potrebna človeška interpretacija, da izlušči dejanske podobnosti, analogija pa že v osnovi prenese samo del podobnosti izvora na cilj.

4.3 Teorije metafor danes

4.3.1 Klasična teorija metafore

Klasična teorija predpostavlja, da z metaforo na poseben, zanimiv in posreden način povemo tisto, kar bi lahko povedali dobesedno. Nekako poživimo besedilo oziroma pogovor. Posledica tega je, da ni metaforičnega brez dobesednega pomena (Drinovec 2001, 5). Predstavniki literarnega monizma (literatisti) menijo, da obstaja samo en pomen. Le-ta je dobesedni pomen. Tudi Kante (1998, 14–18) njihovo stališče opiše v osmih podtezah:

1. metafora ima zgolj retorično funkcijo. Je izrazno sredstvo, ki dodaja barvitost in čustveno napetost našemu pisanju;
2. metafora je obrobni pojav, ki ga je mogoče spoznavno reducirati. Ne daje nam bistvene spoznavne razsežnosti;
3. trditev o kanoničnem pomenu. Ta pomen je pristen in neponarejen, s katerim je mogoče zapisati vse možne govorčeve pomene;
4. načelo izrazljivosti. Naravni jezik ima močno dobesedno podlago, ki je tako bogata, da zadostuje, da lahko dobesedno izrazimo vsak možen govorčev pomen;
5. trditev o neresničnosti metafore. Govorec priznava, da se dobesedni pomen njegove metafore razlikuje od njegovega omenjenega pomena;

6. trditev o anomalnosti metafore. Nekateri povezujejo metaforo z anomalijo in pravijo, da dobesedno branje metafore ustvarja nenormalno pomensko strukturo;
7. teza o klasični kategorizaciji. Pri tem uporabimo klasične modele kategorialne organizacije, to je intenzije, ekstenzije in definicije, ki izražajo nujne in zadostne pogoje za članstvo v kategoriji;
8. slovar proti enciklopediji. V slovarju ni metaforičnega pomena besed, ampak le dobesedni.

Podajamo klasične definicije metafore v slovarju, enciklopediji in literarnoteoretičnih priročnikih:

- Slovar slovenskega knjižnega jezika (2008):

Metafora –e ž (a) lit. besedna figura, za katero je značilno poimenovanje določenega pojava z izrazom, ki označuje v navadni rabi kak drug podoben pojav: drzna, slikovita metafora; veliko Župančičevih metafor je v zvezi s pojmom svetloba; metafora za ljubezen, svet / jezik tvori nove pomene tudi z metaforami.

Kot trdi Kante (1998, 9), ta definicija »žal ne izpostavi temeljne razlike med dobesednim in metaforičnim, temveč se sklicuje na nejasen pojem navadne rabe«.

- Jože Toporišič (1992):

Metafora -e ž. Raba ene besede (besedne zveze) namesto druge, na podlagi kake njune skupne pomenske lastnosti, npr. lisjak za zvit človek; roža za dekle, trlica za suh človek, žrd za velik suh človek. Skupna lastnost teh dvojic je zvitost, lepota, vitkost, izredna velikost – Samopodoba.

- Metafora je glavna stilno-retorična figura, ki se po Kosovem (1994, 121–122) mnenju pojavlja tako v pesništvu kot v vsakdanji govorici:

Metafora nastane tedaj, kadar uporabljamo kako besedo v neobičajni zvezi, ki se zdi v nasprotju z njenim najbolj razširjenim, logičnim in uporabnim pomenom. Do tega prihaja seveda že v vsakdanjem, pogovornem jeziku, še bolj pa v umetno stiliziranem, kot sta ga od začetkov uporabljala pesništvo in govorništvo. V njunem okviru se je razvijala tradicionalna metaforika, ki jo v literarni teoriji ločujemo od moderne metafore.

Za tradicionalno metaforo je značilno, da prihaja do prenosa besednim pomenov zaradi logične vzporednosti, podobnosti in analogije med pojavi, ki so sicer različni in med sabo brez vzročne zveze.

4.3.2 *Sodobna teorija metafore*

Figuralisti, zagovorniki sodobne teorije metafore, so popolno nasprotje literaristov. Po njihovem mnenju je jezik metaforičen oziroma figurativen. Posplošitve niso v jeziku, ampak v našem mišljenju: to so splošne preslikave prek pojmovnih področij – kako pojmuje eno mentalno področje v okviru drugega (Drinovec 2001, 8). Zagovorniki sodobne teorije so tudi predstavniki kognitivne lingvistike. In kaj sploh je kognitivna lingvistika?

4.3.3 *Metafora v kognitivni lingvistiki*

Kot razlagata Lakoff in Johnson (2003), izraz *kognitivne* v kognitivna znanost pomeni kakršnokoli miselno operacijo ali strukturo, ki jo lahko natančno proučujemo. Je jezikovna veja kognitivne znanosti, ki skuša s pomočjo trenutnih dogajanj o človekovem mišljenju razložiti jezik (Kastelic 2004, 283–285). Rabo jezika je treba pojasniti v zvezi z miselnimi procesi, ki jo oblikujejo. Kot jo poznamo danes, se je kognitivna lingvistika razvila v 70. letih 20. stoletja iz polemičnih nasprotovanj Chomskyjevi teoriji generativne slovnice »kot odgovor na nazadostnost strukturalističnega in še posebej tvorbnopretvorbne jezikoslovja« (Kržišnik in Smolić 1999, 56).

Predstavniki kognitivne lingvistike že dlje časa nasprotujejo klasični teoriji metafore, metonimije in kategorizacije jezika ter razmerju med pomenom in obliko (formo). Izkustveni realizem poudarja naslednje teze (Lakoff 1987, 15):

- prepričanje v obstoj realnega sveta,
- spoznanje, da realnost omejuje naše pojmovanje;
- pojmovanje resnice, ki seže prek notranje zgradbe;
- prepričanje v obstoj neomajne vednosti o svetu.

Človeško mišljenje ni »oblika transcendentalnega mišljenja, temveč raste iz narave človeškega organizma« (Lakoff 1987, 15). Raymond Gibbs, Marko Johnson in George Lakoff so najvidnejši predstavniki tega gibanja. Ti znanstveniki so razvili teorijo o tem, kako ljudje zaznavamo, pojmuje in kategoriziramo svet okoli nas. In prav metafora in oblike metaforičnega jezika igrajo pomembno vlogo v teh procesih.

4.3.4 *Metafore v vsakdanjem življenju*

V knjigi *Metaphors we Live By* (2003, 13) George Lakoff in Mark Johnson trdita, da klasična teorija povezuje metaforo z ezoterično in domišljjsko rabo jezika. Metafore pa so z vidika tradicionalistov »sredstvo pesniške domišljije in govorniškega izražanja – bolj predmet navadnega kot običajnega jezika. Metaforo povečini dojemajo le kot značilnost jezika, stvar besed, ne pa misli in dejanj.« (Lakoff in Johnson 2003, 13)

Večina jezikoslovcev metaforo dojema kot 'podaljšek' dobesednega jezika ali pa jo prihrani za posebna jezikovna področja, kot so novinarstvo, oglaševanje ali poezija.

Kognitivni lingvisti pa trdijo ravno nasprotno, da je »metafora prevladujoča v vsakdanjem življenju, ne samo v jeziku, ampak tudi v delovanju in mišljenju. Temelj našega pojmovnega sistema, v okviru katerega mislimo in delujemo, je metafora« (Lakoff in Johnson 2003, 13). Kot pravita Lakoff in Johnson (prav tam), »pojmi, ki vladajo našim mislim, niso le stvar razuma, ampak prevladujejo tudi v našem vsakdanjem delovanju. Pojmovanje oblikuje naše zaznave, naše doživljanje sveta in naše odnose z drugimi ljudmi. V določanju našega vsakdana igra naš pojmovni sistem pomembno vlogo.« V kolikor je pojmovni sistem pretežno metaforičen, potem je vse, kar izkusimo in počnemo vsak dan, stvar metafore.

Tudi Raymond Gibbs (1994) je na to temo izvedel eno od raziskav, kjer je ugotovil, da je metaforičen jezik močno navzoč v mnogih 'nepesniških' kontekstih. Gibbsova knjiga *The Poetics of Mind* (1994) raziskuje 'nepoetične' vsakdanje kontekste, v katerih se pojavlja metafora. Študija trdi, da metafora predstavlja spoznavni mehanizem, ki sodeluje v osnovnih spoznavnih procesih, kot so reševanje problemov, sklepanje po analogiji, sodbe o podobnosti itn. (Shen 1999, 1702). Gibbs navaja primere, ki kažejo na očitno metaforičnost jezika, uporabljenega v kontekstih politike, prava, znanosti, umetnosti in poučevanju kulture. Avtor trdi (v Shen 1999, 1703), da metaforičen jezik prevladuje v vseh kontekstih ter igra pomembno vlogo v prepričevanju, pojasnjevanju in reševanju problemov itd.

Georg Lakoff (1987) v svoji knjigi *Women, Fire and Dangerous Things* poudarja, da sta naš jezik in mišljenje večinoma metaforična. V njej Lakoff trdi, da metafora prežema jezik do te stopnje, da je večina našega mišljenja metaforična. Kako zaznavamo svet okoli nas, praviloma temelji na naših čutnih zaznavah in se odraža v nagnjenosti k temu, da tudi najabstraktnejše pomene izrazimo z metaforami.

4.3.5 Pojmovna shema

Večina pojmovnih shem temelji na tem, kako doživljamo svoje telo. To pojasnjuje, zakaj je po mnenju kognitivnih lingvistov sploh možna metaforična preslikava. Zaradi načina zaznave sebe in drugih v svojem okolju in naših vsakdanjih izkušenj, pa tudi našega odnosa do drugih ljudi, na metaforičen način pojmujeemo tudi svoje vedenje in svet okoli nas (Gibbs in Wilson 2002, 533).

4.3.6 Konceptualna metafora

Konceptualna metafora povezuje dve izkustveni področji. Eno je abstraktno, ne tako dobro definirano področje v naših mislih, drugo pa je snovno-konkretno področje dobro znanega zunanjega sveta. Prvo se imenuje 'ciljna domena', druga pa 'izvorna domena'. Splošni pomen jezikovne metafore določa ciljna domena konceptualne

metafore. Na primer domena 'ognja' v izrazu *bruhati ogenj* izraža domeno 'jeze'. To pomeni, da jezo razumemo skozi koncept ognja, kar kaže na konceptualno metaforo »jeza je ogenj« (Lakoff 1987, 288). Podobno zagovarja tudi Croft (1993, 335), ki trdi, da »igrajo domene osrednjo vlogo v definiciji metafore kot preslikave pojmovne strukture z ene domene na drugo«.

Seveda pa ni ves jezik metaforičen. Če preskočimo plot na travniku, to ni metafora. Opisovanje zakonske nezvestobe kot skakanje čez plot pa je metafora. Konceptualna metafora je preprosto dejanje opisovanja in pojasnjevanja ene izkušnje s pomočjo druge.

4.3.7 Utelešenje

Metafore izhajajo iz našega poznavanja sveta in niso le vsakdanji pojav. Naša sposobnost razmišljati metaforično o običajnih rečeh, ljudeh in dogodkih je ključna za naše razumevanje abstraktnih pojavov. Zato »o abstraktnih pojmih, kot so ljubezen, pravica, resnica in prijateljstvo, govorimo kot o konkretnih stvareh, s katerimi se lahko rokujemo« (Gibbs in Wilson 2002, 533). Pomemben del metaforične misli in jezika izhaja iz lastnosti človeškega telesa. Le-to trdijo raziskave s področja kognitivne lingvistike. »Veliko izvornih domen konceptualnih metafor ima svoje korenine v prevladujočih vzorcih telesnih dejavnosti.« (Gibbs in Wilson 2002, 534)

Obstaja več zapletenih vzorcev pojmovnih shem za vsako od teh metaforičnih preslikav med telesom in pojmom. Ker bivamo v določenem okolju in smo telesna bitja, je vse, kar spoznamo in doživimo, povezano z našimi telesi in s svetom okoli nas. Utelešenje dejavnosti pomaga ljudem razumeti tudi najbolj abstraktne ideje in dogodke (npr. sporazumevanje). Ljudje lahko razširimo delovanje naših teles na vsa področja svojega obstoja na tak način. Gibbs pravi temu 'action mapping' ali preslikava dejanj.

Gibbs in Wilson ne trdita, da je delovanje naših teles podlaga za vse vidike metaforičnega razmišljanja in jezikovnega izražanja. Trdita pa, da je večina vsakdanjih pojmovnih struktur oblikovana in zgrajena s pomočjo prevladujočih vzorcev delovanja telesa (Gibbs in Wilson 2002, 551).

4.3.8 Dobesedni in metaforični jezik

Kot trdita Lakoff in Johnson (2003), klasični pristop k metafori predvideva, da:

- razum in njegove kategorije zrcalijo »objektivno« realnost,
- »dobesedni« jezik odseva razum tako, da povzema »objektivne« resnice o zunanjem svetu.

Iz tega bi lahko sklepali, da sta jezik in razum po svoji naravi dobesedna. Iz teh sklepanj sledi, da se »metaforične izjave razlikujejo od pravega razumevanja in je metaforični pomen jezikovnih izrazov podrejen (psihološko, logično, jezikovno) dobesednemu pomenu, ki ima pomembnejši položaj« (Shen 1999). Hobbes (1913),

velik filozof, je zagovarjal pristop k razlikovanju dobesednega in metaforičnega jezika. Zanj je »splošen namen jezika prenašanje misli v besede in naših besed v naše misli« (Hobbes 1913 v Shen 1999, 1701). Glavna raba jezika je namenjena temu, da »pokažemo drugim znanje, ki smo ga pridobili, torej da drug drugega poučujemo in si svetujemo« itd. Obstaja pa tudi zloraba, ki se pojavi, kadar ljudje »uporabljajo besede metaforično, to je drugače, kot je njihov prvotni pomen, in tako goljufajo druge ljudi« (v Shen 1999, 1702). Hobbes je imel odklonilen odnos do metafor, torej predstavlja podtezo klasične teorije metafore, ki pravi, da je metafora neresnična.

Gibbs nasprotno od Hobbesa meni, da je človeško mišljenje sestavljeno iz različnih poetičnih ali metaforičnih procesov. Gibbs nasprotuje modelu, ki pravi, da je najprej treba aktivirati dobesedni pomen in šele, če ta stopnja ne da ustreznih rezultatov, izpeljemo metaforično interpretacijo. Trdi pa, da v nekaterih primerih prej izpeljemo metaforični pomen kot dobesednega in to brez kršenja pomenskih pravil ali načela sporazumevanja. Menim, da je to ena najpomembnejših razlik med kognitivno lingvistiko in teorijo metafore.

Gibbs na podlagi svojih raziskav tudi trdi, da bralci ali poslušalci pogosto razumejo figurativne pomene povedi – metafore, metonimije, sarkazme, frazeme, rekla – brez dobesedne razčlembе, kadar jih srečajo v ustreznem sobesedilu (npr. metaforičen pomen »*Ti si pa res pravi prijatelj*«, ki pomeni »*Ti pa nisi pravi prijatelj*«), lahko ljudje razumejo prav tako hitro kot dobesedni pomen. »Torej klasičen pogled, ki pravi, da metaforični jezik zahteva dodaten miselni napor, da ga lahko razumemo, nima večje psihološke veljave.« (Gibbs in Wilson 2002, 459)

4.3.9 *Metafora in kultura*

Zlahka najdemo podobnosti med različnimi kulturami (čeprav obstaja tudi precej razlik), ker metafore temeljijo na izkušnjah, skupnih vsem ljudem. Da je jezik delno pogojen s pojmovnimi strukturami v našem razumu, nas spomni tudi na trditev kognitivne lingvistike. Kot trdi Lakoff (1987, 446) in kot je ugotovilo tudi že mnogo sociolingvistov, nosimo ljudje v svojih mislih velike zbirke slik sveta okoli nas, odvisno od tega, kateri kulturi pripadamo. Slovenci imamo presej jasno podobo Triglava, Blejskega otoka, štrukljev, potice itd., ki se lahko razlikujejo od podob istih predmetov, ki jih vidijo tujci. Kot sem omenila že prej, podobe oblikujejo t. i. pojmovne sheme in so zgrajene na osnovi naših izkušenj. Običajne podobe so zasidrane v naši podzavesti in niso odvisne od konteksta. Gibbs (1994 v Hamilton 2004, 111) povezuje metaforo in kulturo rekoč, da »moramo misliti o metafori kot o spoznavni mreži, ki se razteza čez posameznikov razum in se širi v civiliziran svet«. Povedano drugače, mišljenje »se zgodi, ko se telo sreča z zunanjim svetom« (Gibbs 1994 v Hamilton 2004, 111). Metafora ni samo proces, ki veže skupaj več posameznikov, ampak kar cele kulture. Da ima vsaka kultura svoje konceptualne metafore, trdi kognitivna lingvistika (Lakoff in

Johnson 2003, 8; Hamilton 2004, 111). Vse kulture nekega predmeta ali postopka ne povezujejo z istim abstraktnim pojmom.

Na primer: v naši kulturi prevladujejo konceptualne metafore »čas je denar«, »čas je omejeno sredstvo« in »čas je dragocena dobrina«. Ravno zato rečemo: »S teboj ne bom zapravljaj časa« ali »Prihranite čas in pojdite po bližnjici«. Ti preprosti primeri kažejo, da uporabljamo naše vsakdanje izkušnje z denarjem za pojmovanje časa.

To metaforo je angleščina začela uporabljati med industrijsko revolucijo, ko so ljudje začeli plačevati za delo po količini časa, ki so ga vanj vložili (Lakoff 1987 v Kante 1998, 318). To ni edini način, na katerega ljudje zaznavamo čas, ampak izhaja iz naše kulture.

Obstajajo pa tudi kulture, katerih čas ni nobena od zgoraj naštetih reči. Če bi na primer odpotovala v Tibet ali na Kitajsko, bi morala svoj konceptualni sistem prilagoditi tistemu, ki ga imajo tamkajšnji ljudje. Če bi budističnemu menihu dejala, da naj svojega časa zapravlja z gledanjem v zrak in sedenjem na tleh, verjetno ne bi imel najmanjšega pojma, o čem govorim.

Torej, če na kratko povzamem. Za to raziskavo sem se odločila predvsem zato, ker nam metafore pomagajo razumeti, kako ljudje razmišljamo. Predstavljajo odličen vpogled v posebne duševne značilnosti, ki so skupne govorcem nekega jezika. Metafore predstavljajo pomembno sredstvo za ugotavljanje, na kakšen način ljudje dojemamo različne dogodke, reči in osebe okoli nas. Moje magistrsko delo skozi krajši anketni vprašalnik proučuje metafore in prisposodbe, ki so jih ljudje zapisali o kraju Črna na Koroškem. Na ta način želim ugotoviti, kako ljudje razmišljajo o našem kraju. Ali vidijo v njem prihodnost ali spečega medveda oziroma kralja Matjaža, kot so se nekateri opredelili.

Ljudi v našem kraju družijo še mnogo drugih skupnih značilnosti, kot so kultura, zgodovina in običaji. Kot sem razložila že zgoraj, je tudi ohranitev našega kraja pomemben del kulture. Če torej lahko prek jezika, ki odraža naše mišljenje, pridemo do spoznanja, kako pomembna je ohranitev našega kraja, bomo hkrati razumeli tudi širše značilnosti naše kulture.

4.4 Klasifikacija metafor

Lakoff in Johnson (2003) sta postavila temelje za teorijo o metaforah, ki je v strokovnih krogih najbolj sprejeta. Med drugim sta kategorizirala metafore glede na definiranost izbranega vira metafore in na specifičnost. Tako sta definirala tri tipe: orientacijske (vir je malo definiran, večinoma nakazuje smer), ontološke metafore (vir definira cilj s pomočjo entitet, vsebnikov ali objektov) ter strukturne metafore (vir je specifična realna stvar). V nadaljevanju bomo podrobneje opisali navedene tri vrste metafor ter razlago podkrepili s primeri.

4.4.1 Orientacijske metafore

Lakoff in Johnson (2003) pravita, da orientacijske metafore delujejo znotraj koncepta prostorske orientiranosti. Zdravje je na primer opisano s konceptom »gor«, bolezen pa z »dol«, »Je na vrhuncu zdravja«, »Jezus je vstal od mrtvih«, »Je v vrhunski kondiciji«, »Padel je v komo«. Lakoff in Johnson (2003) razložita, da temeljijo metafore na našem fizičnem pojmovanju ter da so prav zaradi tega tako močna orodja. Dober primer te trditve so prav orientacijske metafore, saj se neposredno nanašajo na orientacijo znotraj okolja, v katerem bivamo. Avtorja sta namenila veliko časa raziskovanju izvora metafor, tako naj bi zdravje, ki ga ponazarja smer gor, izviralo iz človeškega fizičnega stanja – ko je človek bolan ali mrtev, leži, ko je zdrav, pa ima pokončno držo. Po mnenju Lakoffa in Johnsona (2003) je naslednja pomembna lastnost orientacijskih metafor njihovo osredotočanje na sistematičnost in manj na razlaganje. Tako lahko orientacijske metafore organiziramo v posamezne koncepte, ki jih organiziramo in razporejamo v primerjavi z drugimi koncepti. Orientacijske metafore se tako nanašajo bolj na organiziranost skupin konceptov in manj na pomen, ki ga razberemo iz vira metafore. Pomen metafore je dobljen predvsem iz fizičnih lastnosti: koncept »gor« je razlagalen predvsem zaradi orientacije človeške pokončne drže. Barr (2003) pravi, da lahko sistematičnost orientacijskih metafor razčlenimo na notranje in zunanje tipe. Pri notranjih tipih gre za več izrazov, ki govorijo o enaki stvari in enaki orientiranosti. Za zdravje je več metafor, ki nakazuje koncept »gor«. Več različnih, vendar enako orientiranih izrazov, uporabljenih za isto metaforo, njeno moč še dodatno poveča (nenaravno bi bilo uporabiti izraz, ki bi izražal, da je zdravje orientirano navzdol). Pravi še, da se zunanji tipi sistematičnosti metafor nanašajo na različne primere metafor znotraj iste skupine konceptov. Če privzamemo, da je število smeri (gor, del, levo in desno) omejeno, lahko sklepamo, da obstaja več metafor, ki se nanašajo na posamezno smer (skladne izvirne in različne ciljne domene metafor). Barr (2003) trdi, da ni samo zdravje opisano s konceptom »gor«, popolnoma enak koncept se uporablja tudi za dobro, več, dosti, visok status itd. V tem primeru je prostorska orientiranost še dodatno razlagajoča, saj razkriva pomembne povezave. V vseh teh metaforah (visok status, sreča, dosti) gre za pozitivno stvar, saj vse uporabljajo enak koncept oziroma enako usmeritev. Iz tega sledi, da so si vse te metafore (visok status, sreča, dosti) precej podobne in tudi ekvivalentne. Ker te metafore izvirajo iz zahodnih kultur, meni Barr (2003), da lahko posredno razkrijejo mentaliteto ljudi teh kultur (»visok status je sreča« ali »dosti je dobro«). Orientacijske metafore uporabljajo tudi nasprotujoče se izraze in se ne nanašajo samo na posamezno smer. Če je sreča »gor«, je torej žalost »dol«. Takšna nasprotna izraza vzpostavita vertikalni sistem razpoloženja, kjer lahko opazujemo njuno povezanost in nasprotnost.

4.4.2 Ontološke metafore

Temelj človeškega razumevanja predstavlja dojemanje fizičnega sveta. Da bi lahko nefizične in abstraktne stvari lažje razložili, uporabljamo ontološke metafore. Lakoff in Johnson (2003) pravita, da se ontološke metafore nanašajo na vsakdanje koncepte (objekte, vsebnike, entitete), za pomoč pri razlagi abstraktnih stvari (ideje, aktivnosti, čustva, dogodki itd.). Ko naše izkušnje identificiramo kot substance ali entitete, so lahko na njih nanašamo, jih kategoriziramo, grupiramo in kvantificiramo ter posledično lažje razmišljamo o njih. Lakoff in Johnson (2003) še pravita, da enako, kot je na razvoj orientacijskih metafor vplivala človeška orientiranost, so naše izkušnje iz fizičnega sveta pripomogle k razvoju ontoloških metafor (predvsem dojemanje lastnih teles). Za ponazoritev ontoloških metafor lahko opazujemo inflacijo, ki jo uporabljamo v konceptu entitete. Primere lahko najdemo v vsakdanjem pogovoru, in sicer: »Inflacija ogroža standard našega življenja«, »Inflacijo je treba *premagati*« ali »Inflacija nas je *stisnila* v kot«. Vsi omenjeni izrazi obravnavajo inflacijo kot entiteto, s katero je mogoča interakcija v fizičnem svetu in ki lahko povzroča dogodke. Lakoff in Johnson (2003) pojasnjujeta, da ljudje, ne samo da dogovorimo o inflaciji kot o nečem otipljivem, ampak jo tudi razumemo in si jo predstavljamo. Nekatere pojme bi bilo po mnenju Lakoffa in Johnsona (2003) težko opisati brez ontoloških metafor oziroma bi naj to bilo celo nemogoče. Barr (2003) pravi, da imajo ontološke metafore več ravni: razumevanje inflacije se lahko (glede na zgornje metafore) stopnjuje od identitete do osebe ali še naprej do nasprotnika. Barr (2003) še pravi, da lahko z vsako naslednjo metaforo bolje razumemo naravo inflacije, saj nam ob tem, da temelji na prejšnji metafori, razkriva še dodatne lastnosti. Posebna oblika ontološke metafore so vsebniki. Lakoff in Johnson (2003) razlagata, da je temu tako, ker smo ljudje bitja s fizično formo oziroma vsebniki, kjer nas koža loči od zunanjega sveta. Ta percepcija o zunanjem in notranjem svetu se izraža, ko si tudi dogodke predstavljamo kot vsebnike: »Zmagal je *na* dirki« ali »Tekma je bila *polna* presenečenj«. Barr (2003) meni, da bi naj ontološke metafore uporabljale za različne namene: nanašanje na nekaj, ponazoritev vidikov, ponazoritev vzrokov ter zadajanje ciljev, količinska opredelitev in iskanje motivacij.

Takšne mentalne procese lahko ljudje premagujemo, ko koncepte primerjamo z osnovnimi stvarmi obstoja – z identitetami in z objekti. Z metaforo, ki se nanaša na neko otipljivo, fizično stvar, si lažje predstavljamo količino abstraktne stvari, kot na primer pri metafori: »Za dokončanje nekega literarnega dela je potrebnega veliko napora.« Podobno je pri identificiranju vzroka, kjer je to mogoče pojasniti le z izrazi iz fizičnega sveta: »Strah me je prisilil k begu.« Na osnovi navedenega Barr (2003) pravi, da imajo vsi objekti, s katerimi se ljudje srečujemo, določeno obliko, težo in svoje mesto v okolju. Pravi tudi, da se enake ontološke metafore uporabljajo v različnih kulturah. Čeprav velikokrat po njegovem mnenju ni mogoče razumeti, zakaj je določena

ontološka metafora uporabljena v posamezni kulturi, pa so splošne karakteristike ontoloških pogledov na svet običajne v vseh kulturah.

4.4.3 Strukturne metafore

Najbolj poznane metafore in tudi najpogostejše, ki jih Lakoff in Johnson (2003) omenjata v svoji knjigi, so strukturne metafore. Pri teh metaforah je vir dobro poznana stvar ali koncept iz resničnega sveta. Od ontoloških in orientacijskih metafor se strukturne metafore razlikujejo predvsem v izbiri bolj specifičnega vira. Barr (2003) pravi, da bolj kot je vir specifičen, bolj je metafora strukturirana in od tod tudi ime. Strukturne metafore poleg kvantificiranja ali orientiranja omogočajo še uporabo visoko definirane koncepta za specifično ponazoritev drugega koncepta. Za obrazložitev podajata Lakoff in Johnson (2003) primer: »Prepir je vojna«. Ta primer uporablja strukturo koncepta vojne za razlago in razjasnitev pojma prepir. To metaforo dopolnjujeta z jezikovnimi primeri, kot so: »Med prepirom sem se počutil *poraženega*«, »*Napadel* je njen položaj« itd. Iz teh primerov je razvidno, da naj bi ljudje tudi mislili o prepiru kot o nečem, ki ima strukturo vojne.

Strukturne metafore so v vsakdanjem življenju najbolj navzoče in tudi najbolj poznane. Barr (2003) pravi, da se teh metafor poslužujemo predvsem takrat, ko uporabljamo metafore zavestno in da so te metafore precej očitne, saj je vir dejanski objekt, ki je večinoma poznan. Zaradi tega lažje prepoznamo neskladje med ciljem in virom, kar povzroča enostavno prepoznavanje strukturnih metafor v vsakdanjem jeziku. Po Barrovem (2003) mnenju je tako metaforo lažje najti v »Julija je sonce« (strukturna metafora: Julija je topla, sijoča) kot pa v metafori »Inflacija prihaja« (ontološka metafora: inflacija je entiteta). Lakoff in Johnson (2003) pravita, da imajo strukturne metafore močan kulturni temelj. Na primer: »Prepir je vojna«, »Delo je bogastvo« ali »Denar je sredstvo« – vse te metafore imajo močan kulturni temelj. V zahodni družbi so se strukturne metafore pojavile naravno, saj se dojemanje sveta, ki ga izražajo, ujemajo s skupnimi družbenimi izkustvi. Lakoff in Johnson (2003) še trdita, da ne samo, da so v fizičnem in kulturnem dojemanju globoko ukoreninjene, vplivajo tudi na doživetja in delovanje.

4.5 Področja uporabe metafor

Metafore so neprestano navzoče v miselnih procesih in v jezikovnem izražanju, saj nam omogočajo lažje dojemanje abstraktnih pojmov in spoznavanje novih stvari. Barr (2003) trdi, da se jih največkrat zavemo v literaturi, saj jih pisatelji in pesniki uporabljajo za bogatenje jezika. Po Barrovem (2003) mnenju so metafore tudi uporaben pripomoček pri razlagi novih konceptov, zato jih večkrat uporabljajo učitelji.

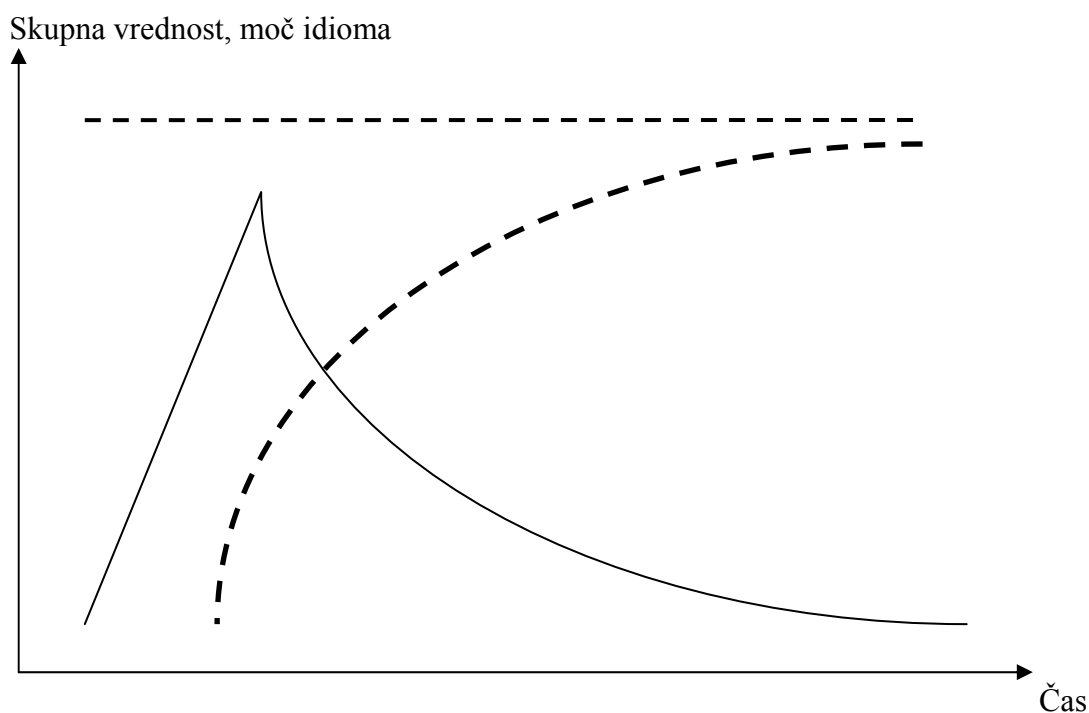
Uporabljajo pa jih tudi psihoterapevti pri hipnozi ali ko pacientu s pomočjo metafore predstavijo določeno situacijo ali stanje, saj lahko tako izpostavijo za pacienta

pomembne dele zgodbe. Barr (2003) še dodaja, da so velikokrat navzoče v informacijski tehnologiji, saj je prepoznavanje abstraktnih pojmov in novih konceptov pogost problem na tem področju.

4.6 Življenjski cikel metafor

Življenjski cikel metafor ima pet stopenj: rojstvo, pronicljivost, polna moč, splošnost in smrt. Ko je metaforičen izraz prvič interpretiran, se metafora rodi. S tem aktivira interpretorja (ali izvor) in omogoči vpogled v lastnosti ciljne domene. Pirhonen (2005) trdi, da ima po takšni interpretaciji metafora največjo moč. Dodaja, da potem postopoma močen prvi vtis zaradi izkušenj zbledi, metafora postane splošna in na koncu se spremeni v idiom ali splošno poznano frazo.

Slika 4.1 Moč metafore skozi življenjski cikel

Vir: Pirhonen 2005.

Barr (2003) pravi, da lahko metafore zavzamejo različne oblike in to zato, ker so prisotne v naših mislih in niso omejene na jezik. Marsikdaj si določeno stvar razložimo s pomočjo vizualnih konceptov. Veliko metafor je vizualnih predstavitev abstraktnih pojmov (predvsem v oglaševanju je marsikatera abstraktna stvar potrošnikom približana s pomočjo vizualnih metafor. Iz zgoraj navedenega lahko povzamemo ključne lastnosti metafor:

- metafore so po definiciji napačne;

- metafore so lahko različno interpretirane, kar je odvisno od posameznikovega znanja in izkušenj ter kulturne pripadnosti;
- metafore čez čas izgubijo moč in se spremenijo v idiom;
- metafore ne obstajajo samo v jeziku, ampak delujejo znotraj sistema mišljenja;
- metafore lahko zavzamejo različne oblike, tudi vizualne;
- metafore naj bi bila ena izmed ključnih metod za razumevanje novih pojmov.

5 EMPIRIČNI DEL

5.1 Metodologija

V tem poglavju predstavljamo izbiro metod raziskovanja. Raziskavo smo razdelili na kvantitativni in kvalitativni del, zato ne opredeljujemo, iz katere paradigme izhaja. Podatki, zbrani z anketo in intervjuji, predstavljajo celoto obravnavane teme, to je vlogo osnovne šole pri ohranjanju kraja. V nadaljevanju poglavja predstavljamo temeljna raziskovalna vprašanja in cilje raziskave, vzorec za kvalitativni del raziskave, uporabljene metode ter vsebinske in metodološke omejitve. V zaključku poglavja povzemamo potek raziskave ter priporočila za prakso.

Raziskavo smo razdelili na dva dela:

1. kvantitativno raziskavo o metaforah, v katero so bili vključeni naključni ljudje izbranega kraja;
2. kvalitativno študijo primera, v kateri smo raziskovali vlogo osnovne šole pri ohranjanju kraja.

Temeljna raziskovalna vprašanja so bila:

- Kakšna je vloga osnovne šole pri ohranjanju kraja?
- Kaj lahko šola naredi in kakšen je odnos zaposlenih do aktivnega spodbujanja otrok k ohranjanju kraja?
- S katerimi metaforami prebivalci Črne na Koroškem, osnovnošolci in zaposleni v osnovni šoli Črna na Koroškem opisujejo svoj kraj in s tem potencialne možnosti razvoja kraja?

V empiričnem delu naloge smo sledili naslednjim ciljem:

- podati pregled sodobne literature in raziskav s področja trajnostnega razvoja in menjalnih odnosov med šolo in okoljem;
- raziskati vlogo osnovne šole pri ohranjanju kraja;
- raziskati poglede na kraj, kot jih krajani, šolarji in zaposleni v šoli izražajo skozi metafore.
- Podati priporočila za vodstvo šole in za snovalce politike v kraju.

Vzorec v raziskavi sta predstavljali dve skupini:

- V kvantitativni del raziskave so bili vključeni 103 naključno izbrani anketiranci, različnih starostnih skupin in obeh spolov.
- V kvalitativno študijo primera so bile vključene 4 skupine udeležencev (od 4 do 5 udeležencev), in sicer: skupina devetošolcev, zaposleni v VVO in OŠ Črna na Koroškem (najbolj aktivni v delovanju šole za kraj), krajani kraja Črna na Koroškem (najbolj aktivni v delovanju za kraj).

Način vzorčenja: namenski vzorec, kar pomeni, da smo izbrali tako šolo in vse udeležence namensko, torej šolo in vse udeležence, ki nam o proučevanem problemu lahko največ povedo. In zakaj ravno te? Ker poučevanje na Črnjanskem poteka že 191 let; ker ima osnovna šola podružnično šolo v Javorju, ki je najvišje ležeča šola v Sloveniji; ker se kraj Črna omenja že leta 1137; ker je prva napisana beseda oziroma Bratovščinska knjiga Črne na Koroškem iz leta 1633; ker je kraj z bogato tradicijo rudarjenja, gozdarstva in fužinarstva; ker so ti poklici izoblikovali ljudi z lastnostmi, kot so garaštvo, trma, vztrajnost, ker ima kraj najstarejšo lipo na Slovenskem (Najevsko lipo); ker je kraj znan po najuspešnejših smučarjih v Sloveniji; ker v kraju živijo pravljичni liki, kot so kralj Matjaž, gozdni mož, perkmandeljč;⁷ skratka, ker je kraj nekaj posebnega. Tako smo v raziskavo vključili vodstvo osnovne šole ter 'domače' učitelje in vzgojitelje, ki so najbolj aktivni v delovanju kraja, izbrano skupino devetošolcev in izbrano skupino krajanov, in sicer: učiteljice razrednega pouka (dve udeleženki), učiteljice predmetne stopnje (dve udeleženki), knjižničarka (ena udeleženka), ravnateljica vrtca (ena udeleženka), tajnica šole (ena udeleženka), upokojeni defektolog v CUDV Črna (en udeleženec), upokojena učiteljica slovenščine (ena udeleženka), učitelj zgodovine in slovenščine na srednji šoli na Ravnah (dva udeleženca), medicinska sestra (ena udeleženka), naključno izbrana krajana – kmet iz zaselka Javorje in upravna organizatorica dela iz Rudarjevega (dva udeleženca), devetošolci iz različnih zaselkov kraja (Žerjav, Lampreče, Rudarjevo in Koprivna – štirje udeleženci).

Pri zbiranju podatkov smo uporabili naslednje metode:

- v kvantitativnem delu je bil uporabljen anketni vprašalnik, zastavljen z vprašanji odprtega tipa;
- v kvalitativni študiji primera so bili podatki zbrani z intervjujem, in sicer s polstrukturiranim intervjujem, za katerega smo se odločili, ker omogoča poglobljen vpogled v obravnavani problem in ker je to majhen, namenski vzorec.

Metodi analize podatkov sta bili utemeljena metoda in deskriptivna statistika, kjer smo proučevali na nivoju opisovanja dejstev in stanja, odnosov, procesov oziroma iskanja odgovorov na vprašanja, kakšno je nekaj, brez vzročnega razlaganja.

V raziskavi so bile upoštevane vsebinske in metodološke omejitve:

- Metodološka omejitev naloge je povezana z vrsto raziskave. Glede na to, da smo izbrali in izvedli študijo primera, pri čemer pa smo v prvo fazo raziskave vključili tudi anketiranje, je treba omeniti, da je »posploševanje rezultatov iz enostavnih ali kompleksnih zasnov v povezavi s teorijo in ne s populacijo (Yin 1994 v Tellis 1997, 3), ne glede na anketiranje, saj je vzorec priložnostni,

⁷ Škrat, ki prebiva v podzemlju Pece.

velikost vzorca pa tudi majhna. Kot metodološko omejitev hkrati razumemo tudi vlogo raziskovalke/raziskovalca, ki je primeren instrument za zbiranje podatkov (Merriam 1998, 7), saj metodologija kot »temeljna strategija pri odločanju o sklopu alternativ in možnosti, ki so dosegljive raziskovalki/raziskovalcu, le-to/tega popolnoma vključuje – od nezavednega pogleda na svet do uzakonitve tega pogleda na svet skozi raziskovalni proces« (Guba in Lincoln 1989 v Trnavčević 2001, 5).

- Vsebinske omejitve naloge pa so, da lahko problem, ki ga kraj Črna na Koroškem zaznava, pogledamo z več perspektiv in teoretičnih izhodišč, kot so npr. trajnostni razvoj in menjalni odnosi s šolo in krajem, trg dela in brezposelnost, vizija občine, systemske spodbude za ohranitev in razvoj malih krajev, zakonodajo in regionalizacijo, tradicijo in kulturno dediščino. Mi smo se omejili predvsem na analizo metafor, ker nam na poseben, poglobljen način prikažejo različne interpretacije, ki pa so bistveno povezane z raziskovalcem in niso interpretirane samo z vidika posameznika, ampak v povezavi z njegovim kulturnim kontekstom, kjer lahko kultura pomeni lokacijo bivanja, religijo, izobrazbo, pripadnost socialnim skupinam, skratka kultura pomeni vzporedno tudi delovanje vseh treh stebrov trajnostnega razvoja.

5.2 Analiza in interpretacija anketnega vprašalnika

V tem poglavju analiziramo in interpretiramo podatke, zbrane z anketnim vprašalnikom. Vprašalnik je bil poslan 150 anketirancem, vrnjene so bile 103 izpolnjene ankete, kar je 90 odstotkov.

Anketni vprašalnik je bil sestavljen iz dveh anketnih vprašanj, in sicer:

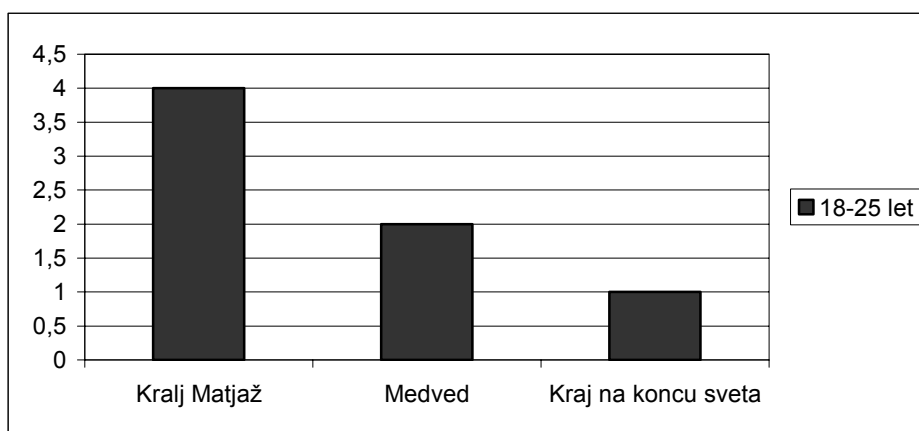
- Napišite z eno besedo, na kaj se najprej spomnite oziroma pomislite, ko vam omenim kraj Črna na Koroškem?
- Z eno besedo napišite, kakšna je najboljša prispodoba Črne na Koroškem oziroma kaj mislite, da najbolj predstavlja naš kraj.

5.3 Opis vzorca

V prvem delu opisujemo starostno sestavo anketirancev, ki jo prikazuje tabela 5.1. Omejili smo se le na spol in starost in ne na druge spremenljivke, kot so izobrazba, socialno-ekonomski status in podobno. Za izbor teh dveh spremenljivk smo se odločili, ker menimo, da so anketiranci glede na starost različno vpeti v delovanje kraja in metaforo kraja ravno zaradi starosti opišejo oziroma gledajo različno in barvito, ne glede na vse ostale spremenljivke.

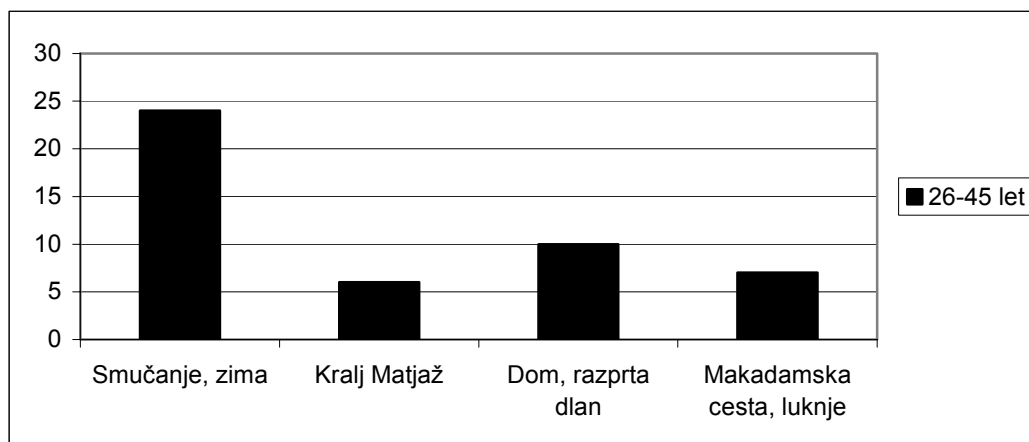
Tabela 5.1 Anketiranci po starosti in spolu

Starost	Spol – število		Delež (v %)
	M	Ž	
18–25 let	2	5	6,79
26–45 let	12	35	45,63
46–55 let	10	20	29,12
56–65 let	8	2	9,70
nad 65 let	4	5	8,73
Skupaj	36	67	100,00

Graf 5.1 Prispodoba kraja pri starostni skupini 18–25 let

Pri tej starostni skupini opažamo, da mladi vidijo metaforo kraja predvsem v '*kralju Matjažu*', ki spi tam pod goro Peco. Metaforo pa vidijo tudi v '*medvedu*', ki je lik prepoznavnosti kraja in je prepariran v skali, v samem središču kraja in tudi spi. Zanimivo je tole spanje! V čem je problem spanja v Črni? To je bil aktiven kraj, zakaj medved spi?

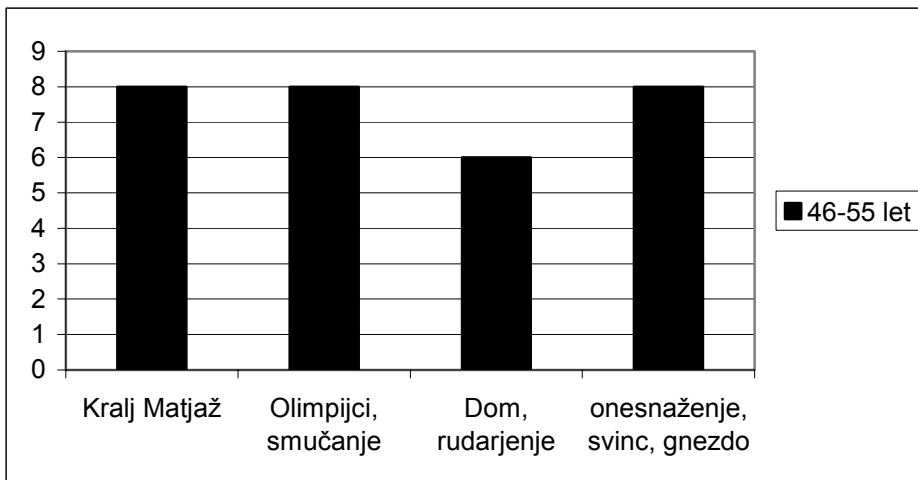
Ena izmed znamenitosti Črne je že več kot štiri desetletja nagačen medved v skalni votlini sredi vasi. Prvega so lovci uplenili v Bistri 29. novembra 1963. Nanj sta streljala Toni in Jože Osojnik. Domnevajo, da je bil zanj usoden Tonijev strel. Nekaj let pozneje je bil medved prepariran in v ponos Črne postavljen na ogled. Še en medved je bil ustreljen v naših loviščih. Uplenila sta ga Filip Kordež in Janez Kumer 2. oktobra 1960. Medved je bil brez sprednje desne tace. Veliko radovednih otroških oči si je že ogledalo medveda in se ga veselilo, ogromno občudovalcev je imel medved vsa ta desetletja! Kaj pa kraj na koncu sveta – mogoče je to povezano s spanjem?

Graf 5.2 Prispodoba kraja pri starostni skupini 26–45 let

Pri starostni skupini 26–45 let ugotavljamo, da anketirani metaforo kraja povezujejo z 'zimo' oziroma s 'smučarjem'. Pravzaprav ne gre toliko za metaforo, ampak bolj na neko asociacijo na nekaj, kar jih spominja na neko dogajanje. Kraj je prepoznaven po svetovno znanih smučarjih, kot so: Katjuša Pušnik, Mitja Kunc, Tina Maze in Aleš Gorza. Velikokrat kdo reče, da je Črna na Koroškem '*zibelka smučarstva na Slovenskem*'. Anketirani se opisujejo z lastnostmi, ki so značilne za smučarje (vztrajnost, trma, odrekanje, dokazovanje). Opažamo, da tudi v tej starostni skupini, vendar v nekoliko manjšem obsegu, vidijo metaforo kraja v spečem '*kralju Matjažu*', nekateri pa razmišljajo nekoliko bolj poglobljeno in poleg doma vidijo tudi nekatere probleme, kot je npr. slaba komunalna infrastruktura, predvsem slabe ceste.

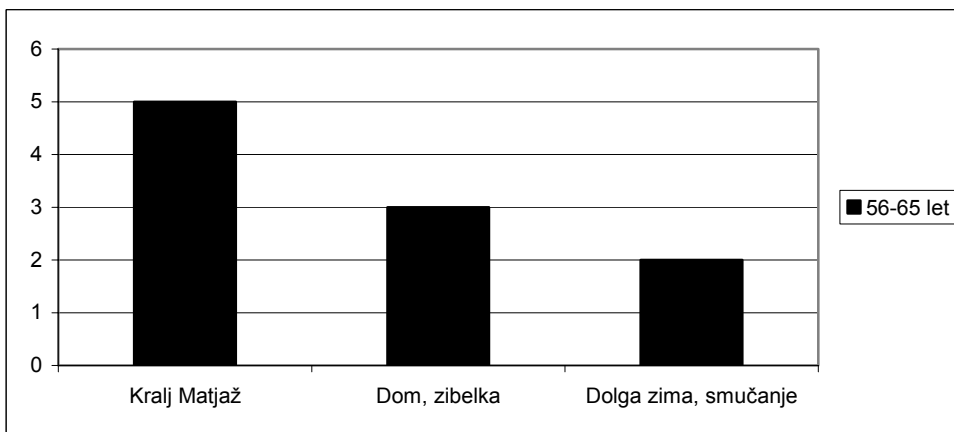
Ugotavljamo, da so se anketiranci v tej starostni skupini, katera predstavlja aktivno, tako delovno kot tudi širše družbeno skupino, dotaknili tudi sestavin trajnostnega razvoja in vseh treh stebrov. Poudarek so pripisali predvsem okoljskemu in ekonomskemu stebri. Menijo, da se zaradi slabe gospodarske rasti slabše razvija tudi komunalno in cestno gospodarstvo v kraju, kar se kaže skozi dotrajane tako državne kot tudi lokalne ceste. Nekateri anketiranci pa so se dotaknili še socialnega stebra, saj skozi zadovoljevanje osnovnih življenjskih potreb (dostopa do zdravstva, izobraževanja, dela, življenjskega okolja, vode in hrane) vidijo skozi metaforo kraja dom, kateri jih omogoča doseganje zelenega življenjskega standarda. Če povzamemo, lahko interpretiramo, da želijo anketiranci z lastnostmi, ki jih opisujejo za smučarje, dosegati čim boljše možnosti razvoja vsakega človeka ali združbe v kraju. Podobno definicijo implicira tudi UNESCO (2006), ki pravi, da mora razvoj potekati na tak način, da ni ogroženo naravno okolje, na katerem temelji zadovoljevanje trenutnih in prihodnjih potreb človeškega rodu.

Graf 5.3 Prispodoba kraja pri starostni skupini 46–55 let

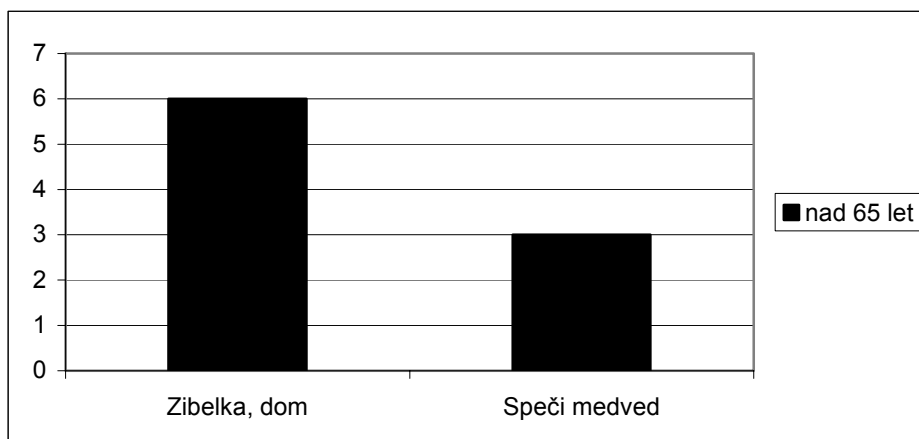

Pri skupini srednjih let, torej od 46–55 let opazimo, da nekateri izmed anketiranih prav tako metaforo kraja pripisujejo '*kralju Matjažu*', in '*smučarjem*', medtem ko drugi metaforo kraja povezujejo z rudarjenjem in posledično temu kraj povezujejo z onesnaženostjo. Menimo, da je le-to povezano z rudarstvom v kraju, katero sega v leto 1620 in ravno to 400-letno rudarjenje je pustilo veliko škodljivih posledic kraju in zdravju ljudi.

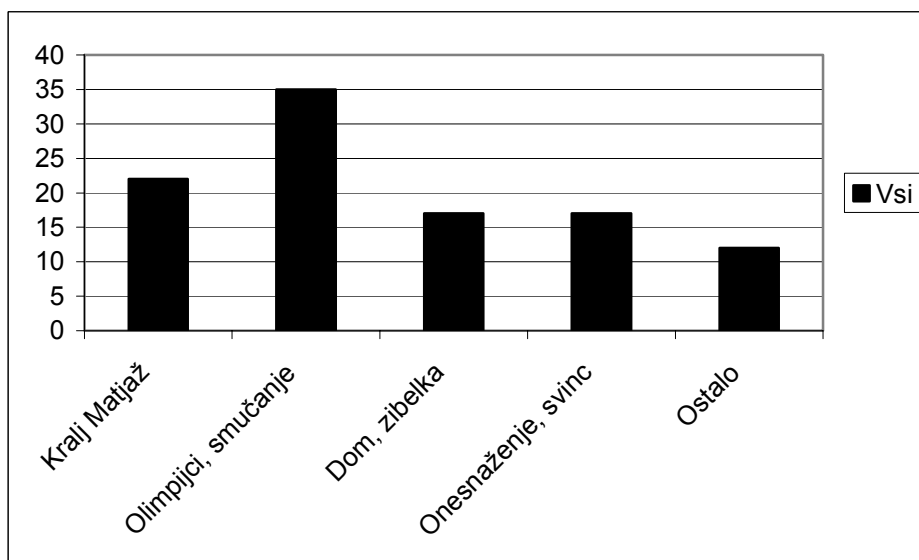
Graf 5.4 Prispodoba kraja pri starostni skupini 56–65 let

Tudi pri tej starostni skupini, 56–65 let, opazimo, da razmišljajo podobno kot najmlajša skupina anketiranih, saj tudi oni vidijo metaforo kraja v '*kralju Matjažu*', '*domu in zibelki*' ter v dolgi '*zimi*', za katero pa lahko trdimo, da je letni čas, kateri nudi počitek, spanje. Če nekoliko poglobljeno pogledamo, vidimo oziroma vemo, da tudi kralj Matjaž spi in gre pri tem za podobno asociacijo, miselno povezavo, vseh metafor. Vsem lahko pripišemo spanje, dolge noči, počitek, torej stanje, ko vse počiva, nič se ne dela. Pa je temu res tako?

Graf 5.5 Prispodoba kraja pri starostni skupini nad 65 let

Pri najstarejši skupini anketiranih, starimi nad 65 let, pa ugotavljamo, da so odgovori povezani z nostalgijo, torej s hrepenenjem po domu, s spomini na otroštvo, brezskrbnost. Poleg tega še opažamo, da metaforo kraja povezujejo s '*spečim medvedom*'. Iz tega lahko ugibamo in si zastavimo vprašanje, ali se že tudi oni pripravljajo na pozno 'jesen življenja', ki je povezana z mirovanjem, počivanjem in nenazadnje tudi s smrtjo ali pa '*spečega medveda*' povezujejo s simbolom kraja.

Graf 5.6 Prispodoba kraja pri vseh starostnih skupinah skupaj

Če analiziramo oziroma interpretiramo metafore kraja pri vseh anketiranih, pri vseh starostnih skupinah, ugotovimo, da največ anketiranih pripisuje kraju bolj neko asociacijo kot metaforo, ki je povezana z 'zimo' in s 'smučanjem'. Iz tega lahko razberemo, da anketirani vidijo kraj s potenciali, ki so značilni za te asociacije. Torej gre pri anketirancih za neko povezavo med posameznimi pojmi, predstavami, kjer ena

izzove drugo. Nek prizor mu je vzpodbudil asociacijo na doživljanje v preteklosti. Ljudje v majhnem kraju so nenehno vzpostavljeni dokazovanju, tekmovanju, izpostavljanju, odrekanju in za doseg le-tega, je potrebna '*železna trma*', katero imajo kot pravijo, zapisano že v genih. In ravno te lastnosti jim vzpodbujajo asociacije na doživljanje v življenju, ki pa so identične smučarjem. V tem kontekstu vidimo, da ima osnovna šola pomembno vlogo, da otroke skozi svoj izobraževalni proces uči teh veščin, lastnosti in jih vzgaja. Kroflič (2002b, 70) ter Kovač Šebartova in Krek (2009, 9) pravijo, da je ravno vzgajanje proces oblikovanja človekove osebnosti kot celote ter oblikovanje človekove samopodobe. In ravno oblikovanje človekove samopodobe, ki jo otrok pridobiva skozi otroštvo, je bistvenega pomena za nadaljnje življenje in tudi kraja kot takega. Mulejeva (2007, 37) meni, da samopodoba posameznika nastaja kot rezultat zaznavanja in občutenja samega sebe in predstav o sebi. Mulejeva (2007, 37) še pravi, da je razvoj »Jaza« trajen proces, ki poteka vse življenje in zato je še kako pomembno, da si že v osnovni šoli pridobimo oziroma osvojimo vse te lastnosti.

Nadalje ugotavljamo, da anketirani vidijo metaforo kraja v 'kralju Matjažu', ki spi pod goro Peco. Legenda o kralju Matjažu govori o možu, ki mu je bilo v resnici ime Matija Korvin in je vladal slovenskim deželam v času Karantanije. Matjaž je bil je dober kralj, noč in dan so k njemu lahko prišli siromaki in zatirani; vsem je nudil pomoč in zaščito. Dal je kovati zlatnike in med njegovim vladanjem so na Koroškem vladali zlati časi. Ker so mu bili drugi vladarji nevoščljivi zaradi njegove mogočnosti, so združili svoje vojske proti njemu. S samo stotimi preživeli junaki se je moral skriti v votlino pod Peco, ki se mu je sama odprla in ga skrila pred sovražniki. V votlini se je Matjaž usedel za mizo, ostali pa so posedli po tleh okrog njega in zaspali. Legenda pravi, da se bo, ko mu brada zraste devetkrat okoli mize, prebudil. Takrat bo pred njegovo jamo sredi zime zrasla lipa. Od polnoči do ene zjutraj bo cvetela, potem pa se bo posušila. Takrat bo Matjaž s svojimi vojaki prišel ven, premagal in zatrl vse svoje sovražnike, pregnal krivico s sveta in spet zavladal Slovincem. Tako bodo na Koroškem spet zlati časi. Novoselova (2003) v svoji pravljici *Kralj Matjaž in sol* nekoliko drugače opiše pripoved o kralju, in sicer v pripoved vključi tudi sol, ki jo je starček, ki je tudi velik gospodar, ponudil kralju Matjažu v zameno za pol kraljestva. Ko kralj Matjaž ugotovi, da leži hrib, ki je iz same soli na njegovem kraljestvu, ponudbo odpove in pozove starca na boj. Kralj Matjaž je prišel na boj z vso svojo vojsko, medtem ko je starec prišel sam. Starec je v hipu pričaral grom in strelo, skratka strašno nevihto, katere se je ustrašil sam kralj Matjaž. Novoselova (2003) pravi, da se je kralj tako ustrašil in je na pomoč poklical gore, da ga obvarujejo in zakrijejo. In tako se je tudi zgodilo, gore so zagrnile njega in vojsko in še danes je tam, v votlini pod goro Peco. Brada mu počasi raste in se ovija okoli mize. Novoselova (2003) pravi, da se bo nekoč, ko bo na svetu tako hudo, prebudil in bo z vojsko premagal vse sovražnike. In takrat pravi Novoselova (2003), se bodo v deželo zopet vrnil zlati časi, kjer bodo imeli vsi vsega na pretek in ne

bo revščine. V knjigi Najlepši slovenski miti in legende Kunaverjeva (2005, 64) pravi, da je imel kralj Matjaž noč in dan odprta vrata za siromake in zatirane in vsak je našel pri njem pravico in zatočišče. Dal je kovati zlatnike in takrat so bili na Koroškem zlati časi. Kunaverjeva (2005, 64) še pravi, da so bili kralju Matjažu drugi vladarji nevoščljivi in so proti njemu zbrali vso vojsko. Matjaž je moral s sto preživeli vojaki v votlino pod goro Peco, ki se mu je sama odprla in ga skrila pred sovražniki. Ta legenda pravi, da se bo nekoč gotovo prebudil, pred njegovo jamo bo sredi zime zrasla zelena lipa. Od polnoči do ene ure zjutraj bo tako opojno cvetela, da bo vsa njena okolica dišala, takoj nato pa se bo posušila. Kunaverjeva (2005, 64) nadalje pravi, da bo na Jurjevo kralj Matjaž nanjo obesil svoj ščit in bo lipa zopet ozelenela. Nato bo kralj prišel na plan in zatrl bo vse sovražnike, pregnal krivico s sveta in bodo spet zlati časi. Poznamo še eno bajko o kralju Matjažu in koroškem kmetu, ki jo je ravno tako zapisala Kunaverjeva (2005, 65) in pravi, da se kmet pripelje do ene planinske kočice in sreča junaka s sabljo. Junak ga je vprašal, če še lezejo mravljinici na tri vrhe: Sv. Krištofa, Šent Magdaleno in Šent Urha? Kmet mu je prikimal. Junak, kralj Matjaž, mu je odgovoril, da ne bo več nihče prihajal na te tri gore, ker bo tedaj vstal in prišel s svojo črno vojsko. Nato pravi Kunaverjeva (2005, 65) je kralj Matjaž pokazal kmetu široko in dolgo polje in na njem so bili oboroženi konjeniki, ki pa so spali. Kralj Matjaž je nekoliko potegnil sabljo iz nožnice in v tem trenutku je vojska oživila. Dejal je, da ne bo več dolgo, ko bo potegnil sabljo iz nožnice in takrat bodo stari in mladi šli v boj, da bi branili svojo domovino. Pravi, da bo sila huda. Če bo komu v boju padel hleb kruha iz rok, pravi Kunaverjeva (2005, 65), mu bo sosed rekel: »Pusti ga, brat naj leži! Po boju bo dovolj kruha in vsega!«

Ugotavljamo, da proučena literatura vsaka nekoliko drugače pripoveduje svojo zgodbo, vse pa so si identične v tem, da je kralj Matjaž kot osebnost zelo močan, prijazen, ljudem prikupen in seveda zelo bogat, zdaj pa že mnogo let samo spi. Glede na metafore, ki so jih anketirani pripisali kraju, lahko ugibamo in razmišljamo, ali so s tem mislili, da tudi kraj spi, da spi tudi osnovna šola in vse institucije v kraju? Ali pa mogoče anketiranci razmišljajo kot Gibbs (2002), ki trdi, da bralci ali poslušalci pogosto razumejo figurativne pomeni povedi, metafore, metonimije, sarkazme, frazeme – brez dobesedne razčlenbe, kadar jih srečajo v ustreznem besedilu. Npr. metaforičen pomen *Ti si pa res pravi prijatelj*, ki pomeni, *Ti pa nisi pravi prijatelj*, lahko ljudje razumejo prav tako hitro kot dobesedni pomen. Če to prenesemo na našo interpretacijo, lahko metaforo 'kralja Matjaža' razumemo, da sicer predstavlja nek lik, osebo, katera zdaj že mnogo let samo spi, kot tudi vsa njegova vojska, vendar je v preteklosti veljal za enega izmed velikih, dobrosrčnih in priljubljenih kraljev. Kot dobesedni pomen lahko torej to metaforo razumemo, da tudi celoten kraj, z vsemi institucijami, spi. Seveda pa lahko metaforo anketirancev razumemo tudi obratno, in sicer, da je kralj kot močna, vztrajna

osebnost, ki se bojuje za pravičnost, blagostanje celotnega kraljestva, tako kot se za vse to bori tudi kraj in krajani, vključno z osnovno šolo.

Priročnik *The Oxford Companion to the English language* (Oxford University 1996) razkriva pomembno lastnost metafor. Pravi namreč, da ljudje metafore interpretiramo ter da jih interpretiramo različno. Interpretativni del metafore predstavlja problem, takrat ko je miselni kontekst ustvarjalca metafore različen od konteksta poslušalcev. Barr (2003) pravi, da odgovor na vprašanje, kako pride do različnih kontekstov, ponudi Gerard Steen, ki pravi, da je metafora relacija med jezikom in abstraktnim sistemom, posameznimi uporabniki jezika ter njihovim kulturnim izvorom. V tej definiciji lahko najdemo dva ključna elementa: abstraktni sistem in kulturo. Barr (2003) še pravi, da metafore niso interpretirane samo z vidika posameznika, ampak v povezavi z njegovim kulturnim kontekstom, kjer lahko kultura pomeni lokacijo bivanja, religijo, izobrazbo, pripadnost socialnim skupinam itd. Ljudje z različnim kulturnim ozadjem imajo lahko različne interpretacije enakih metafor. Tako kot smo na primer že pojasnili na primeru naše metafore kralja Matjaža'. Pinker (2009) v svoji knjigi *Kako deluje um*, ponudi zanimiv odgovor na vprašanje, zakaj naj bi bile metafore tako uporabne za ljudi. Pravi, da se je naš šesti čuti izoblikoval dolgo nazaj, v časih, ko smo lahko dojemali vse kot gotovo in v dobesednem pomenu. V abstraktni in kompleksni sedanosti, ki ni nujno neposredno razumljiva, pa naj bi potrebovali nove načine razmišljanja za pravilno razumevanje stvari. Eden izmed načinov za pravilno razumevanje naj bi bil s pomočjo metafor, ki nove pojme povežejo z znanimi starimi pojmi, ob uporabi naših čutov, razvitih v preteklosti. Pomemben del njegove definicije je abstrakcija, saj naj bi bila podobnost med starim in novim pojmom velikokrat abstraktna in očitna samo človeškemu umu.

Kot sta ugotovila tudi Lakoff in Johnson (2003), metafore torej ne delujejo samo na nivoju jezika, temveč potekajo primerjave tudi med kakovostjo ter strukturo pojmov in ne temeljijo samo na fizičnih dejstvih. Tako tudi jaz menim, da je razumevanje metafor odvisno od njene interpretacije, saj interpretiran del metafore največkrat predstavlja problem, ko je miselni kontekst ustvarjalca metafor različen od konteksta poslušalca.

Torej, če poenostavimo, je problem v tem, ko poslušalec razume interpretacijo metafore popolnoma drugače od tistega, ki jo interpretira. Zgodi se, da ustvarjalci zelo različno interpretirajo isto metaforo in lahko poslušalec dobi popolno različno sliko oziroma predstavo o določeni metafori, kot na primer v našem primeru kralja Matjaža.

Če nadaljujemo z interpretacijo odgovorov še naprej, ugotovimo, da je predvsem starejša populacija nostalgичno obarvana, saj se v pretežni meri spominja na otroštvo in mladost ter s tem povezane lepe spomine. Nekateri anketiranci pa ne morejo mimo dejstva, da je kraj zaradi dolgoletnega rudarjenja ožigosan z onesnaženjem in zastrupitvijo s svincem. Ko smo jih vprašali, kaj s tem mislijo, so nam povedali, da je vse skupaj povezano z umiranjem narave, kraja. Nekateri izmed njih pa ne gledajo tako

črnoogledo in pojasnjujejo, da ima kraj zdaj sprejet 20-letni Program sanacije Zgornje Mežiške doline in vidijo, da se je že veliko naredilo za boljše okolje in zdravje ljudi.

Skratka, opazamo, da se vse na novo prebuja, kraj dobiva novo preobleko, del šole je na novo zgrajen in še bi lahko naštevali. Po proučitvi literature in dobljenih odgovorov anketiranih ugotovimo, da je razumevanje metafor tudi v našem primeru odvisno od njene interpretacije, saj interpretativni del metafor predstavlja problem, predvsem takrat, ko je miselni kontekst ustvarjalca metafor različen od konteksta poslušalca.

5.4 Analiza in interpretacija intervjujev

V skupinske intervjuje smo vključili štiri skupine udeležencev (devetošolci, dve skupini krajanov, zaposlene na OŠ črna in v VVO Črna), kateri so najbolj aktivni v delovanju šole za kraj. Zastavili smo sedem vprašanj ter si od vsakega pridobili odgovor. Tako smo pridobili 102 odgovora, katere pa v nadaljevanju skozi analizo in interpretacijo predstavljamo.

5.4.1 Metafore in kraj

Metafora je podoba kompleksne mreže asociacij, v kateri odsevajo občutki o določeni stvari ter naša razmišljanja. Torej nam pomagajo razumeti, kako ljudje razmišljajo. In v tem kontekstu smo želeli dobiti razmišljanja tistih udeležencev, ki nam o proučevanem problemu lahko največ povedo. Tako smo v raziskavo vključili naslednje kategorije udeležencev, in sicer:

- učitelji: učiteljice razrednega pouka, učiteljice predmetne stopnje, knjižničarka, vodja vrtca. To so udeleženci, ki so s svojim delom in popoldanskimi aktivnostmi najbolj vpeti v kraj;
- krajan: izbrali smo naključne krajane različnih starostnih skupin, z različno izobrazbo oziroma poklicem in iz različnih zaselkov;
- učenci: izbrali smo naključne devetošolce, ki so prav tako iz različnih zaselkov in so zelo dejavni tako v šoli kot tudi v kraju.

Tabela 5.2 Metafore po kategorijah

Učitelji	Krajan	Krajan	Osnovnošolci
– zadetek v črno	– gnezdo	– vas na koncu sveta	– gora, stara kot Peca
– zima, smučanje	– gnezdo, središče	– zima, smučanje	– kralj Matjaž
– bogu za hrbtom	– znamenje v obliki črke Y	– Havaji	– konec sveta
– konec sveta	– konec sveta	– okno v svet	– stara kot Peca

Učiteljice

Učiteljica A, katera se tako poklicno kot tudi rekreativno ukvarja s športom meni, da je primerna metafora za kraj 'zima, smučanje'. Znova lahko rečemo, da gre tu bolj za asociacijo, katero utemeljuje s tem, da je kraj majhna, gorsko svetovno znana smučarska vasica, znana po smučarjih. Meni, da se vsak takoj spomni na smučarje, če se omeni kraj Črna na Koroškem in da je »smučanje povezano z vztrajnostjo, trmo, skratka s svinčeno trmo, ki jo imajo ljudje že v genih«. Če pogledamo metaforo 'zima' z druge perspektive, pa je njena značilnost, mraz, počitek, spanje ipd, torej se nam lahko zastavi vprašanje, ali je učiteljica A s to metaforo mislila, da je tudi za kraj značilno, da spi, počiva? Hkrati pa v opisu kraja opisuje vztrajnost, trmo, kar pa predstavlja nekakšen boj za preživetje v tem kraju. Glede na to, da zimo povezuje s smučanjem in z vztrajnostjo, menimo, da učiteljica A kraja ne povezuje s spanjem, ampak z aktivnostmi, ki se sicer res dogajajo v zimskem času, je pa za njih še kako pomembna vztrajnost, trma. In te lastnosti imajo tudi ljudje, ki v tem kraju živijo.

Učiteljica B se strinja z osebo A, meni pa še, da je ena izmed metafor tudi 'zadetek v črno'. Zadetek so lahko atraktivni dogodki, ki so povezani z različnimi prireditvami v kraju, lahko pa si predstavljamo, da je s tem zadetkom dosežen en sam cilj, npr. življenje v tem kraju je nekaj najlepšega ali še drugače, nikjer ni lepše kot v tem kraju. Učiteljica B ravno ne ve, zakaj 'zadetek', vendar še pravi, da »imamo kar nekaj takšnih zadetkov, ki pa jih drugi nimajo in sicer: smučanje, gradove kralja Matjaža, srečanje državnikov pri Najeovski lipi«. Ko učiteljica B takole premišljuje, vidi še metaforo, katero se je tudi v preteklosti občutilo, in sicer 'bogu za hrbtom'. Učiteljica C k prejšnjima dvema izjavama dodaja, da »je ravno ta odmaknjenost kraja doprinesla k tej vztrajnosti, saj se je bilo vedno treba za nekaj potegovati, nič ni bilo danega«. Pove, da je na eni prireditvi, kjer je šola sodelovala, napovedovalka začela z napovedjo, da nastopajoči prihajajo »s konca sveta«. '*Konec sveta*' velikokrat ljudje razumejo kot trenutek, ko se bodo izpolnile prerokbe in bo svet materialno uničen. V časopisu Dnevnik (ZK 2009) je pisalo, da so najnovejše raziskave pokazale, da bi se nad prebivalce Zemlje lahko v naslednjih treh letih zgrnila »Sončeva super nevihta«, ki bi civilizacijo pahnila v obdobje teme. Po največjem siju v zadnjih 153 letih, naj bi se ugasnile vse luči in to ne na nebu, temveč na Zemlji. Učiteljica C je mnenja, da verjetno tudi ljudje, ki pridejo v Črno, občutijo, da so »prišli čisto na konec sveta«. Tudi ta metafora opisuje, da od tu naprej ni več nobene poti, vse se ustavi, ustavi se tudi življenje, pa čeprav vemo, da temu ni tako. Učiteljica B dodaja, »ko nekomu rečeš, pridi v Črno, se mu to zdi zelo, zelo daleč«. Tudi učiteljica E meni, da je ravno ta »majhnost kraja doprinesla k temu, da se je treba toliko bolj potruditi, toliko več stvari pokazati, več vložiti, da se dokažeš navzven /.../, da so morali naši športniki dosegati boljše rezultate, se bolj truditi, se dokazovati, kot pa mestni športniki«. »Trma, vztrajnost in

pridnost« so po njenem mnenju tiste lastnosti Črnjanov, da »vztrajajo v Črni od rojstva, pa verjetno bodo tudi do smrti«. Učiteljica B meni, da to pa niso samo športniki, ampak tudi »vsi inteligentni Črnjani, ki jih je po svetu še in še in so na visokih položajih. To so res prodorni izobraženci, ki so ravno s to kakovostjo prišli tako daleč. Oddaljeni od srednje šole, od univerze. Učiteljica C dodaja, da »eno je ta mali kraj, eno pa je, kaj ta mali kraj nudi. Tu so sami težki poklici od gozdarstva, fužinarstva in rudarstva – od tam ti ljudje izhajajo«. Makarovič in Modrej (1986) pravita, da so iz leta 1620 znani prvi zapiski o fužinarstvu, ko se je v Črni naselil fužinar in rudar iz Labotske doline, Melhior Puc, kateri je leta 1624 rudnik in fužine prodal grofu H. L. Thurnu. To je verjetno tisti korak, ki je dolino Meže v poznejših stoletjih vse do danes zaznamoval z rudniki svinca in železarstvom. Po letih uspešnega trgovanja s svincem v obdobju 1620–1634, je v kraju nastopilo obdobje inflacije, ko se je svinec slabše prodajal. V 17. in 18. stoletju je zato sledilo močno poseljevanje Črne in okolice. Rudarjenje svinčeve in cinkove rude je bilo tako zakoličeno za nadaljnjih 330 let. Delo v rudnikih je konec 18. stoletja skoraj čisto prenehalo, vendar se je hitro spet obnovilo, saj je imela Avstrija zaradi Napoleonove Ilirije velike interese v Mežiški dolini. Tako se je delo v jamah v drugi polovici 19. stoletja spet razmahnilo. Lastnikov rudnikov je bilo več, pozneje pa so se združili v Bleiburško unijo rudnikov BBU (1861), s sedežem v Celovcu. Pravita tudi to, da so v rudniku po večini delali tujci, od domačih kmetov le malokdo. Če so že delali domačini, so ti bili običajno revnejšega sloja. Sicer pa se pri rudniku ni delalo samo v jami; tu so bili tudi kovači, mizarji, gozdarji, pozneje električarji, upravljavci žičnic, delavci v topilnici ipd. Rudnik je odločilno vplival na podobo kraja, kot ga vidimo danes. Rudarjenje je danes opuščeno, na 'knapovške' čase pa spominjata turistični rudnik in muzej **PODZEMLJE PECE** v sosednji Mežici, kjer se lahko radovedni obiskovalec z jamskim vlakom odpravi po starih rudarskih sledih. V centru vasi je na ogled tudi stalna etnološka zbirka, ki priča o bivalni kulturi Črnjanov in njihovem delu v preteklosti (Občina Črna na Koroškem 2010). Učiteljica C še pravi, »da so bili predhodniki vztrajni, delovni. V tem se razvijajo in na takšnem področju. Tako kot smučarji in intelektualci. To so bili težki poklici, drugega pa Črna ni nudila /.../ v Črni ne moreš nuditi baleta, tu ljudem in otrokom nudiš, kar je v kraju in kar lahko. To so tista delovna, vztrajna področja. Osnova je tukaj, v osnovni šoli, tu otrok nekaj pridobi«.

Iz odgovorov učiteljic razberemo, da interpretacijo metafore kraja vsaka po svoje razvija in jo tudi po svoje razume. Skupno pa jim je, da so metaforo izoblikovale iz korenin tradicije in dediščine kraja, torej so jo iskale na osnovi rudarstva, fužinarstva, gozdarstva in nenazadnje tudi smučanje. In ravno za te dejavnosti, ki izhajajo izpred mnogih let, iz tradicije, lahko trdimo, da pišejo tudi zgodovino kraja v prihodnje.

Krajani, prva skupina

Krajanka D vidi naš kraj kot eno »gnezdo /.../ to je središčna vas, nek skupek hiš, in prav ta oblika kraja je zelo pomembna za utrip kraja«. Gnezdo je struktura, ki jo živali zgradijo, z namenom zagotoviti si varno prebivališče, predvsem za rojstvo in vzgajanje svojih mladičev. In v tem kontekstu krajanka D opiše gnezdo kraja. Nadaljuje, da se vsi med sabo poznajo, v krogu 100 m je občina, pošta, banka, trgovina, zdravstveni dom, cerkev, le šola je nekoliko zunaj tega kroga. Meni, da je to »povezujoč dejavnik vseh ljudi, ki živijo na območju občine in da je ravno to središče odločilno za mentaliteto Črnjanov, torej za neko skupno miselnost oziroma način mišljenja krajanov /.../, da vsi, ki so včasih živeli v Črni, rečejo: »V Črni je čisto drugače, ljudje so drugačni.« Krajanka D tudi pravi, da ima kraj tri doline, ki se povežejo v tem središču, ki mu pravi 'gnezdo'. Če si ogledamo omenjeno metaforo z nekoliko drugačen perspektive, jo lahko opišemo kot neko zavetišče, dom, ki nudi neko toplino. In tako vidi tudi oseba D, ki še pravi, da vsak kraj za svojega krajana pomeni dom, zavetje, seveda toplejši pa je za tistega, ki tam živi. Krajanka A se strinja s krajanko D, vendar še dodaja, da so ravno iz tega gnezda razpršene poti, ki vodijo v različne smeri, od Koprivne, Šoštanja pa do Mislinjske doline, pa čeprav marsikdo misli, kako smo zaprti in da iz Črne ni več nobene poti. Krajanka B vidi metaforo kraja v 'dotiku' treh dolin, ki pridejo skupaj v središču vasi, ob Plečnikovem spomeniku. Lahko dodamo, da dotik predstavlja neko fizično združitev dveh ali več stvari in ob tem stiku se ustvari neka lastnost, občutek, ki je lahko prijeten, topel ali pa tudi hladen. Krajanka B še dodaja, da ko se pripeljemo v središče kraja, ne glede na smer prihoda, najprej vidimo Plečnikov spomenik in Črnjansko cerkev, ki je zelo značilna, lepa in prepoznavna. Krajan C metaforo kraja vidi v »znamenju«, ki je v obliki črke Y. In ravno ta Y po njegovem mnenju predstavlja:

- »tri doline, tri prihode, tri odhode iz kraja«,
- »tri poti: življenjsko, poklicno, družinsko«.

Kavčič (2000, 15) navaja, da je znamenje v krščanstvu in umetnostni zgodovini arhitekture ime za nabožen spomenik postavljen ob poti, na križišču ali v naselju. Lahko je lesen, kamnit, ali pa zidan iz kamna ali opeke. Pogosto so tudi poslikana ali vsebujejo kakšen kip svetnika, morda križ. V Črni na Koroškem je ravno v središču, v 'gnezdu', Plečnikov spomenik, ki je posvečen vsem padlim Črnjanom v I. in II. svetovni vojni in je delo največjega slovenskega arhitekta Jožeta Plečnika. Odprtje spomenika je bila 31. avgusta 1952. V središču stoji tudi Župnijska cerkev in je posvečena Sv. Ožboltu, zavetniku koscev, živine in proti kugi. Je primer enovito zasnovane neoromanske arhitekture, sedanjo podobo pa je dobila leta 1885, ko je bila po požaru obnovljen in posvečena (Občina Črna na Koroškem 2010). Krajan C vidi znamenje še kot »neko kapelico, ki stoji v središču vasi in ima vse označbe odločilnih poti v življenju, kjer se

človek lahko odloči, po kateri poti bo šel, kdaj bo odšel in zakaj bo odšel /.../ in ravno ta strnjenost središča, skupnost vseh ljudi, ki skrbijo za kraj, za sebe, za drugega, kažejo ravno to posebnost teh treh poti, ki so na razpolago«. In ravno to znamenje po njegovem mnenju vpliva na mentaliteto in osebnost ljudi, ki živijo tukaj.

Krajani, druga skupina

Kot kar nekateri krajani pred njim, tudi krajan H opiše metaforo našega kraja kot »vas na koncu sveta /.../, da je kraj kot tudi celotna dolina prometno odrezana od osrednje Slovenije /.../, da je cestna infrastruktura v zelo slabem stanju in da hitre ceste ne moremo še hitro pričakovati«. Posebej ga skrbi dejstvo, da niti nujna medicinska pomoč ne more, ob vsem trudu, prispeti prej kot v 25 do 30 minutah, kar pa je lahko ob nekaterih bolezenskih stanjih že usodno. Prav nasprotno razmišlja krajanka E, ki pravi, da vidi kraj kot '*Havaje*'. To metaforo utemeljuje s tem, da je ravno ta odmaknjenost od direndaja, mirnost, lepa narava, prava idila. Zatrjuje, da le tu najde svoj mir, lahko pozabi na vse, se sprosti. Turistične destinacije, kot so Havaji, se v propagandnih materialih pojavijo tudi v vizualni obliki, kot npr. slika osamljene plaže s palmami, s kristalno čisto vodo, kar ponazarja svobodo, zdravo življenje, srečo in pobeg od vsakdanjosti. In ravno te lastnosti opiše krajanka E. Dodaja še, da vidi prihodnost prav v manjših krajih in ne vidi neke bistvene prednosti v velikih mestih. Po njenem mnenju se bodo ljudje začeli vračati v manjše kraje. Krajanki F in I metaforo kraja povezujeta z '*zimo in smučanjem*'. In ravno ta vztrajnost in trma, ki je značilna za smučarje, je značilna tudi za krajane Črne. Menita še, da brez teh lastnosti ljudje ne bi mogli živeti v takšnih krajih, kot je ta. Če povzamemo lahko trdimo, da je trma nepopustljivo vztrajanje pri kakem stališču. V konkretnem primeru gre za vztrajanje bivanja v krajih, katerih ponudba je bistveno manjša kot v mestih. Ob tem pa si lahko sočasno zastavimo vprašanje, ali vse to odtehta lepoto krajine, mir, spokojnost ...? Krajanka G ne vidi neke metafore za kraj, ampak ga opiše kot »lepo razvitega, urejenega /.../ nič ne zaostaja za mestom in tudi število prebivalcev ne bo več upadalo«. Spomni se, da so ljudje včasih pripovedovali in se norčevali, da »se mora harmonika vleči gor in dol«, in to zaradi tega, ker je vse tako ozko. Če povzamemo, lahko razberemo, da so nekateri krajani metafore kraja interpretirali na osnovi svojih osebnih lastnosti, ki jih imajo oni sami, drugi so jo interpretirali na osnovi dejanskega stanja, torej slabo razvitega gospodarstva in slabe lokalne politike, nekateri pa so poskušali metaforo interpretirati na osnovi svojih občutkov in vsakdanjega počutja v kraju. S temi interpretacijami so se krajani dotaknili vsebine vseh treh stebrov trajnostnega razvoja kraja.

Učenci

Učenec A utemeljuje svojo metaforo 'Črna je stara kot Peca',⁸ in spi kot 'kralj Matjaž', ker se samo za Turistični teden kaj dogaja ali pa ko so Gradovi kralja Matjaža⁹, pa mogoče se najde še kakšna smučarska tekma, kaj drugega pa ni. Omeni, da pogreša zabavo, igre ali prireditve v kulturnem domu, skratka, kar bi bolj popestrilo življenje v kraju. Učenka C vidi kraj kot »konec sveta /.../, ko se pripelješ v Črno, te obdajajo gore in imaš občutek, da ne moreš nikamor naprej, da si v nekakšnem breznu, pa čeprav so iz Črne speljane tri poti, ki te popeljejo v druge kraje, ampak meni, da je še vedno 'konec sveta«. Kot že nekateri pred njo, tudi ona vidi metaforo Črne v 'kralju Matjažu' in to zato, ker se ga omenja na večjih prireditvah kot so Maraton kralja Matjaža, Gradovi kralja Matjaža, Od Matjaža do kralja Matjaža ... in še bi se našla katera. Če poenostavi, meni, da je vse v Črni na Koroškem povezano s kraljem Matjažem. Učenec D se strinja z učencem A, ki pravi, da je »Črna 'stara kot Peca' /.../ to pa predvsem zaradi tega, ker je v centru polno starih zgradb, nekatere so celo zapuščene, ne delajo se nove stvari /.../, da je res, da se v zadnjem času kar nekaj spreminja in obnavlja, ampak lahko bi se še veliko več, predvsem za mlade.

Če povzamemo interpretacije na temo metafor, ugotavljamo, da vsaka skupina intervjuvancev razmišlja nekoliko drugače o kraju, vsaka skupina vidi svoj kraj v nekoliko drugačni luči, vendar so si kljub razliknosti v nekaterih pogledih identični. Skupino učiteljic lahko interpretiramo: »Čeprav je kraj Črna na Koroškem 'bogu za hrbtom' in je na 'koncu sveta', je njim, domačinom, 'zadetek v črno«. Veseli so, da tu živijo, tu je njihov dom. Prvo skupino krajanov interpretiramo: »Čeprav je Črna na Koroškem 'na koncu sveta', pomeni krajanom 'gnezdo' in neko 'znamenje', katero pa krajanom nudi toplino, dom in zavetje. Opažamo, da je interpretacija krajanov druge skupine skoraj identična skupini učiteljic, le z razliko ene intervjuvanke, katera metaforo kraja pripisuje 'Havajem' in ga ponazarja s svobodo in pobegom od vsakdanjosti. Pri učencih pa opažamo, da kraj povezujejo z goro Peco, ki je zelo stara in s kraljem Matjažem, ki spi v gori Peci. Svoja razmišljanja pojasnjujejo z dejstvom, da se v kraju premalo dogaja za mlade, da v kraju ni življenja. Učenci si želijo več dogajanja in življenja v kraju, pogrešajo prireditve za mlade, medtem ko so ostale skupine zadovoljne z razvojem kraja, s pripombo, da bi lokalna politika čim več delala na kakovosti in standardu življenja. Krajanji pa si želijo večjega sodelovanja šole s krajem, predvsem na prireditvah in tudi pri ostalih aktivnostih v kraju.

Vsaka skupina torej razmišlja in opisuje metaforo kraja skozi neko kompleksno mrežo asociacij oziroma nekkih dogodkov, katere opišejo glede na svoja doživetja in dogajanja v preteklosti. Trdimo lahko, da ima tudi starost vprašanih svoj pomen

⁸ Peca je naš najvzhodnejši dvatisočak, mogočna planota, dolga več kot 6 kilometrov.

⁹ Največja zimska turistična prireditev na Koroškem.

oziroma vpliv pri interpretiranju metafor ter seveda tudi vsi elementi trajnostnega razvoja, v katere so vprašani vpeti. S temi trditvami se strinja tudi Pinker (2009), ki pravi, da je metaforična beseda, zvok ali slika po vsej verjetnosti podoba kompleksne mreže asociacij, v kateri odsevajo naša dogajanja, razmišljanja in občutki o določeni stvari. Pinker (2009) še dodaja, da metafore niso interpretirane samo z vidika posameznika, ampak v povezavi z njegovim kulturnim kontekstom, kjer lahko kultura pomeni tudi vse stebre trajnostnega razvoja, saj predstavlja lokacijo bivanja, dom, religijo, izobrazbo, poklic, delo, pripadnost socialnim skupinam, okoljsko osveščenost, skratka pokriva in povezuje vse tri stebre trajnostnega razvoja. Tako imajo ljudje z različnim kulturnim ozadjem tudi različne interpretacije enakih metafor, kar pa je tudi v našem primeru moč zaslediti. Metafore nam torej pomagajo razumeti, kako ljudje razmišljajo, predstavljajo odličen vpogled v posebne duševne značilnosti in so za ljudi zelo uporabne. Barr (2003) pravi, da so se naši čuti izoblikovali dolgo nazaj, v časih, ko smo lahko dojemali vse v dobresednem pomenu. Pravi še, da bi za pravilno razumevanje stvari potrebovali nove načine razmišljanja. In eden izmed načinov razmišljanja pravi, Pinker (2009), naj bi bil s pomočjo metafor, ki nove pojme povežejo z znanimi starimi pojmi, ob uporabi naših čutov, razvitih v preteklosti. Ob vseh teh dejstvih, lahko povzamemo, da metafore v bistvu izhajajo iz tradicije in kulturne dediščine kraja oziroma predstavljajo korenine tradicije kraja in po vsej verjetnosti pišejo tudi v bodoče zgodovino in obstoj kraja.

5.4.2 Vloga osnovne šole v sodobni družbi

Šola in učitelji pri svojem delu vsakodnevno neposredno uresničujejo vzgojno izobraževalne naloge, se neposredno srečujejo z učenci, jim podajajo znanje, hkrati pa hote ali nehote vplivajo na oblikovanje učenčeve osebnosti in jih tudi vzgajajo. Vzgojanje učencev pa predstavlja posredovanje vrednot, ki pa so lahko odgovornost do narave, soljudi, prihodnjih generacij, pripadnost nekemu kraju in nenazadnje tudi ohranjanju ter nadaljevanju neke tradicije kraja.

Učitelji

Učiteljica E vlogo šole vidi kot »velik faktor, tako vzgojni kot tudi izobraževalni /.../, lahko si privoščiš vzgojo do neke meje, potem pa te z druge strani malo po glavi udarijo, ker pač nisi predelal vsega, kar piše, vendar si lahko avtonomen toliko, da premišliš in izbereš tisto, kar je v danem trenutku najbolje«. Čeprav priznava, da jim vzgojni faktor nekoliko uhaja iz rok, ker pač nimajo časa, ker so učni načrti nabiti, meni, da »mora biti poudarek na vzgoji /.../, da je treba veliko časa posvetiti vzgoji, ker so starši veliko časa v službi, otroci so dlje časa z učitelji kot s starši«. Kroflič (2002b, 70) ter Kovač Šebartova in Krek (2009, 9) opredeljujeta, da je vzgojanje proces oblikovanja osebnosti kot celote in pa tudi oblikovanje posameznih lastnosti osebnosti.

Potočnik (2009, 21) se strinja s Krofličevo in Kovač Šebartovo opredelitvijo, a še dodaja, da je vzgoja pomoč človeku v razvoju. Gostenčnik, Pahole in Ružič (1999, 11) ob tem opozarjajo, da je vzgoja v prvi vrsti predvsem poklicanost za starše. Se pa vsekakor po njihovem mnenju v vzgojo otrok vključi osnovna šola s svojimi metodami. Učiteljica E tudi meni, da »so učitelji res tisti, ki jim morajo dati poglede na svet, dolžni so jim dati odnose do vsega, ker je veliko staršev utrujenih in se jim ne da /.../, da ima šola res veliko vlogo, ne glede na to, da učitelji nimajo veliko časa tega delati, vendar morajo kljub temu to delati, morajo učencem stati ob strani, ko potrebujejo pomoč, ker doma nimajo časa«. Po njenem mnenju morajo biti prvi, da otroci začutijo, da so jim učitelji na razpolago, ko jih potrebujejo. Šele potem pa znanje. Učiteljica C gleda na vlogo šole malo širše in upošteva širše vrednote, saj pravi, »da če se splošne vrednote potem navežejo na tisto v kraju in če šola izlušči to in usmerja, je cilj dosežen«. V svojem modelu daje vrednote tudi Musek (2003, 18) na najvišjo raven hierarhije motivacijskih ciljev. Musek (2003, 18) trdi, da ni družbenega sistema, družbe in kulture brez značilnega sistema vrednot. Po njegovem mnenju ravno ta sistem usmerja in osmišlja ohranjanje in reprodukcijo ter napredek družbe in kulture, staršev in otrok. Na našo žalost ugotavljamo, da se prav na področju vzgoje premalo odločno prebija spoznanje o pomembnosti dejavnejše integracije vrednot v življenje in delovanje posameznika. Po mnenju učiteljice C, je pomembno, kakšna je usmeritev šole, na katerih vrednotah gradi prihodnost, kakšen odnos ima šola do kraja. Ve pa, da vse kar raste, enkrat tudi pade in da je tudi z učitelji tako. Meni, »da učitelj začuti kraj in s takšnim vidikom to tudi prenaša na učence /.../, da je njihovo poslanstvo tudi to, da vzpodbujamo to, kar je v kraju dobrega, na tiste usmeritve, ki so prave in da vzgajamo otroke v tem smislu«. Učiteljica C čuti, da »je šola en velik faktor tega počutja, kakršnega koli že je«. Učiteljica B pove, da že 31 let uči, ima toliko izkušenj, da ve, »da ravno toliko kolikor je potrebno, da jih izobrazijo, toliko je tudi potrebno, da jih vzgajajo /.../, vzgajati v vseh malenkostih, ki jih življenje prinaša in seveda še tisto, kar je širše, oziroma ohranjanje dediščino, vzgajati v branju, bralni kulturi, skratka ogromno stvari, ki so samo mimogrede zapisane v učnih načrtih, so pa zelo pomembne. In to je velikokrat boljše, kot pa vsi stavčni členi in te stvari iz gramatike«. Učiteljica A navaja, da »to faktografsko znanje res ni pomembno /.../, da vloga šole na razredni stopnji sploh ni samo v vzgoji, saj otroka nehoti na vsakem koraku vzgajaš, ga opozarjaš in se z njim pogovarjaš«. Meni, da je najbolj pomembno, da »otrok začuti, da se učiteljica pogovarja z njim, da se počuti, da je enakovreden sogovornik /.../, ni treba, da je vzgoja kje napisana, to se pač dela, hkrati pa se izobražuje. To se dela z roko v roki, to pa je tudi naloga sodobne šole«. Učiteljica A še omenja, da je to najboljša popotnica otroka za naprej, da ima pozitivne izkušnje in da kolikor toliko rad zahaja v šolo. Nato pove še primer, ko ji je neka mama dejala, da bi njena hčerka znova želela obiskovati njen razred, in sicer zaradi učiteljice. To je po njenem mnenju največ, kar lahko učitelj

doživi, saj tako ve, da si otroku nekaj dal in nekaj svojih lastnosti nanj prenesel. Da je vloga šole tako v vzgoji kot tudi v izobraževanju, se strinja tudi Potočnik (2009, 29). Po njegovem mnenju to pomeni, da bi ob isti materiji učnih predmetov učence izobraževali in vzgajali oziroma povedano drugače, učitelji bi morali ob učnih predmetih razvijati skladno vse učenčeve sposobnosti in izoblikovati celega človeka, ki ne bo samo intelektualno razvit, temveč bo tudi življenjsko zrel in samostojen, bo osebno vreden in moralno kakovosten, bo vesten in odgovoren, bo nesebičen in požrtvovalen, bo kulturno razgledan, z oblikovanim estetskim čutom. In če se ti dve dejavnosti tesno prepletata in pogojujeta? Potočnik (2009, 29) trdi, da če postane vzgajanje hkrati tudi izobraževanje in obratno, je ideal človekove osebnostne celostnosti uresničljiv.

Učiteljice torej vlogo osnovne šole v sodobni družbi pripisujejo predvsem vzgoji in izobraževanju. Čeprav vloga šole ni samo v vzgoji kot taki, se strinjajo, da učence nehote vzgajajo na vsakem koraku, in ni treba, da je vzgoja napisana v učnih načrtih, ampak se vzgaja ob vsakodnevnih dogajanjih, tako pri pouku kot pri drugih dejavnostih. Kljub navedenim dejstvom pa učiteljice priznavajo, da jim vzgojni faktor nekoliko uhaja iz rok, kar pa pripisujejo preobsežnim učnim načrtom. Prav tako se strinjajo, da lažje vzgajajo učiteljice razrednega pouka kot učiteljice na predmetni stopnji. Svojo trditev podkrepijo z dejstvom, da sta v prvem razredu v učilnici navzoči tako učiteljica kot tudi vzgojiteljica, da je manj predmetov, da so otroci veliko bolj poslušni, pustijo se voditi, lažje jih je umiriti, skratka vse te lastnosti otroci na predmetni stopnji težje ohranijo oziroma jih v veliki večini izgubijo. Kljub vsemu menijo, da vzgajajo in izobražujejo z roko v roki.

Krajani, prva skupina

Krajanka B pravi, da že ime pove, da osnovna šola nudi najosnovnejše zadeve za človeka. Učenec v tej instituciji začne z izobraževanjem in le-to je osnova za celotno nadaljnje življenje. Dodaja še: »Hvala bogu, da jo imamo, da jo bomo še dolgo imeli, čeprav bolj slabo kaže za podružnične šole. Otroci so vedno manj, tudi zaradi demografskih razlogov, drugi se poročijo in odidejo. V zaselkih pa so predvsem kmetije, gospodarji so še mladi in ne predajo kmetije mlajšim rodovom, zato se ti otroci odločijo, da odidejo v mesta«. Tudi krajanka A vidi vlogo osnovne šole predvsem v izobraževanju. Po Ferjanovem (2005, 16–17) mnenju je izobraževanje proces pridobivanja formativnih in informativnih znanj, spretnosti, navad in oblikovanja vrednot, ki poteka pod vodstvom usposobljenega učitelja, je ciljno usmerjen in poteka na osnovi znanstvenih spoznanj. Nadalje še Ferjan (2005, 16–17) meni, da je izobraževanje dolgotrajen in načrten proces razvijanja posameznikovih znanj, sposobnosti, ki mu omogočajo vključitev v družbeno življenje in delo ter oblikujejo znanstveni pogled na svet. Krajan C ob tem dodaja, da »imajo starši največjo vlogo pri vzgoji in izobraževanju, poleg šole. Šola pa ima veliko odgovornost, ker pripravlja

mladi rod za življenje, jih navaja na delovne navade, jim širi obzorja«. Podobno kot krajan C tudi Protner (2001, 43) trdi, da je prva vzgoja otroka tista, ki se vrši v družini in temelji na potrebi, da otroka podvržemo vodstvu. Protner (2001, 43) še dodaja, da vodstvu nato sledi vzgoja, ki izhaja iz pouka in vzgojni pouk dopolnjuje vzgoja v ožjem smislu. Krajanka D se strinja s predhodniki in še enkrat poudarja, da je najpomembnejša vloga osnovne šole prav izobraževanje. Krajanji so torej glavno vlogo osnovne šole pripisali predvsem izobraževanju. Menijo, da vzgoja tudi spada v šolske klopi, ampak najprej morajo vzgajati starši in to je del družinskega življenja. Šele nato se lahko šola vključi v vzgojo otrok.

Krajanji, druga skupina

Krajanka E pravi, da je vloga osnovne šole za nadaljnje življenje zelo velika, vendar se učitelji v šoli vse preveč posvečajo faktografskemu znanju in malenkostim. Zatrjuje, da pridejo učenci v srednjo šolo s kar veliko praznino, za kar krivi sistem devetletne osnovne šole.

Na spornost »Gabrovega modela devetletke« so številni strokovnjaki opozarjali že v letih pred začetkom uvajanja devetletne osnovne šole, že v prvih razpravah o tem modelu, in nato vsa 90. leta v času oblikovanja in sprejemanja zakona o osnovni šoli, med pripravo novega programa OŠ (kurikularna prenova) in v času poskusnega uvajanja devetletke. Piciga (1996) v svojem članku navaja, da so primerjalne študije jasno pokazale, da šolski sistemi v Evropi nimajo takega zaključka osnovne šole, kot je bil predviden v devetletki – zaključnega preverjanja znanja iz petih¹⁰ predmetov, ki je bilo obvezno za vse otroke. Ukinitev obveznega zaključnega preverjanja v osnovni šoli je bila (skupaj z drugimi spremembami) zahtevana v »Pozivu k drugačni prenovi osnovne šole«, ki jo je leta 1997 podpisalo več kot 150 učiteljev in drugih strokovnjakov. Piciga (1996) pravi, da je pet članov Nacionalnega kurikularnega sveta leta 1997 javno izrazilo nestrinjanje s predmetnikom osnovne šole, ki je nastal v okviru kurikularne prenove, vendar so bili strokovni argumenti nekaterih strok popolnoma prezrti. Krajan H meni, da »ima osnovna šola v sodobni družbi popolnoma drugačno vlogo kot v preteklosti /.../, da je danes samo usmerjevalka otrok in ne prodajalka znanja«. Trditev razloži, da otroci v današnjem času dobivajo informacije že veliko prej iz različnih virov, tako da se z določenimi vprašanji ne srečajo prvič v šoli. Krajanka I vidi vlogo osnovne šole predvsem v izobraževanju. Pravi, da čeprav se vzgajanje začne v družini, bi se lahko nadaljevalo v osnovni šoli. Ugotavlja pa, da temu ni tako, saj se iz leta v leto daje manjši pomen na vzgajanju. Meni, da je bila vloga osnovne šole v

¹⁰ Pozneje, po uporabi petih članov Nacionalnega kurikularnega sveta (med njimi tudi avtorice tega prispevka) jeseni 1997 in manjšem pretresu v takratni vladni koaliciji je bilo število predmetov v obveznem zunanjem preverjanju znanja zmanjšano na tri.

preteklosti bolj vidna, že »pri samem spoštovanju otrok, tako do učiteljev, kot tudi do staršev«. Krajanka F se ne strinja povsem s trditvijo krajanke I. Po njenem mnenju, se vzgajati začne doma, v šoli ne morejo toliko vzgajati, saj se vzgojni vzorci prenesejo prav od doma, od staršev. Strinja pa se krajanka F s trditvami krajanke E, ki pravi, da je »sedanji sistem osnovno šolstva zgrešen /.../, da imajo otroci vse preveč učbenikov in delovnih zvezkov, ne vidijo pa osnovnega znanja«. Krajanka E še dodaja, da bi morala biti osnovna šola bolj vzpodbudna, ne pa da jih popolnoma »dotolčejo« že od vsega začetka. Učitelji so samo storilnostno naravnani, da »kdor pač ni briljanten, ne utegne vsega« je že dislociran. Krajanka G se delno strinja s predhodniki. Tudi sama vidi, da je v šolah zdaj predvsem poudarek na izobraževanju. Vzgojanje pa je nekoliko odmaknjeno v stran. Razlaga si, da je to predvsem zato, ker so otroci zdaj »zaščiteni kot beli medvedi« in se en učitelj ne spušča več v kakšne vzgojne ukrepe, ker ponavadi imajo tako vse otroci prav.

Tudi druga skupina krajanov povezuje vlogo šole tako z izobraževanjem kot tudi vzgojanjem, čeprav zatrjujejo, da se vzgoja najprej začne doma, v družini.

Učenci

Po mnenju učenke C ima šola v sodobni družbi pomembno vlogo in velik vpliv. Meni, da je pomembno, da se »poleg izobraževanja naučiš tudi stvari, ki so potrebne za življenje /.../, pomembno je tudi, da šola vzgaja otroke, da se naučijo obnašanja, pozdravljanja, pogovarjanja z ljudmi, z uradnimi osebami«. Torej če povzame, ni samo izobraževanje, ampak tudi obnašanje in vzgoja. Tudi učenca A in D glavno vlogo šoli pripisujeta v izobraževanju. Učenka B dodaja, da pa bi morala biti vloga šole še nekoliko širša. Da bi nudila čim več krožkov, da lahko učenci prek krožkov trenirajo določene aktivnosti. S tem se strinja tudi učenec A in utemeljuje trditev z dejstvom, da če greš v določeno društvo, moraš plačevati članarino oziroma vadnino. In tako je tistim, ki so finančno šibkejši, onemogočeno treniranje določenega športa. Učenci občutijo, da bi morala biti šola več kot izobraževanje, pogrešajo nekoliko ostrejšo vzgojo, vsekakor pa si želijo šolo z veliko krožki in najrazličnejšimi dejavnostmi, seveda brezplačnimi.

Iz odgovorov vprašanih razberemo, da so vsi vprašani vpeti med vzgojo in izobraževanje, s to razliko, da nekateri dajejo velik pomen tako vzgoji kot izobraževanju, drugi pa se opirajo samo na eno ali drugo. Učiteljice vlogo osnovne šole pripisujejo obojemu. Strinjajo se, da učence nehote vzgajajo ob vsakem koraku in ni potrebe, da je vzgoja kje napisana, ampak vzgajajo ob vsakodnevnih dogajanjih. Krajanj vlogo šole pripisujejo predvsem izobraževanju, čeprav po njihovem mnenju tudi vzgoja sodi v šolske klopi. Učiteljem očitajo, da so preveč storilnostno naravnani, vse bolj pa pozabljajo na vzgojo. Tudi učenci občutijo vlogo šole predvsem v izobraževanju in ugotavljajo, da učitelji namenjajo vzgoji premalo časa. Vsekakor pa se strinjajo, da bi

morala biti vloga šole bistveno širša, učencem prijaznejša. Dogajanje med družbo in posameznikom je torej v veliki meri odvisno od vzgojno izobraževalnega procesa, ki pa se začne že v otroštvu. Na podlagi vrednot poteka socializacija, vzgoja in izobraževanje posameznika, na podlagi vrednot prispeva posameznik svoj delež k reprodukciji, ohranjanju in napredku družbe. Svojega vrednotnega sistema pa posameznik ne more oblikovati brez vzgoje in izobrazbe. S tem se strinja tudi Potočnik (2009, 21), ki pravi, da je izobraževanje dolgotrajen in načrten proces razvijanja posameznikovih znanj, sposobnosti in navad, ki mu omogočajo vključevanje v družbeno življenje in oblikujejo znanstveni pogled na svet. Namen izobraževanja naj bi po Potočnikovem (2009, 21) mnenju bil zagotoviti mladim in odraslim ljudem podlago za razumevanje idej, ki naj bi vplivale na družbo, kulturo, v kateri živijo, da bi pridobili znanja in spretnosti, ki jih potrebujejo za sporazumevanje in nadaljnje življenje. Ob vsem tem pa Kovač Šebatova in Krek (2009, 9) pravita, da ne gre pozabiti tudi na vzgojo, ki se začne že zelo zgodaj v otroštvu. Kroflič (2000, 34) vlogo vzgoje v šoli kot eni izmed institucij analizira v luči Gogalove metodike vzgoje, ki pravi, da je načrtne vzgojne učinke lažje izvesti kot naključne, kar otežuje vzgojno funkcijo šole kot institucije, saj se le v naključjih razvije transferno razmerje med razrednikom in učencem. Kroflič (2000, 34) še meni, da lahko šola vzgaja le kot skupnost, učitelj pa ne s sistematičnem posredovanjem vrednot, ampak z močjo osebne avtoritete, ki bi temeljila na pedagoški intuiciji na eni in pedagoški teoriji na drugi strani. S Krofličevo trditvijo se strinjata tudi učiteljici A in C, saj pravita, da je od učiteljeve avtoritete in osebnosti odvisno, ali bo znal izluščiti iz otroka tiste kakovosti in sposobnosti, ki jih ima ter jih nato povezati s splošnimi vrednotami. In šele nato bo dosežen velik cilj tako učitelja kot družbe, učenec pa si bo pridobil bogato doto za nadaljnje življenje. Pedagoška intuicija je torej še kako pomembna lastnost vsakega posameznega učitelja, čeprav vemo, da v praksi temu vedno ni tako in da je učitelj lahko tudi nekdo, ki intuicije sploh nima in je podkovan samo s pedagoško teorijo in le-to, in samo to, tudi nudi učencem. Ob vseh navedenih dejstvih in teorijah lahko torej povzamemo, da vrednotnega sistema posameznik ne more oblikovati brez vzgoje in izobrazbe in da morajo osnovna šola, starši in družba delati z roko v roki.

5.4.3 Drugačni in podobni

Vloga osnovne šole v manjših krajih se nekoliko razlikuje od večjih mestnih šol. Poleg procesa vzgoje in izobraževanja, je šola v manjšem kraju povezovalni element med ljudmi in različnimi institucijami v kraju. Šola je tisti temelj, ki drži pokonci kulturno in družabno življenje v kraju, zaselku in daje kraju utrip. Črna je 'enaka' kot mnogi drugi manjši kraji v Sloveniji in še kje, hkrati pa tudi drugačna, tako z vidika tradicije in kulture kot tudi drugačnosti v primerjavi z velikimi (večjimi) kraji in mesti. Udeleženci v raziskavi so poudarjali ravno ta vidik drugačnosti.

Učitelji

Učiteljica E meni, da »se vloga šole v manjših krajih nekoliko razlikuje od vloge šole v sodobni družbi /.../, otroci in mi smo bolj vpeti v kraj sam kot pa v enem mestu, ki poznajo samo svojo ulico in mesto, kjer stoji šola /.../, mi pa, kar je po eni strani prednost oziroma slabost, vsi vse poznamo, vsi o vseh vse vemo ali pa več kot vsi, v glavnem pa je vloga šole v takem kraju zelo velika že zaradi tega, ker smo manjši, ločeno sploh ne more obstajati«. Učiteljica E vidi veliko povezanost šole in kraja tudi v sodelovanju na vseh prireditvah, ki se dogajajo v kraju. Mnenja je, da eno brez drugega pač ne gre. Učiteljica B ugotavlja, »da je le-to kot posledica vsega tega, ker že kot otroci živijo s krajem, z njim vred, s starši«. In ravno zaradi tega pravi, da »je tako bogata društvena dejavnost, katera se potem vedno dopolnjuje z mladimi«. Poudari, da je Črna izredno bogata in obsežna po društvenih dejavnosti, kljub svoji majhnosti, saj deluje zelo veliko društev za tak mali kraj in to gre iz roda v rod. Tudi učiteljica C pravi, »da je vloga šole v manjših krajih že zaradi specifičnosti nekoliko drugačna od splošnih usmeritev šolstva«. Resnično vidi prednost v tem, »da se vsi med sabo dobro poznajo in da lahko na osnovi tega, učitelji ven potegnejo tiste dobre ali slabe lastnosti otrok /.../ da je dobro poznavanje med sabo dobra stvar tudi v tem, da znajo usmerjati, da usmerjajo otroka tam, kjer je pozitiven«.

Božičeva (1995) v svojem članku v reviji Psihološka obzorja navaja, da pozitivne izkušnje sprožajo tudi pozitivne spremembe na več nivojih oziroma kritičnih točkah:

- oblikujejo pozitivnejšo samopodobo in večjo samozavest otroka in s tem vplivajo na razvoj njegove samo–motivacije;
- pozitivna uspešnost vpliva prvotno tudi na spremembe odnosov v družini;
- pozitivna učna uspešnost ugodno vpliva na odnos učenec–učitelj, šola.

In ravno to je po mnenju učiteljice C ena velika pozitivna stvar, da znaš izluščiti za vsakega otroka tisto, kar je zanj najbolj dobro. Po njenem mnenju je to boljše, kot pa tam, kjer je 1000 otrok in več, pa jih učitelji ne poznajo oziroma jih niti ne spoznajo. In v tem vidi veliko prednost in dobro lastnost. Učiteljica A dodaja, da »brez učiteljev v takšnih majhnih krajih pač enostavno ne gre in da je ravno učitelji tisti glavni akter v kraju, ki je zadolžen, da kraj ohranja pri življenju«. Pravi, da zgodovina o tem veliko opisuje, da »tam kjer je bil v kraju učitelj, duhovnik in zdravnik, se je kraj še dandanes ohranil /.../, da je naš kraj res manjši kraj, kjer je malo otrok in ker jih je tako malo, so razpeti na veliko dogajanj, sodelujejo v različnih društvih in se velikokrat ta isti otroci pojavljajo v istih stvareh in to je posledica te majhnosti«. So pa veseli in ponosni na njih, ker so dokaj uspešni na področjih, kjer se tudi veliko dela z njimi npr. odbojka, nogomet, smučanje, skratka na vseh športnih področjih. Meni, da imamo ogromno stvari za tako mali kraj in lahko rečemo, da so otroci fenomeni. Ob tem lahko rečemo,

da so učenci prav zaradi majhnosti in povezanosti izredno sposobni otroci. Učiteljica B zatrjuje, da so »otroci fenomeni tudi na glasbenem področju« in velik odstotek otrok je vključenih v glasbeno šolo glede na to, kako mali je kraj. In to so otroci z najboljšimi ocenami v glasbeni šoli. Učiteljica C zatrjuje, da ji je dobra spoznavnost otrok velik izziv njenega dela, da pri 200 učencih »nihče ne more biti spregledan ali pa narobe ocenjen /.../, da učitelji dobro poznajo učence, poznajo tudi njihove starše in okolje in je še toliko manj verjetno, da bi koga spregledali /.../ in na ta način jih res usmerjajo, vzpodbujajo tisto, kar je v otroku dobrega, vsak otrok se lažje najde in manj je tega, da bi nekam zašel«. Učiteljica C še zatrjuje, da če imaš veliko dobrih področij, pa te nihče ne usmeri, potem si pa izgubljen in to je res tisto, kar se v malem kraju manjkrat zgodi. In ravno to je po mnenju osebe C naloga učitelja v kraju, »da otroka spozna, ga usmerja, spodbuja, razvija tisto, kar je v otroku dobrega« in ravno to je dobra popotnica otroku za njegov nadaljnji osebnosti razvoj in ljubezen do kraja.

Učiteljice priznavajo, da je vloga šole v majhnem kraju drugačna od vloge šole v večjih mestih. Drugačnost pripisujejo poznavanju vsakega z vsakim, natančnemu in dobremu poznavanju učencev, iskanju in spodbujanju učenčevih sposobnosti, večjemu sodelovanju s starši, s krajem ipd. Skratka menijo, da so to pomembne prednosti, katere pa veliko mesto že zaradi svoje številnosti niti približno ne more dosežati oziroma realizirati.

Krajani, prva skupina

Krajanka B vidi velik pomen šole za kraj. Pravi, da »šola drži pokonci kulturno in družabno življenje v kraju, zaselku in da daje kraju utrip«. Krajanka A pripisuje vlogo šoli pri vzpostavljanju stikov oziroma sodelovanju z različnimi akterji v kraju. Nato naslovi kritiko na učitelje, češ da so v preteklosti učitelji in učenci veliko več sodelovali s krajem kot pa zdaj, hkrati pa razmišlja, da so mogoče za to krivi prenatrpani učni načrti. Vsekakor pa pohvali sodelovanje šole na področju športa in kulture. Krajanka D pravi, da »manjši kot je kraj, bolj pomembna je šola za tisti kraj, vas ali zaselek /.../, da otroci v mestu hodijo v gledališče, opero, sedijo ali pa ploskajo, in to zato, ker je tam cela vrsta ustanov, ki so same po sebi ustanove«. Sprašuje se, kako pa je v kraju? Meni, da »kolikor je učitelj iznajdljiv, kolikor hoče, kolikor ima vsebine, toliko tudi da kraju«. Ve tudi, da so bili krajani Podpece zelo nesrečni, ko je šola tam ugasnila in so to čutili. Krajanka D nadaljuje, da »šola povezuje ljudi v takšnem kraju, daje stik, ker so to krajani samotnih kmetij, otroci se socializirajo, starši se povezujejo, se shajajo, pridejo skupaj na kulturne prireditve, šola je ne le izobraževalna, ampak tudi povezovalna stvar, povezovalni element in daje utrip celotnemu kraju /.../, da so takšni otroci veliko bolj ustvarjalni kot mestni in tudi oni potem nekaj naredijo za svoj kraj, znajo nekaj narediti, ker so se od prvega razreda naprej učili, da morajo sami nekaj narediti. Po njenem mnenju je tak kraj samozadosten. Svetina n Zupančič (2007, 10) samozadostnosti

pripisujeta dve funkciji. Prva je sposobnost osebe, da vzdržuje običajno socialno neodvisnost in druga, da vzdržuje ekonomsko neodvisnost. Po mnenju krajanke D je takšen kraj torej dobro gospodarsko razvit ter socialna slika ne prikazuje velike brezposelnosti in stisk ljudi.

Krajan C je mnenja, da je vloga šole v kraju veliko drugačna kot v mestu. Pravi, »da je šola tista, ki bi naj vodila v kraju kulturo in poskrbela, da se v kraju tudi po pouku kaj dogaja /.../, da je šola povezovalni element med ljudmi v kraju /.../, da šola pripravlja otroke za življenje, zato je še toliko bolj prepričan, da je treba otroke vključiti v razne društvene dejavnosti. Velikokrat ime občutek, da se učitelji premalo vključujejo v kulturni razvoj kraja«. Meni, da ne bi smelo biti niti ene prireditve, kjer ne bi bile vključene učiteljice oziroma vsaj navzoče. Po njegovem mnenju je za kraj dobro, če je veliko učiteljev iz kraja in tudi ravnatelj naj bi bil krajan. V nasprotnem primeru učitelj po pouku odide iz kraja in se popoldan ne vrača, torej ga ni več na razpolago. Krajanka D ne vidi dobre prihodnosti še za eno podružnično šolo. To je šola v Javorju, ki je tudi najvišje ležeča šola v Sloveniji. In ko bo šola zaprla svoja vrata, bo popolnoma drug utrip kraja. Meni, da je to usodno za otroke, ljudi, povezovanje. Še enkrat poudari: »Manjši kot je kraj, bolj pomembna je šola in tisti učitelj je 'bog', jim je vse, se razdajajo in so nekdo«. Krajanka B trdi, da je v takšnih zaselkih »šola sveta za učence«. Otroci so srečni, celo tekmujejo med sabo, kje več bo še kdo sodeloval. Po mnenju krajana C vse to vpliva na otrokovo samopodobo, samozavest, javni nastop, na govorjenje, vse to pa je podlaga za nadaljnjo pot v življenju. Mulejeva (2007, 5) v svojem prispevku samopodobo posameznika opisuje, da nastaja kot rezultat zaznavanja in občutenja samega sebe, predstav o sebi in sporočil, ki nam jih o nas dajejo pomembni drugi. Dodaja še, da skozi odnose z drugimi ljudmi – uspešne in manj uspešne – spoznavamo sebe in druge. Razvoj »Jaza« je trajen proces, ki poteka vse življenje in zato je še kako pomembno, da si že v osnovni šoli pridobimo oziroma osvojimo vse te lastnosti. Virginia Satir (ameriška družinska terapevtka) je samopodobo primerjala s posodo, ki jo nosimo s seboj in ki je lahko napolnjena s pozitivnim samovrednotenjem, samospoštovanjem in dobrimi občutki ali pa ima luknje, skozi katere uhaja vsebina. Virginia Satir to stanje nizke samozavesti označuje kot »low pot«. Iz odgovorov krajanov razberemo, da osnovni šoli pripisujejo veliko vlogo, predvsem pri oblikovanju kulturno-družabnega življenja v kraju ter pri sodelovanju z različnimi inštitucijami v kraju.

Krajani, druga skupina

Krajani druge skupine so si enotni, da je vloga osnovne šole v kraju Črna na Koroškem podobna kot v sodobni družbi. Pa vendar, krajanka E meni, da bi morala imeti osnovna šola v majhnem kraju veliko večjo, vlogo kot jo ima zdaj. Po njenem mnenju je sedaj šola razpoznavna samo ob prireditvah, lahko pa bi storila še veliko več.

Kot na primer: pomoč starejšim občanom, z okoljevarstvenimi krožki bi ohranjala kraj, skrbela bi za čistočo kraja, dobrodošel bi bil tudi vrtnarski krožek in to so načini, s katerimi bi se lahko šola kot tako bolj vključevala v okolje in ohranjala kraj. Dodaja še, da bi se dalo še marsikaj narediti in tako otrokom dati boljšo popotnico za naprej. Glede na majhnost kraja, bi po mnenju krajanke G moral kraj in osnovna šola funkcionirati kot ena »družina«, saj tej skupnosti ljudje najbolj zaupajo. Njeno mnenje se ujema s trditvijo Renerjeve (2006, 15) in Juula (2009, 25), ki trdita, da je družina življenjska skupnost, institucija, ki ji ljudje zaupajo. Renerjeva (2006, 15) še dodaja, da lahko o družini govorimo kot o totalnem družbenem fenomenu, ker je družina primerna skupina in institucija ob enem (pomembna za posameznika, ekonomsko, politično in kulturno pomembna). Ob tem krajanke G pove, da so včasih na podružnični šoli funkcionirali kot družina. Z različnimi aktivnostmi so zaslužili nekaj denarja (čistili so pokopališče, sadili so drevesa ipd.). Za nagrado so potem šli na razna letovanja. Meni, da bi morala osnovna šola spet vzpodbujati takšne aktivnosti. Krajan H se strinja z mnenjem krajanke G in dodaja, da je vloga podružničnih šol pomembnejša, saj predstavlja tudi središče kulturnega dogajanja. Ob vsem tem, pa vidi krajanke F pomembno vlogo tudi v učitelju, za katere pa lahko trdi, da so si zelo različni. Nekateri z dušo in telesom za otroke in kraj, drugi pa so tem zato, ker so si pač izbrali takšen poklic. Tej misli se pridružuje tudi krajanke E, ki pravi, da bi bilo treba nekaj spremeniti in uvesti sprejemne izpite na pedagoški fakulteti. Meni, »da tako kot ni vsak za zdravnika, tudi ni vsak za učitelja«. Vemo, da se s sprejemnim izpitom preizkusi nadarjenost oziroma spretnost posameznika. In po predlogu krajanke E, bi bili lahko učitelji samo tisti, ki so nadarjeni za ta poklic. Z nekaterimi spremembami na državni ravni, se strinja tudi krajanke I, ki pravi, da bi bilo potem pričakovati, da bi »iz osnovne šole izstopali otroci, takšni, kot si jih sodobna družba sama želi«.

Tudi krajanke druge skupine pripisujejo osnovni šoli pomembnejšo vlogo, kot pa jo dejansko izvaja. Vlogo šole ne pripisujejo samo sodelovanju na kulturnih prireditvah, ampak tudi v sodelovanju z vsemi gospodarskimi in negospodarskimi akterji v kraju, in sicer skozi izvajanje različnih projektov, ki bi jih lahko zasnovali in izpeljali. Ampak za to je po njihovem mnenju potrebna večja volja in ambicija učiteljev, za katere pa pravijo, da jim je primanjkuje.

Učenci

Učenec A meni, da je vloga šole v Črni na Koroškem v prvi vrsti »namenjena izobraževanju /.../, daje velik poudarek interesnim dejavnostim /.../, je pa tudi odnos učenec-učitelj mnogo pristnejši kot v večjih mestih«. Trditev utemeljuje z dejstvom, da je šola manjša, manj je učencev in učitelj lahko več pozornosti nameni posamezniku. Učenka B dodaja, da se zaradi majhnosti, vsi med sabo poznajo, kar pa daje neke prednosti. Učenec D pravi, da šola kar nekaj časa posveča raznim aktivnostim, kot so

čistilne akcije v kraju, zbiranje starega papirja ipd. in tu gre za večje sodelovanje, druženje vseh ljudi v kraju. Na ta način, po njegovem mnenju, se kaže tudi sodelovanje šole s krajem. Učenec A meni, da šola tudi vzgaja, predvsem zato, ker je stik učenec - učitelj, drugačen, včasih celo družinsko naravnani. Učenka B pravi, da opaža, da se to poznavanje in pristnost ljudi pokaže tudi po osnovni šoli, ko se dejansko razidejo na vse strani Slovenije, pa še vedno ostane nek stik med ljudmi. Še vedno se ob srečanju pozdravljajo, pogovarjajo, medtem ko tega v mestu ni. Tam je tako, da niti sosed sosedu ne pozna in že zaradi tega je vloga šole v Črni drugačna. Učenka C pravi, da se »učiteljice spominjajo in omenjajo še generacije njihovih staršev, spominjajo se kar nekaj let za nazaj /.../, da dejansko spremljajo življenje njihovih učencev in pozneje življenje njihovih družin«. In tudi tega, kot pravi učenka C, v mestu ni.

Povzamemo lahko, da vprašani osnovni šoli v Črni na Koroškem pripisujejo vlogo, ki se nekoliko razlikuje vlogi šole v sodobni družbi. Vlogo šole seveda vidijo tudi v izobraževanju, vzgajanju, ampak poseben pomen dajejo tudi odnosom, ki so lahko rečemo, kar družinsko naravnani, spoštovanju drug drugega in še veliko več. Tudi po doktrini moderne, je šola stroj za izobraževanje, vendar šole niso samo »tovarne znanja«, so tudi živi urbani prostori, zato morajo biti zasnovane z občutkom za urbane in socialne ambiente. Šola ima lahko odločilno vlogo v urbanem prostoru kraja, zlasti v manjših krajih, kjer združuje knjižnico, telovadnico, prireditveni in razstaveni prostor ter je odločilnega pomena za intelektualno, športno in za družbeno življenje nasploh. Pa to ne velja le za manjše kraje, ampak tudi za večje, za stare enako kot za nove. Tako lahko ima šola tudi odločilno vlogo pri razvijanju menjalnih odnosov in vzporedno s tem tudi razvijanju trajnostnega razvoja. Trnavčevičeva in Zupanc Gromova (2000, 31) pravita, da menjalni odnosi predstavljajo odnose, ki temeljijo na sodelovanju in medsebojni soodvisnosti ljudi. Pravita še, da je menjava navzoča v vseh dejavnostih posameznika in družbe. Tako lahko za šolo kot organizacijo rečemo, da stopa v menjalne odnose s številnimi uporabniki. Ti so učenci, učitelji, starši in javnost. Med naštetimi so najpomembnejši menjalni odnosi in procesi med šolo ter učenci. Ferrell in Pride (2003, 6) menjavo med šolo in učenci pojasnjujeta s trditvijo: »Učenci sprejemajo znanje, spretnosti, inštrukcije, razvedrilo, diplome, včasih sobo ali oskrbo, sami pa se odrekajo času, denarju, morda se odrekajo priložnosti, da delajo druge stvari«. Seveda pa ne smemo pozabiti tudi na menjalne odnose šole in okolja, ki pa lahko uvrščamo tudi med pomembnejše odnose. Ob ugotovitvah, da ima šola odločilno vlogo v manjšem kraju, združuje številne uporabnike in je odločilnega pomena za kulturno, družabno in intelektualno življenje, predstavljajo menjalni odnosi pomembno izhodišče za nadaljnji razvoj in ohranjanje kraja in le to gre v veliko meri pripisati tudi osnovni šoli.

5.4.4 Dejavnosti šole pri ohranjanju kraja

Udeleženci, predvsem učitelji, so poudarjali, da dejavnosti v osnovni šoli nimajo velikega vpliva na vrnitev otrok, študentov nazaj v kraj. Le to je po njihovem mnenju odvisno od zaposlitvenih možnosti, ki jih nudi gospodarstvo in kraj. Ostali udeleženci se s trditvijo učiteljev ne strinjajo, saj ravno osnovni šoli pripisujejo pomembno vlogo ter hkrati opozarjajo, da šola premalo spoznava učence s krajem, njegovo kulturo in tradicijo. Po njihovem mnenju so to tiste dejavnosti, na katerih bi morala šola začeti graditi svoje poslanstvo.

Izhajati je treba iz otrokovega neposrednega okolja, iz umetnostno-zgodovinske dediščine otrokovega domačega okolja in ga predvsem spodbujati k »gledanju s srcem«. Osnovna šola lahko s spodbujanjem učenčevih radovednosti, domišljije, raziskovanja, sposobnosti doprinese k temu, da učenci vzljubijo svoj kraj, ga ohranjajo in želijo v njem tudi živeti.

Učitelji

Učiteljica E pravi, da je »vrnitev nazaj v kraj odvisna od otrokove usmeritve, vrste študija in da učitelji pri tem nimajo velikega vpliva /.../, da jim Črna na Koroškem in njena okolica ne more nuditi velike palete zaposlitve /.../, da je kraj kot tak pri tem ozko usmerjen«. Ob dejstvu, da kraj nima možnosti zaposlovanja široke palete zaposlitev, je sodelovanje šole z lokalnimi podjetji še kako pomembno. Raziskave Željeznov Seničarjeve (2006) kažejo, da osnovne šole pri promociji poklicev večinoma ne sodelujejo z lokalnimi podjetji, predstavniki regionalnih agencij in lokalno skupnostjo. Potrebno bi bilo večje obojestransko sodelovanje, tako šole z obiski in informativnimi dnevi, kot podjetij s svojimi promocijami panog, ki jih izvajajo. Vsi ti dogodki so pomembni zato, ker pritegnejo ciljno publiko in večajo njen interes za tovrstno izobraževanje. Takšna dvosmerna komunikacija in sodelovanje obrodita sadove in doprineseta k ohranjanju in razvoju kraja. Torej trditev učiteljice E, da šola nima vpliva pri otrokovih usmeritvah, ni najbolj točna, ampak bi morala osnovna šola bolj sodelovati in se povezovati z gospodarstvom v kraju. Nadalje učiteljica E dodaja, da »je v kraju šola, Center za usposabljanje, delo in varstvo otrok, tovarna bližnja in tovarna malo bolj oddaljena /.../, da čim je usmeritev študija zunaj tega okvirja in če človek nima službe, se sigurno ne bo vrnil v kraj zaradi sentimentalnosti ali pa zaradi spomina«. Tudi osebe A, B in C menijo, da učitelji na to res nimajo vpliva. Učiteljica A pravi »ne moreš jim reči, da bodo imeli to pa to, če bodo prišli po študiju nazaj /.../, da otrok začne drugače razmišljati, če gre v srednjo šolo v drug kraj, pa potem naprej študirat, takrat okusi tiste stvari, ki mu jih mali kraj ne more nuditi /.../, v Črni smo pač žal res na koncu sveta«. Prav tako vidi učiteljica B pozitivne stvari večjih mest, saj meni, da mladi imajo rajši mlade, radi imajo gnečo, da se veliko kaj dogaja, »tu pa gre

počasi v one druge vode«. Učiteljica C je mnenja, da je prav, da mladi to doživijo, da so v večjih centrih v Mariboru ali v Ljubljani, saj tako vidijo in občutijo prednosti in slabosti večjih mest. Poudari pa, da če »osnovna šola nudi zadosti velik pogled, če jim razširi obzorja, če jim da zadosti znanja in da pri tem ne gre za to, da bi se vračali na tista delovna mesta in zaposlitve, ki so v Črni, ampak da gre za to, da bi imeli toliko znanja, da bi našli še kaj, da bi našli še druge usmeritve oziroma napredek v nečem, kar mogoče zdaj niti ne vidijo«. Učiteljica B vidi to usmeritev v turizmu. Učiteljica C še dodaja, da »če bodo dovolj izobraženi, dovolj razgledani in če jim v mladosti omogočijo, da doživijo še več kaj, če jim dajo dovolj dobro osnovo, prvo je seveda znanje, ki pa mu ga tu ne moreš vsega nuditi, je to največ, kar lahko posamezen učitelj da in največ je na tem, da bi tu našli nekaj, kar je za njih privlačnega«. Ne da mu že ustvariš delovno mesto, pa da potem reče, da bo šel študirat gozdarstvo, ker je tu veliko gozda. Po njenem mnenju je to tista ožja usmeritev in »beg možganov« je vsepovsod, še posebej v manjših krajih. Zatrjuje, da je pomembno, da bi se znali vračati, da bi začutili, da je tu nekaj možnosti, da je treba ustvariti takšne pogoje, v katerih bodo lahko živeli. Pojav beg možganov spada na področje sodobnih mednarodnih migracij. Z izrazom beg ali odliv možganov definiramo emigracije visoko izobraženih kadrov in strokovnjakov. Država izobražuje strokovnjaka, vlaga v njegovo izpopolnjevanje, velikokrat tudi v tujini. Po končanju izobraževanja pa država zaradi slabega gospodarskega razvoja ali pomanjkanja sredstev, vrhunsko izobraženega strokovnjaka, v katerega je vlagala ne more zaposliti. Tako gre strokovnjak iskat zaposlitev tja, kjer mu bodo nudili izobrazbi primerno delovno okolje, možnost strokovnega izpopolnjevanja in dober zaslužek. Pojavu pravimo »brain drain« ali »beg možganov« (Parent directory 2002).

Ljudje odhajajo, tako iz majhnih kot tudi iz večjih krajev, odvisno je le, kje dobijo boljšo priložnost zaslužka in boljše pogoje za življenje. Učiteljica B meni, da je že samo dejstvo, kaj in koliko lahko občina naredi nad tem in za to, zelo pomembno. Glede na to, da se zdaj res veliko dela na vseh strukturah, lahko reče, da kraj res ne umira, ampak da živi. Za osebo C so ob vsem tem pomembni tudi izzivi, saj meni, da se brez izzivov tukaj ne da. Torej izziv mora biti, nekaj moraš tudi »tvegati«, da se potem nekaj na novo premakne. Dodaja še, da je najslabše tisto stanje na mestu in biti zadovoljen. Po njenem mnenju je šola s tem, da je naredila učence vedoželjne, naredila več, kot pa s tem, da ima rada svoj kraj. Pravi, da svoj kraj ima vsak rad, da pa je otrok vedoželjen, usvoji čim več znanja, ker znanje je to, kar mu potem vse daje, je to največja popotnica za otroka. Ob vsem tem pa je po njenem mnenju še pomembno, da kraj to sprejme in da se to ne zgodi vsako leto, ampak na 50 let. Iz odgovorov lahko strnemo, da se učiteljice ne čutijo poklicane za to, da bi učence spodbujale, da ostajajo v kraju in da skozi učni proces devetletke naredijo več kot dovolj. To vlogo, vlogo spodbujanja k ohranjanju, pripisujejo v prvi vrsti občini, nato pa gospodarstvu, dobremu trgu dela in negospodarstvu.

Krajani, prva skupina

Krajanka B pravi, da šola spodbuja učence s poklicnim usmerjanjem. Za to ima usposobljene kadre, vendar v času recesije tudi to ne pomaga. Trnavčevičeva in Hozjan (2008) navajata, da se je z reformo poklicnega usmerjanja leta 1996, spremenila vloga šolskih svetovalnih služb, poklicno usmerjanje pa se je preoblikovalo v poklicno orientacijo, ki zajema aktivnosti, kot so predstavitev poklicev, poklicno informiranje, testiranje interesov, poklicno svetovanje, vpis ter spremljanje nadaljnje študijske poti. Trnavčevičeva in Hozjan (2008) navajata, da reforma sledi potrebam učencev, dijakov po sprejemanju informirane in odgovorne odločitve o svoji bodoči karieri in izobraževalni poti. Po mnenju Trnavčevičeve in Hozjana (2008) s tem šolske svetovalne službe postajajo most med šolo, dijaki, potencialnimi delodajalci, trgom dela in zaposlovalnimi agencijami. Ob tem si lahko zastavimo vprašanje, ali osnovna šola pomaga učencem tudi prehoditi ta most? Verjetno temu ni vedno tako in poklicna orientacija je ne malokrat prepuščena staršem in učencem samim. Krajanka B opaža, da ima Črna vedno manj delovnih mest, učiteljev je preveč, skratka problem vidi predvsem za visoko izobražene kadre v Črni. Spomni se županovih besed na valeti »pridni ste bili, bodite še in vrnite se po študiju nazaj v Črno«. Meni, da bi se z veseljem vračali, če bi se imeli kam oziroma, če bi dobili kje zaposlitev. Pred leti, zatrjuje, ni bilo stanovanj, zdaj stanovanja so, pa ni delovnih mest. Torej krajanka B vidi problem samo v tem, da mladi ne dobijo zaposlitve. In nekoč, še pravi, »so otroke usmerjali v to, kar jih je veselilo, čez nekaj časa so jih usmerjali v to, kar je bil 'deficit', zdaj pa jih znova usmerjajo v to, kar jih veseli, saj jim že v naprej povedo, da službe tako ne bodo dobili, vsaj tule na Koroškem ne«. Po mnenju krajanke A šola tako ali tako nima več enega pravega usmerjenega izobraževanja. Ker pa zlasti osnovnošolski programi pripravljajo učence za poklicno izbiro, manj pa jih pripravljajo na vstop v svet dela, Željeznov Seničarjeva (2006) meni, da bi zlasti osnovne in srednje šole potrebovale več informacij o študijih in o kasnejšem delu. Jamnikova (2006) se zato strinja, da je izvajanje poklicne orientacije prepuščeno iznajdljivosti vsakega posameznega svetovalnega delavca in njegovemu dobremu sodelovanju z vodstvom šole in učitelji. Kozoderc (2006) pa vidi težavo v tem, da pedagoški delavci nimajo poklicne orientacije in svetovanja vključenega v svoje programe, zato tudi ne razumejo nujnosti vključevanja poklicne orientacije v šolski sistem in s tem ne sprejemajo odgovornosti zanj. Posledica je, da učenci in dijaki poznajo le ozek segment poklicev in študijskih smeri in se lahko odločajo le v okviru znanega, pogosto v zadnjem trenutku in nepremišljeno, študija pa ne povezujejo z bodočim poklicem. Krajanka A pravi, da »gredo otroci po gimnaziji študirat, redki se vrnejo, ostali ostajajo v mestih, saj pri nas jim tako ne moremo ničesar nuditi /.../, da nimamo ene prave oziroma nove industrije, ki bi zaposlovala različen kader«. Večkrat razmišlja, da bo naša vas postopoma postala ena vas starčkov, mladi

imajo več priložnosti drugje, zato se ne vračajo. Krajanka B meni, da je kraj Črna na »koncu sveta«, tako jih vsaj meni velika večina. Verjetno tudi zaradi tega, ker se tukaj avtobus obrne in pelje nazaj po isti poti. Krajan C pravi, da ga zelo boli, ko kdo izreče te besede. Krajanka D se strinja, ampak samo v tem smislu, drugače pa nasprotuje izjavi predhodnice in poudarja, drugače pa kraj nikakor ni na »koncu sveta«, nikakor ne. Sprašuje »ali je on tisti, ki je v središču, a je on v središču sveta, ki je v Ljubljani, a je Praga središče sveta? Ostale navzoče spodbuja, da naj povedo, kje je središče sveta? Nato odgovori, »da je tam središče sveta, kjer živiš in nikjer drugje«. Krajan C pravi, da bi recesijo zaenkrat še pustil nekje bolj zadaj. Če pogleda šolo in otroke si zastavi vprašanje, kaj oni dejansko potrebujejo? Po njegovem mnenju je osnovna šola tista, ki mora poznati svoj kraj, njegovo zgodovino in razvoj, od prvobitnosti pa vse do danes. Šola mora otrokom prikazati in povedati, kje živijo, kraj tako opisati, da je to res nekaj posebnega, ne glede, če gre potem otrok v študentska leta. Nadaljuje, da bo takšen otrok vedno predstavljal svoj kraj tako, kot da je živel v pravljici. Trdi, da »mora šola pripraviti in spoznati otroka, da živi v nekem posebnem svetu in da je stanje takšno, kot je«. Po mnenju krajana C postaja Črna nekakšna »spalnica /.../, sem hodijo samo še spati /.../, na delo se vozijo v druge kraje, vračajo pa se v večernih urah, torej samo prespijo še tukaj«. Vsi, ki »imajo korenine v kraju, se radi vračajo, prihajajo svojim staršem na obisk v tiste hiše, ki postajajo počasi vikendi /.../, če že ne moremo poskrbeti za delovna mesta, moramo poskrbeti, da se bodo mladi vsaj radi vračali«. In zato mora po njegovem mnenju »osnovna šola dobro poznati kraj kot tak, da ga opiše, da je on, kot otrok, živel v zelo lepi pravljici, da ima kraj rad, da mu pove za najstarejšo skalo v središču /.../, da je treba postaviti nove temelje, otrokom veliko več povedati, predstaviti in pokazati«, saj po njegovem mnenju lahko samo tako gradiš potem naprej. Krajanka D se popolnoma strinja s predhodnikom in še dodaja, da »je treba čisto majhnemu, od prvega razreda naprej, vse to predstaviti, pa potem graditi naprej, tako vedenje in znanje o kraju, vsaditi mu tradicijo in ga spoznati z dediščino, z materialno dediščino, to kar imamo, in pa tudi kulturno dediščino, z življenjem, ki je bilo, pa ga zdaj več ni in je zdaj povsem drugačno. Torej z dediščino, kakršno koli, otroke oplemenititi in oborožiti zato, da ne bodo gledali, da je svet ne vem kaj, ampak, da je domači kraj tisti, ki ti nudi zavetje in da se lahko vedno vračaš«. Tudi Lebejeva (2008, 15) pravi, da kulturna dediščina predstavlja nenadomestljivo vrednoto. Nadalje zagovarja, da je vsaka enota kulturne dediščine, ki je poškodovana ali uničena, žal izgubljena, zato je treba kulturno dediščino vključiti v aktivno vsakodnevno življenje, tudi v šolstvo. Lebejeva (2008, 16) še dodaja, da je skrb za njeno ohranjanje in varovanje v vseh okoliščinah skrb vsakogar izmed nas. Vključevanje dediščine v učno snov zagovarja tudi krajanka D, ki poudarja da je vsako učno snov možno povezati s krajem. Ve, da je učni načrt vseslovenski, zato meni, da bi morale biti učiteljice še toliko bolj fleksibilne ter v to in ono učno snov dodati tudi dediščino kraja. Na straneh

Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije je zapisano, da je učni načrt zasnovan ciljno – procesno, tako da omogoča uresničevanje ciljev predmetov kot tudi celotnega osnovnošolskega izobraževanja. Učni načrt je zasnovan tako, da učitelj teme izbira glede na zanimanje učencev, razširja in pogloblja.

V osnovi je okoli 75 odstotkov vsebin obveznih, do 25 odstotkov pa je takšnih, ki jih učitelj izbira skupaj z učenci, glede na njihov interes, izraženo željo in po svoji strokovni presoji (MŠŠ 2009).

Ugibamo, da je kljub natrpanosti učnih načrtov, še vedno toliko fleksibilnosti pri vsakem predmetu, da bi lahko učiteljice vnesle v predmet tudi tisto, kar je povezano s krajem. To predhodno ugotavlja krajanka D. Po njenem mnenju bi morali vsak praznik bolj vnašati v dediščino kraja. Pove, da je bila večkrat kot gostja literarnega dneva povabljen v šolo. Otroci so bili novinarji in so veliko spraševali in bili vedoželjni. Bilo ji je v veselje, dobra izkušnja in lahko trdi, da »otroci hočejo vedeti, želijo vedeti, zato jim je treba dati vse to, kar vemo in kar imamo, vse pokazati, pa mogoče večkrat /.../. Učni načrt bi moral biti bolj usmerjen v dediščino oziroma bi morala biti tako dediščina kot tradicija¹¹ vstavljena v vsako učno snov. Mnenje krajanke A se ujema z mnenji predhodnikov, a pravi, da »moraš pripadnost, dediščino čutiti, jo vnesti v kraj in na tem graditi«. Seveda pa je odvisno, ali so ljudje pripravljeni to delati ali niso in lahko reče, da je osnovna šola le še redko sodeluje na proslavah, ker pač učiteljice ne čutijo tiste pripadnosti kraju. Hkrati pa krajanka A ugotavlja, da veliko učiteljic ni iz kraja in da je tudi v tem treba iskati vzrok. Krajan C zastavi vprašanje sodelujočim, če vedo, kdaj je občinski praznik? Po njegovem mnenju večina otrok v šoli tega ne ve in bilo bi še kako prav, da to vedo, vedeti pa tudi morajo, kaj se je na ta dan zgodilo. Krajanka D meni, da bi učenci namesto o partizanih nasploh, morali poznati tisti dogodek, ki je bil pomemben za ta kraj. Krajan C še dodaja, da če bi vsaj en stavek vedeli o tem, bi že nekaj vedeli. Nato še pove, da gre večkrat na spletno stran občine in vedno prebere zgodovino kraja. Po njegovem mnenju je tudi to način, da kot posameznik nekaj osvežiš in poglobiš znanje. Krajanka D meni, da bi za posredovanje dediščine, tradicije morale biti učiteljice zainteresirane in primerno izobražene. Tudi če učiteljica ni iz kraja, bi morala najprej posrkati zgodovino kraja. Ob tem poudarja, da bi morala biti tukaj ravno ravnateljica tista, ki bi jim morala dati literaturo za proučiti ter zahtevati, da le-to literaturo vidi v učnem načrtu. Krajanka B ve, da so v kraju tudi takšni ljudje, ki vse vedo o Črni, ampak samo slabe stvari. In po njenem mnenju od takšnega človeka ne moreš pričakovati, da bo otrokom kaj dal. Krajanka D trdi, da »morajo ljudje, ki živijo v kraju imeti stike z mladimi, z otroki, morajo biti samo ozaveščeni o tem, kaj jim ta kraj pomeni, kaj nudi, kaj ima, kakšna je tradicija, kako so živeli pred desetimi, dvajsetimi

¹¹ Tradicija, navada ali običaj je nekaj, kar se je ustalilo v življenju kake skupnosti s prenašanjem iz roda v rod.

leti, od kod izhajamo in zakaj je danes tako, kot je; zakaj imamo rudarski muzej, zakaj imamo to in ono, od svinca v solati in vsega, to moramo vedeti«. Po njenem mnenju ni tako slikovitega kraja kje blizu. Krajanka A pove, da njena vnukinja obiskuje peti razred in da pri predmetu družbe spoznavajo razlike med vasjo, kotlino, krajem, kmetijo. Ker je menila, da si bo vnukinja najbolj zapomnila razlike na ta način, da jih vidi od blizu, jo je peljala vse to pogledati. To ni bilo dovolj, »ker je v učbeniku nekoliko drugače pisalo in je učiteljica zahtevala znanje iz učbenika /.../, učiteljice se natančno držijo učnih načrtov, samo to in nič drugače«. Po njenem mnenju bi morala biti vsaka učiteljica bolj fleksibilna, saj bi si otroci na tak praktičen način veliko več zapomnili in to za vekomaj. Krajan C pove, da je bil zaposlen v CUDV Črna in da je moral za strokovni izpit gojencem opisati razliko zima – pomlad. Pri 'hospitizaciji' so bili navzoči strokovnjaki, defektologi. Imel je to srečo, da ko je pomladni dan odprl okno na levi strani prostora, so otroci videli že trobentice, narava se je odevala v zeleno barvo, otroci so videli pomlad, ko pa je odprl desna vrata prostora, bil je na severni strani, pa so otroci videli še sneg in otroci so videli zimo. S takšno predstavitvijo eden izmed profesorjev ni bil zadovoljen, ampak samo zato, ker ni imel veliko didaktičnega materiala in risb. Drugi profesor pa se z mnenjem prvega ni strinjal in je dejal, da vse to ni bilo potrebno, ker je narava pokazala najboljšo primerjavo, imeli so vse na dlani. Krajan C meni, da bi tako moralo biti tudi povsod drugod ter da bi morala biti vsaka stvar tako nadzorno prikazana, da bi otrok doživel vsak dogodek. Krajanka D poudarja, da »ko si starejši, to bolj vidiš, mlad tega ne vidiš /.../, življenjske izkušnje in leta dajejo neko zrelost tvojemu delu /.../, mladi učitelji bi vzpostavljati kontakte s starejšimi učitelji in tudi tistimi, ki so že v pokoju«.

Iz odgovorov krajanov lahko povzamemo, da bi morala osnovna šola pri spodbujanju in ohranjanju kraja prevzeti vodilno vlogo. Krajan menijo, da je ravno osnovna šola tista, ki bi morala tradicijo in zgodovino kraja vključiti v vsakodnevno izobraževanje, a ugotavljajo da temu ni tako in vzrok pripisujejo temu, da velika večina učiteljev ni iz kraja in ravno ti učitelji ne čutijo velike pripadnosti in vpetosti v kraj. Domačih učiteljev pa je premalo za izvajanje vseh teh dejanj.

Krajan, druga skupina

Krajanka E vidi veliko vlogo šole predvsem skozi ravnatelja. Svojo trditev utemeljuje z dejstvom, da »mora biti ravnatelj tako pedagoški vodja kot tudi manager, ki naredi šolo tako privlačno, da otroci radi prihajajo v šolo in pridobijo največ za nadaljnje življenje«. V javnosti se redno pojavljajo dileme o delitvi ravnateljstva na management in pedagoško vodenje. Pri tem management predstavlja finance, pravilnike, zaposlovanje, pedagoško vodenje pa se pojavlja kot tisto, kar bi ravnatelj želeli početi, pa nimajo časa. Bennett (2001 v Goddard 2003) trdi, da je bolje opredeliti vodenje kot funkcijo kot pa kot vlogo. Le tako lahko presežemo razumevanje, da so

različne razsežnosti vodenja združene v eni sami osebi. Goddard (2003) se bolj nagiba k antropološkemu razumevanju vodenja in ga povezuje z razumevanjem situacije in s tistimi, ki imajo v danem trenutku najboljše ideje in zamisli. Potemtakem bi lahko dejali, da je vodja lahko vsakdo in da je »najboljši« slog vodenja odvisen od mnogih spremenljivk: od trenutnega stanja organizacije, od njenega okolja, predvsem pa od značilnosti zaposlenih in od dejavnosti, za katero je bila organizacija ustanovljena. Krajanka E pravi, da pozna kar nekaj šol v Sloveniji, ki imajo v učilnicah interaktivne table in IKT tehnologijo. In to je takšna tehnologija, ki otroke povsem motivira in privlači. In ravno tu »vidi veliko managersko vlogo ravnatelja, da zna poiskati donatorska sredstva, sredstva na razpisih in gre s sodobno tehnologijo naprej, saj so današnji otroci, otroci tehnologije«. Krajanka G se ne strinja povsem s trditvijo krajanke E, saj meni, da ni samo ravnatelj tisti, ki mora zagotoviti dodatna sredstva in opremo šole. Krajanka E znova zatrjuje, da je to bistvo v današnjem času in ravnatelj je tista osebnost, ki mora poiskati čim več sredstev, seveda pa mora biti človek kot takšen, sposoben opravljati takšno funkcijo. Krajanka G ne ve, »če je ravno osnovna šola tista, ki bi naj spodbujala otroke, da ostanejo v kraju oziroma se po študiju vračajo v kraj /.../, tu bi morali biti navzoči tudi drugi akterji, kot so podjetja, občina in velika napaka je bila narejena, ko se je opustilo žagarstvo in lesna industrija /.../, to označi za katastrofo, glede na to, da živimo praktično v gozdu«. Katastrofa je posledica naravnega pojava, ki ga označujemo za naravno tveganje, rezultat katerega so katastrofalne posledice za človeško skupnost na območju, ki ga prizadene. In z opustitvijo žagarske dejavnosti, vidi krajanka G, katastrofalne posledice za kraj. Krajanka E še vedno vztraja, da »če se osnovna šola tako opremi, bo marsikdo, ki je tukaj obiskoval šolo želel, da tudi njegovi otroci obiskujejo takšno šolo in tu odraščajo. Povrh vsega pa je tu tudi lepa narava«. Krajan H meni, da »šola na to nima velikega vpliva /.../, še tako lepe besede ali projekti ne bodo privabili študentov, diplomantov v domači kraj, če v njem ne bo možnosti za zaposlitev /.../, od lepih besed se ne da živeti /.../, v Črni žal ne vidi nobenih resnih možnosti za zaposlitev univerzitetno izobraženih«. Zastavlja si vprašanje, zakaj bi se diplomanti družboslovnih in jezikovnih študij vračali v Črno ali tisti, ki so opravili doktorat? Meni, da bi takšni ljudje tukaj stagnirali. Krajanka I meni, da bi morda lahko »šola spodbujala otroke pri sodelovanju občine s podjetji, ki bi dijakom in študentom nudila štipendije /.../, da je za ohranjanje kraja treba otroke že v rani mladosti osvestiti, kako pomembni so dejavniki okolja za ohranjanje narave, v kateri živimo«.

Torej tudi v teh odgovorih krajanji menijo, da je osnovna šola tista institucija, katera mora spodbujati otroke, da ohranjajo svoj kraj in se vanj po študiju tudi vračajo. A ob vsem tem krajanji pripisujejo odločilno vlogo ravnatelju, kateri mora s pravim managerskim pristopom spodbuditi tudi učitelje k drugačnemu razmišljanju.

Učenci

Učenec A pravi, da bi bilo treba učencem že takoj na začetku šole pokazati lepote in prvine kraja. Meni, »da je kraj lep, ob tem je pomembno, da ga znaš gledati s prave plati, čeprav je onesnažen, vendar je ravno tako tvoj kraj, pa bi to morali večkrat poudarjati, čeprav ne ve, na kakšen način, ampak bolj«. Po mnenju učenke C »po televiziji večinoma o našem kraju govorijo samo, da je svinec, nič drugega, tako kot da je ves kraj iz svinca narejen, dejansko pa temu ni tako, res je, da je zemlja nekoliko onesnažena s svincom, pa saj je tako ali tako cel svet onesnažen«. Ko takole malo spremlja televizijo, učenka C ugotavlja, da naš kraj ni tako onesnažen, da so večja mesta veliko bolj onesnažena. Učenka B dodaja, da ko pa greš malo izven Centra, na primer v Bistro ali Koprivno, pa ta onesnaženost ni več tako navzoča. Učenec A je mnenja, »da bi bilo treba učence bolj spodbujati, več pokazati o kraju, v turizmu je veliko denarja, veliko delovnih mest, pa se to ne izkoristi /.../, da bi se s tem še bolj večala tudi prepoznavnost kraja /.../, da če vprašaš nekoga iz Maribora, kje je Črna na Koroškem, ne ve, če pa mu omeniš Gradove kralja Matjaža ali Turističen teden, se takoj spomni, ker je to nekaj tradicionalnega«. Glede na dejstvo, da učenci vidijo možnost razvoja kraja v turizmu, je treba omeniti, da so se parcialni poizkusi oživitve turizma na našem koncu že nič kolikokrat pokazali kot pogubni, saj na tako majhnem območju niso imeli podpore drugih dejavnikov oziroma akterjev, ki bi bili nujno potrebni za uspeh. Težko si je predstavljati, da bi lahko določena koroška znamenitost privabljala več turistov že zgolj sama po sebi, četudi odgovorni očitno še vedno upajo, da se bo to enkrat zgodilo brez vsakršnega truda in vloška. Pomanjkanje promocije v širšem prostoru, neambicioznost posameznih projektov, nezadostno in neučinkovito prizadevanje turistično-informacijskih centrov za napredek turizma, nenačrtno in pasivno delovanje občin ipd. so le eni izmed številnih problemov, ki jih občuti črnjanski turizem. Izboljšanje lahko prinese samo temeljita zamenjava obstoječih konceptov, ki z zgrešenimi predpostavkami in napačnimi cilji škodijo potencialu koroškega turizma, kaj šele, da bi le tega skušali pripeljati na višjo raven. Čeprav je Črna na Koroškem mali kraj, lahko učenka B reče, da se kljub vsemu kar veliko dogaja, več kot v kakšnem večjem kraju. Učenec D se popolnoma strinja z učencem A in pravi, da »bi jih morala osnovna šola veliko več voziti naokoli po kraju, pokazati bi jim morala vso naravno – kulturno dediščino kraja, da bi jo vzljubili in ko bi odhajali študirati, bi imeli lepe spomine in ravno ti lepi spomini bi marsikoga pripeljali nazaj v kraj«. V tem kontekstu se učenci strinjajo s krajanji in si želijo večje spoznavnosti in vključevanja tradicije v učne predmete. Učenka C se spominja, da je neka osnovna šola prišla v šolo v naravi ravno v naš kraj in je spala v hotelu. Zastavlja si vprašanje, zakaj ne bi njihova šola organizirala šole v naravi v domačem kraju, namesto da jih vozijo naokoli. Meni, da »bi

lahko bili tu, si ogledali veliko znamenitosti, okusili različne športe, pa še cenovno bi bilo ugodnejše /.../, da bi s tem dobili nekaj, kar bi si za večno zapomnili».

Učiteljice se strinjajo, da osnovna šola nima velikega in pomembnega vpliva na usmerjanje otrok in ohranjanje kraja. Pravijo, da je to odvisno od zaposlitvenih možnosti, ki jih kraj kot tak ponuja. Željeznov Seničarjeva (2006) nasprotuje tem navedbam, saj pravi, da bi bilo potrebno obojestransko sodelovanje, tako osnovne šole z obiski podjetij, kot tudi podjetja s svojimi promocijami panog, ki jih izvajajo. Trnavčevičeva in Hozjan (2008) menita, da bi morale postajati šolske svetovalne službe most med osnovno šolo in potencialnimi delodajalci in trgom dela, torej pripisujeta pomembno vlogo strokovnim službam šol. Žal pa opažamo, da temu ni tako in je vse to prepuščeno učencem samim in njihovim staršem. Krajanji pa pripisujejo pomembno vlogo pri ohranjanju kraja ravno osnovni šoli. Po njihovem mnenju bi morala osnovna šola graditi takšno vedenje in znanje o kraju, vključiti v učne programe materialno in kulturno dediščino, da bi poleg vsega znanja, v učencih vzpodbudile tudi nekaj sentimentalnosti do kraja. Tudi učenci pogrešajo vedenje in znanje o kraju in si ob enem želijo, da bi jim učitelji vse to pokazali in dali kot dobro popotnico za nadaljnje življenje. Z mnenji krajanov in učencev se strinja tudi Bogataj (1992, 11), ki pravi, da predstavlja kulturna dediščina in tradicija neprecenljivo vrednost nekega kraja in bi po njegovem mnenju morala imeti več prostora v lokalni osnovni šoli. K neustrezni vlogi dediščine v osnovni šoli pa je po Bogatajevem (1992, 11) mnenju treba dodati še veliko mero subjektivizma učiteljev, ki prav tako na tem mestu pogostokrat onemogočajo drugačno komunikacijo med dediščino in mladino. Iz proučenega lahko povzamemo, da ima osnovna šola kljub veliki meri subjektivizma nekaterih učiteljev, pomembno vlogo pri vključevanju, razvijanju in oblikovanju različnih dejavnosti, ki so pomembne za ohranjanje kraja. Šola kot taka bi morala predstavljati most oziroma odskočno desko:

- za sodelovanje in spodbujanje učenčevih radovednosti in raziskovanj na vseh področjih,
- za vzpostavljanje menjalnih odnosov v okolju, gospodarstvu, lokalni politiki,
- za ustvarjanje kulturnega in športnega življenja v kraju ipd.

Ob vsem naštetem, se nikakor ne moremo popolnoma strinjati z mnenjem učiteljic, saj je ravno šola tista, ki je zaradi svojih različnih dejavnosti vpeta v življenje kraja.

5.4.5 Vloga krajanov in zaposlenih pri ohranjanju kraja

Dejstvo je, da se marsikatero podjetje že nekaj časa zaveda pomena zaposlenih in kupcev ter izvaja številne razvojne in izobraževalne programe na tem področju. Obvladovanje človeškega dejavnika znotraj merljive ekonomije je prava pot in ključnega pomena za uspeh. Ključnega pomena za ohranjanje in razvoj kraja je tudi povezovanje različnih institucij in akterjev, tako gospodarskih kot tudi negospodarskih,

v kraju. Ob tem pa ne smemo pozabiti, da ima v tem začaranem krogu tudi posameznik, krajan, pomembno vlogo.

Učitelji

Učiteljica A pravi, da podjetja odigrajo pomembno vlogo že s tem, ko razna društva sponzorirajo oziroma so pripravljena donirati sredstva. Ekonomsko ozadje sponzorstva je sledeče: v primeru sponzorstva gre za pogodbeno razmerje, v katerem se ena stranka (sponzor) obveže drugi stranki (sponzoriranec – npr. humanitarna ali dobrodelna organizacija) izročiti določena sredstva (npr. denarno nakazilo), druga stranka pa se prvi obveže v zameno za prejeta denarna sredstva opraviti določeno storitev (npr. oglaševanje, promocijo, marketinški projekt itd.) Po mnenju osebe A, se podjetja še vedno da pritegniti in ravno na ta način podjetja pomagajo ohranjati kraj oziroma dejavnosti v kraju. Po mnenju osebe B je nujno »potrebno pomladiti nekatera zastarela, okostenela predsedstva in upravne odbore nekaterih društev /.../, da manjka zadaj mladega migetanja, mladi bi morali pricurjati na plan, uveljaviti svoje ideje, ki bi doprinesle svežega vetra v kraj«. Po njenem vedenju še delavsko prosvetno društvo Svoboda še vedno obstaja, vendar sploh ne ve, kdo sploh je Delavsko prosvetno društvo Svoboda, katera društva vključuje? Še enkrat poudari, da bi bilo treba »društva pomladiti, mlade podtakniti, ker timsko delo lahko naredi čuda, če pride prava skupina skupaj«. V Pedagoški enciklopediji (1989, 446) je zapisano, da je timsko delo oblika aktivnosti, ki jo opravlja skupina strokovnjakov na tak način, da je osnova za sodelovanje neposredna delitev nalog med enakopravnimi strokovnjaki in ne položaj posameznika v formalni hierarhiji. Timsko delo je koristno, kadar se za uspešno reševanje kompleksnih nalog, problemov zahteva sodelovanje več strokovnjakov, interdisciplinarni pristop ter sodelovanje različnih profilov strokovnjakov. Predpostavka za uspešno timsko delo, v katerem bodo izkoriščeni vsi potenciali, sposobnosti vsakega strokovnjaka je, da skupina preraste iz skupine strokovnjakov v skupino enakopravnih strokovnjakov (tim). Učiteljica B meni, da »je to zelo težko narediti, ker se predolgo ni delalo na tem /.../, na vsake štiri leta bi morali pritegniti v društva nove, mlade ljudi /.../, če je v kakšnem društvu to zamrlo, je zdaj nenadoma to težko«. Učiteljica A pravi, da na športnem področju tega problema ni, ker je tam vključenih zelo veliko otrok in mladih. Učiteljica C je povedala, da se takoj opazijo tista področja, kjer se dela z mladimi. Na primer v gasilskem društvu se točno opazi, koliko lahko samo ena učiteljica naredi za društvo in to društvo po njenem mnenju ne bo imelo nikoli problemov s članstvom. In takoj se tudi vidi, katero društvo ne dela dobro z mladimi, tako društvo tudi ne prihaja v šolo. Dodaja, da če se »pretrga ta nit sodelovanja, šola - društvo, potem tega ni več«. Največji problem vidi pri srednješolcih, ko ni nekoga, ki bi z njimi delal naprej oziroma niti ne vedo, kam jih usmeriti. In takrat se ta nit pretrga, katero pa je potem zelo težko nazaj vzpostaviti. Učiteljica B meni, »da se isto dogaja na

področju kulture /.../, društvo po istem kopitu deluje 20 let ali več, kar pa je seveda zastarelo /.../, nekaj manjka, to vsi čutijo«. Ob vsem tem pa si ji zastavi vprašanje, kaj lahko še lokalna politika naredi na tem, kaj še lahko pripelje v kraj? Po mnenju osebe C mora imeti kraj neko vizijo. V načrtu razvojnih programov Občine Črna na Koroškem za leto 2006-2010 je zapisana njena vizija:

1. zagotoviti prebivalcem Črne pogoje za kakovostno bivanje;
2. omogočiti prebivalcem dostop do vseh dobrin;
3. prebivalcem zagotoviti kakovostno bivanje v čistem okolju z urejeno osnovno infrastrukturo;
4. vsem prebivalcem ponuditi možnost za osebni razvoj in razvoj skupnosti;
5. usmerjati gospodarski razvoj na osnovi aktiviranja vseh danih potencialov.

Glede na poznavanje razmer je vizija sicer lepo zapisana, vendar ne sledi vsem svojim ciljem.

Učiteljica C pravi, da bi se moralo natančno vedeti, »katero društvo je potrebno kakšne pomoči, kje je treba več delati /.../, treba bi bilo narediti analizo in ugotoviti, kje je »primanjkljaj«, kje bi bilo treba iti v šolo in poskušati privabiti mlade /.../, da je ravno v lokalni šoli zasnova potem za naprej«. Poudari še, da se v tej šoli leta in leta ni plesalo. Ko pa je predlani začel delovati folklorni krožek, nimajo več problemov, v šoli sta dve skupini in najstarejši plešejo tudi že pri odraslih. Učiteljica C še nadaljuje, da ima že 30 let poučevanja na šoli in njene izkušnje pravijo, da »tisto, kar se v šoli prisvoji, kar se v šoli naredi, lahko potem polniš naprej« in ne moreš kar tako nekje nekoga pobrati, češ da je pa igro lepo igrati, pa osemnajstletnemu tega ne moreš dati oziroma privzgojiti. Po mnenju osebe A »lahko lokalna politika naredi še veliko več, saj ima politično moč /.../, imajo tistega za kulturne dejavnosti, svetnika, ki je zadolžen za družbene dejavnosti in le-ta je tudi ena močna sila«. Učiteljica E meni, da bi bilo »potrebno prinesiti nove, sveže ideje, treba bi bilo predstaviti nekaj novega, pripeljati zunanje sodelavce v šolo /.../, je že kar nekaj zunanjih sodelavcev v šoli, vendar bi se še dalo otrokom kaj ponuditi, mogoče še kaj s področja kulture«. Učiteljica E še pove, kako je zaživel krožek šaha in kegljanja in po njenem mnenju ravno zato, ker so prišli zunanji sodelavci na šolo ter so mlade privabili in uspeh je tu. Njeno razmišljanje ji pravi, da je marsikaj ponujeno, vendar bi se dalo še marsikaj ponuditi, treba bi bilo narediti izbor ponudb, ki bi mlade motiviralo. Učiteljica B pove, da dramske skupine že kar nekaj časa ne gojijo več na šoli, niti niso usposobljeni za to, so pa prepričani da to manjka. Potrebovali bi usposobljenega človeka v kraju, ki bi zagrabil mlade v osnovni šoli in tudi malo starejše. Učiteljica A meni, da bi moral biti nekdo na občini, »ki bi bil z dušo in telesom za takšno stvar in bi na ta način tudi prišel do novih idej, do novih programov«, saj verjetno marsikaj obstaja. Učiteljica B doda, da bi bilo treba kaj »presaditi iz mesta sem, iz druge vasi, sem«, ampak ta hip nima prav kakšne ideje kaj,

kdo ter kako. Po mnenju osebe E »je zelo pomembna tudi ponudba delovnih mest, stanovanj /.../, nima ravno podatkov, koliko je prostih stanovanj, kakšno je povpraševanje in ponudba /.../, če je to, potem ljudje pridejo, tudi preseli se tam pa tam kdo«. Učiteljica B še doda, da je zelo pomembna tudi socialna struktura prebivalstva. »Če je prenizka, če ljudje komaj živijo, če nimajo službe, potem je na sploh slaba kakovost življenja«. In če je temu tako, meni, da takrat starši ne morejo dati svojega otroka še v glasbeno šolo ali v kakšno drugo dejavnost. Na srečo pa je kar veliko dejavnosti, ki niso drage, ampak vseeno morajo biti najprej osnovne življenjske stvari. Učiteljica B poudari, »da je velikokrat ravno ta nizka socialna struktura, z nizkim izobrazbenim nivojem, povezana v bistvu tudi s primitivnostjo in to je lahko velikokrat zaviralni moment pri napredku kraja /.../ takšni, ki odklanjajo vse povprek, kritizirajo ter negativno vplivajo na ostalo populacijo. Po mnenju osebe E tisti ljudje ne naredijo nič, da pa bi bilo boljše. Učiteljica A pravi »če bi imeli veliko tovarn, kjer bi se ljudje lahko zaposlili, če bi imeli ogromno stanovanj, če bi mladi imeli možnost, da bi izbirali med službami, če bi bilo vse to, bi se še marsikaj dalo narediti na drugih področjih« in to vse ogromno vpliva na sam kraj ter njihov razvoj.

Učiteljice torej menijo, da imajo podjetja, javne službe in zavodi ključno vlogo pri ohranjanju delovnih mest in so snovalci boljše demografske slike kraja. Ob tem pa poudarjajo, da pa ne gre pozabiti tudi na posameznike, krajanke, ki lahko pripomorejo k boljšemu družbeno kulturnemu življenju v kraju.

Krajanke, prva skupina

Krajanke B vidi pomembno vlogo pri ohranjanju kraja prav v podjetjih. Želi si, da bi le-ta ponujala čim več delovnih mest. Po mnenju krajanke D, pa »je za manjše kraje zelo pomemben posameznik, ki je sposoben, voljen, zdrav, dati nekaj kraju«. Tudi Lipičnik in Možina (1993, 27) menita, da so za ustanovitev, organiziranje in postavitve ciljev proizvodno-poslovnega sistema ali organizacije potrebni in pomembni ljudje, tudi posamezniki. Pravita, da človek opravlja delo z različnimi dejavnostmi, bolj ali manj zavestno in načrtno, da bi dosegel določene cilje oziroma izpeljal določene naloge. Lipičnik in Možina (1993, 27) še dodajata, da si z delom poskuša človek prilagoditi naravo in ustvariti boljše pogoje za življenje. Pri tem človek uporablja vse svoje zmogljivosti, ki jih v celoti niti ne poznamo. Za človekovo dejavnost je značilno, da se nikoli ne pojavlja sama od sebe. Človekovo vedenje ni zgolj priložnostne narave, temveč je vzročno. Vsak človekov gib je rezultat številnih prejšnjih vzrokov. Kako se posameznik odzove na določene razmere, je odvisno od njegovih lastnosti. In ravno od teh lastnosti je odvisno, kako bo opravil naloženo delo, kako bo dosegel cilj. To pomeni, da na človekovo dejavnost vplivajo njegove lastnosti, ki jih s skupnim imenom imenujemo zmogljivosti (Lipičnik in Možina 1993, 27). Lastnosti oziroma zmogljivosti človeka so torej tiste, s katerimi je povezana uspešnost neke dejavnosti, funkcioniranja

družine, in ne nazadnje tudi kraja. Skratka vsega, kar se dogaja na našem planetu. Nadalje krajanka D trdi, da »če je nekdo, ki ima smisel za astronomijo, če bi bil v Črni, bi imeli mi tule en teleskop in dvajset ljudi, ki bi opazovali vesolje in nebo. Ker ga pa nimamo, tega ni«. Krajanka B zanika to trditev in pravi, da je v šoli izbirni predmet astronomija, katerega obiskuje kar nekaj učencev. Krajanka D odgovarja, da bi se moral učitelj toliko bolj razdajati in povabiti tudi ljudi k sodelovanju oziroma opazovanju našega osončja. Meni, da je kar nekaj ljudi v Črni, ki bi jih to zanimalo. Krajanka D pove, da so imeli nekoč imeli človeka, ki je »delal« Turistične tedne in jim ni bilo primerjave v celi Sloveniji in to 50 let. Takrat je iz kraja sodelovalo 550 ljudi in ker so imeli tega človeka, so imeli to. Po mnenju krajanke D je »pomembno, da otroke navajamo na ustvarjalnost«. Keong (2008, 33) pravi, da je ustvarjalnost zmožnost človeka, da izboljša in nadgradi obstoječe. Po mnenju Keonga (2008, 33) so najbolj ustvarjalni otroci, saj imajo veliko domišljije in si v svojem razmišljanju ne postavljajo meja. Keong (2008, 33) opredeljuje ustvarjalnost na načine, in sicer kot:

- sposobnost izmisliti si nekaj novega (ne nekaj povsem novega iz nič, ampak narediti naslednji korak z uporabo obstoječih idej);
- odnos ali naravnost do sprememb in novosti (pripravljenost igrati se z idejami in možnostmi);
- proces stalnega izboljševanja idej in rešitev (zelo redko pridemo do genialne rešitve v enem samem koraku).

Ustvarjalen človek je prepričan, da se da vsako stvar še izboljšati in to neprestano tudi počne. Njegov odnos do problemov bi lahko opisali z naslednjim izrekom: »Težke stvari rešim takoj, za nemogoče stvari potrebujem nekaj časa«. Strinjamo se lahko z ugotovitvami, da so otroci najbolj ustvarjalni in da je pri njih treba že zgodaj vzpodbujati ustvarjalnost.

Krajanka D pravi, da »ne smemo čakati, da bo nekdo prišel iz Ljubljane in bo rekel, da naredite to pa to, ampak sam naredi, kolikor moreš, kar imaš«. In zato je šola pomembna in zato je pomembno, koga imamo v kraju ali pa tudi kdo pride v kraj. Tisti ljudje, posamezniki, se potem potegnejo v en tak grozd, ki da utrip, tak ali drugačen, nekemu kraju«. Krajanka D tudi dodaja, »da imajo podjetja pomembno vlogo pri zaposlovanju /.../, da podjetja dajejo prednost pri zaposlitvi domačinom /.../, da industrija daje svoj utrip, mi je nimamo preveč, da bi v pravem času nekdo nekaj odkril, npr. toplo vodo, to je mimo«. Ne vidi nekega porasta v zaposlovanju. Pravi še, da ljudje veliko govorijo o turizmu in da to množična zadeva ne bo nikoli, ker »nismo tako naravnani«, čeprav pogoji so. Krajanka B se strinja, da so pogoji, čeprav s hotelom slabo kaže. Krajanka D zatrjuje, da če bi imeli nekoga, ki bi bil rojen za to, da bi tisti hotel oživel, ampak ga nimamo. In to je tisto v majhnih krajih, »nekaj imaš, nekaj pa nimaš«. Krajanka B ugotavlja, da »manj kot je ljudi v kraju, manj je tudi možnosti, da

bo kdo takšen med njimi /.../, iz Črne so ljudje vedno odhajali /.../, od njene generacije jih je ostalo samo pet, triindvajset pa jih je iz kraja odšlo in to je tragika tega kraja. Krajanka B sicer meni, da je pred leti bilo treba vzrok pripisati temu, ker ni bilo stanovanj, zdaj pa ni dovolj delovnih mest za vse izobrazbene strukture ljudi. Krajanka D ima občutek, da se občina trudi, kolikor se more. Posebej jo še veseli, da župan vsako društvo podpira in jim daje moralno podporo. Ugotavlja, da se je letos v Črni zelo veliko naredilo in da se občina zelo trudi, da bi bilo v kraju lepše življenje. Tudi krajanka A se strinja s krajanko D v tem smislu, da lokalna politika dejansko gleda na krajane, na življenje v kraju. Pove še, da sofinanciranje društev nikoli ni bil problem, kar je pohvale vredno. Krajanka B doda, da se pa kljub vsemu temu še vedno najdejo ljudje, ki kritizirajo, sami pa tako ali tako ne bi naredili ničesar, da bi kaj izboljšali. Kritika in negativno vzdušje ljudi krajanke D nič ne prizadene. Pove zgodnico in sicer: Na koncu vasi sta živela dedek in vnuček. Imela sta osla in na drugem koncu vasi njivo, katero sta vsak dan hodila obdelovat. In prvi dan sta šla peš zraven osla, pa so ljudje rekli: »Poglejte, osla imata, pa gresta peš!« Drugi dan je dal dedek vnučka na osla, pa so ljudje rekli: »Poglejte, otroka je dal na osla, ubogi starček pa gre peš!« Tretji dan je bil dedek na oslu, deček pa je šel peš. In so rekli ljudje: »Poglejte, osla jaha, ubogi otrok pa gre peš!« Krajanka D pove nauk te zgodbe, ki pravi, »da ljudem nikoli ne moreš povsem ustreči. In če to pomisliš, si misliš, naj narod govori, saj zmeraj govori in zmeraj je nekdo, ki gleda samo navzdol«. Krajanu C se vloga prebivalcev zdi zelo pomembna, pozitivna, ker je lahko kar nekaj takšnih ljudi, ki skrbijo za ekološki razvoj kraja. Šorli (2007, 16) pravi, da je ekologija zelo razširjena veda, ki se ukvarja z odnosom človeka do okolja, s proučevanjem vpliva človekove dejavnosti na okolje ter s preprečevanjem ter odpravo posledic, ki jih povzročata človekovo poseganje v naravo. Po Šorlijevem mnenju so glavne dejavnosti ekologije torej usmerjene v varstvo okolja oz. narave, ki združujejo prizadevanja ljudi za uravnotežen odnos do narave ter naravnih procesov in pojavov, razumno rabo naravnih virov in dobrin ter vzdrževanje naravnega ravnotežja brez uničujočih posledic za vsa bitja našega planeta. Šorli (2007, 16) še pravi, da nas naravne katastrofe, kopičenja toplogrednih plinov ter večanje ozonske luknje opominjajo in trkajo na našo zavest o nujnosti ekološko primernejšega odnosa do narave oziroma okolja, kar je porok za ustrezne življenjske pogoje našim zanamcem. V tem kontekstu krajan C pripisuje »pomembno vlogo posamezniku, ki lahko s svojim ravnanjem prispeva največ za ohranjanje narave in tudi kraja /.../, ljudje takoj opazijo oziroma so pozorni, če se kaj zgodi in to tudi takoj sporočijo«. Motijo ga trači v časopisu. Pove, da je enkrat v časopisu videl naslov o turističnem razvoju Črne na Koroškem in vse opisano, kaj se dela in kaj se bo še delalo oziroma spremenilo, tako kot zdaj, ko kraj menja novo obleko. Pravi »ljudje, ko beremo to, se veselimo uspeha, ker preberemo, kaj vse se bo še storilo v kraju /.../, naslednji dan pa enkrat večji naslov v časopisu in piše, "najbolj onesnaženi kraj Črna na Koroškem" /.../, zastrupljeno to, to se

ne sme in naredijo takšen neprebojni zid, saj nekdo, ko to bere reče, ah, tja že ne bom šel, ker je vse tako zastrupljeno, sam svinec teče po vodi«. In to krajana C zelo moti. S tem ne misli, da bi bilo treba novinarjem reči, da ne smejo pisat o kraju, pač pa naj vsaj malo pustijo kraj pri miru in šele čez kakšen čas pišejo prispevke. Glede lokalne skupnosti meni, da je zdaj že drugi župan, ki je razumevajoč za društva, saj po njegovem mnenju brez društev ni kraja in ravno društva dajejo kraju utrip. Ni mu vseeno, ko po eni strani vidi razvoj, se veseli, po drugi strani pa en članek v časopisu to veselje uniči. Meni tudi, da »ima lokalna skupnost veliko odgovornost glede industrije, da sprejema takšno, ki je okolju prijazna, če gre za novo industrijo, pri sedanji pa mora imeti strogi nadzor /.../, lokalna skupnost mora pridobiti finančno subvencijo, da se ta "umazana industrija" nekako opraviči. Po njegovem mnenju je tudi to način, da se kraj razvija. Ugotavljamo, da smo dobili podobne odgovore in razmišljanja kot pri skupini učiteljic.

Krajani, druga skupina

Krajanka G meni, da ima občina zelo veliko vlogo pri ohranjanju kraja. Svojo trditev utemeljuje s tem, da »če občina skrbi za dobro komunalno opremljenost kraja, nenehno izboljšuje zunanjo podobo kraja, skrbi za kakovost življenja, to krajani občutijo in radi ostajajo v kraju, tudi mlajši /.../, občina temu sledi že kar nekaj časa, kar je pohvalno, in lahko reče, da je kraj čudovit«. Predlaga, da občina tudi naprej tako uspešno pridobiva sredstva EU in jih vlaga v kraj. Oseba E razmišljanje osebe G nadaljuje s tem, da pa bi bilo treba vse večje prireditve, ki so znane tudi v Sloveniji (Turistični teden, Gradovi kralja Matjaža ipd.), narediti veliko bolj atraktivne. Po njenem mnenju so te prireditve izživete, preveč je poudarka na tradiciji, kar pa ne prinese nekega denarja v kraj. Lahko reče, da so bile pred leti te prireditve najboljše daleč naokrog, zdaj pa stagnirajo in se ponavljajo. Posamezniki bi po razmišljanju osebe E morali biti tisti, ki so sposobni dajati konstruktivne predloge, so pripravljeni delati in pomagati. In lahko trdi, da je kar nekaj oseb v kraju, ki ustrezajo tem opisom, le povabiti bi jih bilo treba k sodelovanju. Krajan H pravi, da so podjetja v prejšnjem sistemu veliko prispevala k izgradnji kraja, saj so del svojih sredstev akumulirala v kraj. Dodaja še, da zdaj, v neoliberalističnem kapitalizmu pa seveda niso več pripravljeni vlagati, ker si dobičke delijo lastniki in jih ne namenjajo kraju. Na osnovi navedenega meni krajanka F, da bi bilo treba pri podjetjih iztržiti sponzorska ali rentna sredstva, že iz naslova onesnaženosti. S pridobljenimi sredstvi bi lahko občina uredila trim stezo, sprehajalne poti, ki jih je zelo veliko v kraju in še kaj bi se našlo. Da imajo podjetja veliko vlogo pri ohranjanju svojega kraja predvsem s strani ekologije ter osveščanja potomcev, meni krajanka I. Po njenem mnenju je vloga podjetij predvsem v ohranjanju delovnih mest, v katerih so zaposleni krajani. Da pa bi se delovna mesta ohranila oziroma še kaj povečala, vsi vprašani menijo, da bi bilo treba na občini in tudi v

podjetjih razmišljati o štipendiranju nadarjenih. Krajanka E dodaja, da bi občina lahko našla sredstva in štipendirala kakšnega zdravnika ali zobozdravnika. Krajanka G se strinja z mnenji predhodnic, vendar se sprašuje, kako pa bodo podjetja štipendirala, če nimajo neke perspektive? Zato pa bi po mnenju krajanke F bilo treba razmišljati oziroma obstoječa podjetja prepričati, da bi začeli še kaj drugega razvijati, poleg svinca, npr. lesarstvo, saj so okrog nas sami gozdovi. Tudi krajanka E meni, da je lesarstvo ena izmed perspektiv našega kraja in mogoče bi moral posameznik najti toliko poguma in odpreti lesno industrijo s končnimi izdelki. Zato tudi trdi, da so pomembni posamezniki, kateri bi potrebovali še spodbudo in finančno subvencijo s strani lokalne skupnosti in potem bi se mogoče razvilo podjetje z desetimi zaposlenimi, kar pa je za mali kraj izjemnega pomena. Krajanka F meni, da je treba imeti najprej idejo.

Literatura navaja, da se vsaka podjetniška dejavnost prične z idejo. Kako podjetnik sploh pride do podjetniške ideje, s katero poišče in izkoristi podjetniško priložnost? Gre za ustvarjalni proces, ki je v bistvu proces reševanja problemov. Podjetniška ideja ponavadi izhaja iz samih podjetnikov, do nje pa največkrat pridejo po naključju. Ideja se tako pojavi pri hobiju, delu, pogosto pri opazovanju vsakodnevnih dogodkov in problemov. Glavni vir ustvarjanja podjetniških idej je gotovo sedanje delovno okolje podjetnika, ključni vir iskanje nove zaposlitve (Podjetniški portal 2010). Krajanka E trdi, da se da v Črni še marsikaj storiti, vendar se ji zdi, da večkrat sama tista »faušija« vse to prepreči. Meni, da bi morali glede na to, da jih je malo, »skupaj stopiti in kaj skupaj narediti, in bi vsi imeli nekaj od tega«. Ob vsem povedanem, krajanka F povzema, da je resnično pomemben posameznik, ki ima takšne lastnosti, da zna privabljati. Meni, da če »natakar, trgovec, zdravnik itd. dela z dušo in srcem in uživa v svojem poklicu, je to največ, kar ljudi privablja v središče dogajanja in takrat kraj živi /.../, vidi pa problem pri nekaterih posameznikih, ki mislijo da morajo čez noč obogateti, ampak meni, da tako to ne gre« Ugotavljamo, da tudi ta skupina krajanov podobno razmišlja kot prejšnji dve skupini, vendar le-ti pripisujejo lokalni skupnosti večji pomen pri ohranjanju kraja kot pa podjetjem. Menijo, da lahko snovalci politike v svojem načrtu razvojnih programov zasnujejo in pridobijo sredstva, ki so potrebna za ohranjanje in nastajanje novih delovnih mest, gradnjo stanovanj, izboljšanje infrastrukture, skratka po njihovem mnenju je lokalna politika tista, ki narekuje tempo življenja v kraju in piše njegovo zgodovino.

Učenci

Učenec A meni, da »če bi bilo gospodarstvo še bolj razvito, bi bilo še boljše, ker bi bilo veliko delovnih mest in ogromno denarja /.../, če je veliko gospodarstva, je na občini veliko denarja, se kraj dobro razvija in s tem privablja turiste, zaradi tega, ker je moderen, po eni strani bi bili moderni, imamo ogromno naravnih in kulturnih znamenitosti, kar pa turiste pritegne«. Kaj pa še hočeš drugega, če si turist, si zastavlja

vprašanje učenec A. Učenec D meni, da bi država lahko kraju namenila več denarja in bi se tem lahko še kaj uredili. Po mnenju učenca A ima lokalna politika glavno besedo, kam bodo denar vložili. Pravi, da »če vlaga skozi v industrijo, se bo samo industrija širila, pa bo samo industrija razširjena, pa bo veliko delovnih mest, turizma pa nič ne bo /.../, občina dobi denar od podjetij TAB, d. d., in MPI, d. o. o., tam kjer je sedež podjetja, dobi občina davek od tega, vendar je sedež teh podjetij v Mežici«. Ne zdi se mu prav, da je tako. Meni, da bi bilo treba nekaj narediti, da bi bil sedež teh firm v Črni na Koroškem in bi krajani imeli nekaj od tega. Nadaljuje še, »če so tule razviti tisti obrati, bi morala občina Črna dobiti denar in ne Mežica, ker je tam samo tistih pet pisarn«. Učenka C se popolnoma strinja s trditvijo učenca A in dodaja, da bi morala občina vlagati v vsakega malo, pa bi se potem vse postopoma razvijalo in imaš potem lahko povsod dobiček. Učenec D pohvali delo občine v zadnjem času in pravi, da so začeli veliko delati na videzu kraja. Učenka B še doda, da so zdaj tudi ceste uredili, ker so bile prej katastrofalne. Na področju kulturnega in športnega življenja v kraju meni učenec A, da ne bi bilo kaj narobe, če bi se ustanovilo še kakšno društvo, čeprav je v Črni že tako ali tako veliko društev. Učenka C se ne strinja z učencem A in meni, da ni potrebe po ustanavljanju novih društev, ampak treba bil bilo obstoječa razširiti s pomladkom. Z mnenjem učenke C se strinja tudi učenec A in pravi, da bi se morala tu tudi šola bolj povezovati z društvi. In ob vsem tem se vsi strinjajo, da so ob tem poleg podjetij pomembni tudi posamezniki, ki lahko s svojimi idejami, zagnanostjo in prostovoljnostjo privabljajo mlade k sodelovanju in s tem popestrijo življenje v kraju in ga spodbujajo k ohranjanju.

V analizi oziroma interpretaciji teh odgovorov ugotavljamo, da vsi vprašani, poleg osnovne šole, pripisujejo pomembno vlogo tudi vsem akterjem, gospodarskim in negospodarskim, ki se nahajajo v kraju. Učiteljice vidijo prispevek za kraj v pomlajevanju društev, spodbujanju posameznikov in občine pri sofinanciranju novo nastalih društev. Medtem ko krajani povezujejo uspešnost razvoja kraja prav v podjetjih in v snovanju lokalne politike. Uspešnejše kot je gospodarstvo v kraju, večje je blagostanje in razvoj kraja. Torej predstavljajo podjetja oziroma trg dela pomembno vlogo pri ohranjanju nekega kraja. Trg dela je trg, ki določa plače ter obseg in vrsto drugih značilnosti zaposlitve. Ponudba in povpraševanje na trgu dela se oblikujejo tako, da delodajalci povprašujejo po delu in najemajo delavce, delojemalci oziroma delavci pa iščejo zaposlitev in ponujajo storitve dela. Trg dela je lahko lokalni, mednarodni, bolj ali manj regulirani, primarni, sekundarni ipd. Zaradi narave razmerja med delodajalci in delojemalci se je v sodobni družbi razvila posebna zakonodaja in vrsta institucij, ki urejajo delovanje trga dela (Malačič 1995, 29). In ravno zaradi tega, ker trg dela predstavlja pomembno teoretično izhodišče pri proučevanju našega problema, se moramo dotakniti globalne recesije, ki je zamajala gospodarstvo v letu 2009 in se

dotaknila tudi kraja. Pri pregledu statističnih informacij podjetja A.L.P. Peca, d. o. o., (2009), ugotavljamo naslednjo stopnjo brezposelnosti v kraju:

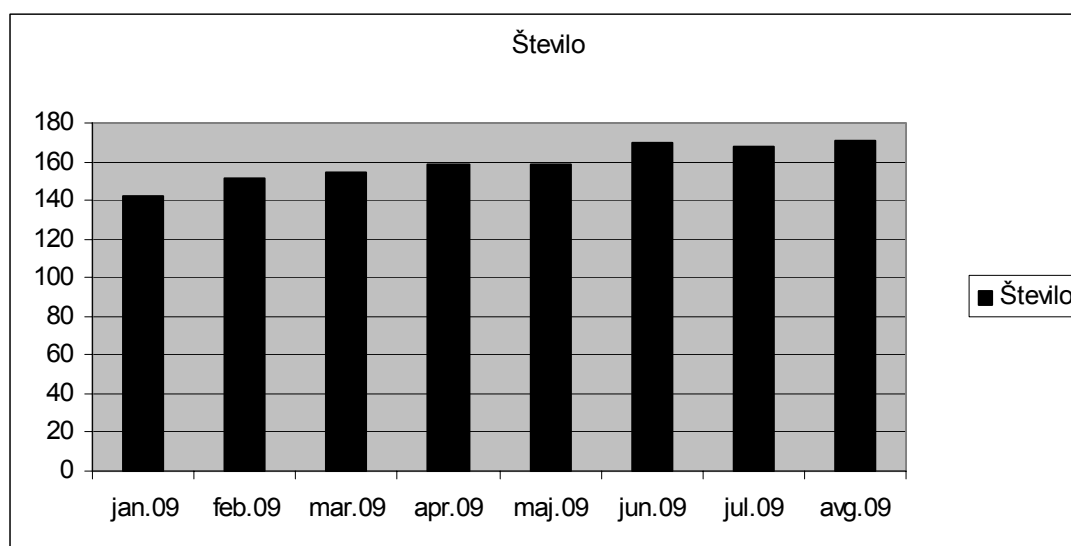
Tabela 5.3 Registrirana brezposelnost v Občini Črna na Koroškem v letu 2009

Registrirana brezposelnost	Število	Stopnja (v %)	Stopnja Koroška (v %)
Januar	142	9,20	9,60
Februar	151	9,80	10,00
Marec	154	10,07	10,40
April .09	159	10,40	10,80
Maj	159	10,40	10,80
Junij	170	11,10	10,90
Julij	168	11,00	11,20
Avgust	171	11,20	11,20

Vir: A. L. P. Peca 2009.

Iz tabele je razvidno, da se je brezposelnost v občini v tem letu povečala za 20 odstotkov.

Graf 5.7 Registrirana brezposelnost v letu 2009

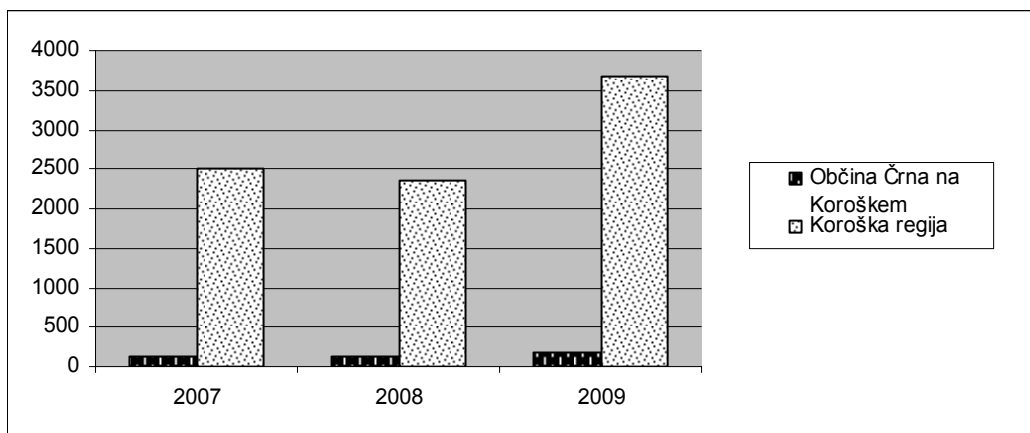
Vir: A. L. P. Peca 2009.

Tabela 5.4 Registrirana brezposelnost v letih 2007, 2008 in 2009

Registrirana brezposelnost	Avgust 2007	Avgust 2008	Avgust 2009
Občina Črna na Koroškem	129	116	171
Koroška regija	2495	2356	3659
Slovenija	68355	60669	88106

Vir: A. L. P. Peca 2009.

Graf 5.8 Registrirana brezposelnost v letih 2007, 2008 in 2009

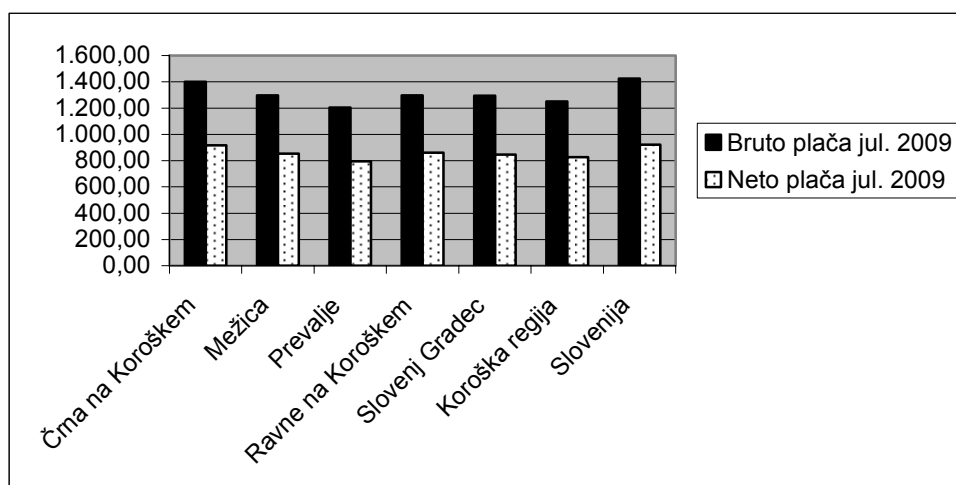
Vir: A. L. P. Peca 2009.

Iz tabele in grafa opazimo, da se je brezposelnost iz leta 2007 v letu 2008 zmanjšala za dobrih 11 odstotkov, a se je iz leta 2008 povečala v letu 2009 za 47 odstotkov. Kljub povečanju stopnje brezposelnosti pa ugotavljamo, da je v kraju največja bruto plača v primerjavi s Koroško regijo. Primerjava je razvidna iz spodnje tabele in grafa.

Tabela 5.5 Povprečne mesečne bruto in neto plače po občinah

	Bruto plača julij 2009	Neto plača julij 2009
Črna na Koroškem	1.399,92	916,41
Mežica	1.297,11	853,57
Prevalje	1.203,75	794,97
Ravne na Koroškem	1.295,11	860,71
Slovenj Gradec	1.293,65	847,35
Koroška regija	1.249,62	827,43
Slovenija	1.424,23	922,14

Vir: A. L. P. Peca 2009.

Graf 5.9 Povprečne mesečne bruto in neto plače po občinah

Vir: A. L. P. Peca 2009.

Glede na dobljen podatke lahko vidimo, da se je brezposelnost sicer v času recesije dejansko povečala za dobrih 45 odstotkov, a še vedno je v kraju navzoča največja bruto plača v primerjavi s Koroško regijo. Vidimo pa lahko tudi to, da je povezovanje gospodarstva z negospodarstvom in tudi s šolo ključnega pomena za rast in razvoj vsakega kraja, ob tem pa ne smemo pozabiti, da ima v tem začaranem krogu tudi posameznik, krajan, pomembno vlogo. Z ugotovljenimi dejstvi se prav tako strinjajo vsi intervjuvanci.

5.4.6 Življenje kraja

Življenje je stanje, po katerem se organizmi razlikujejo od neorganskih teles. Kaže se rastjo, ki jo omogoča presnova, razmnoževanje in zmožnostjo prilagajanja na okolje s spremembami od znotraj. Tudi življenje kraja lahko opišemo s podobnimi karakteristikami. Če je v kraju močno gospodarstvo, dobro zasnovana vizija lokalne politike, na znanju in ustvarjalnosti temelječa osnovna šola, dobro sodelovanje med inštitucijami, kraj raste in se prilagaja vsem nenadnim spremembam. Skratka, takrat kraj živi.

Učitelji

Učiteljica C ob tem vprašanju »ne razmišlja o ne vem kakšnem povečanju števila prebivalcev, tudi ne razmišlja o staranju kraja /.../, ni pomembno toliko obujati nostalgije, da je bilo včasih v Črni 5.000 prebivalcev, da so imeli zaselki nekajkrat več prebivalcev, da to res ni potrebno«. Na podlagi statističnih podatkov ugotavljamo, da je število prebivalstva do leta 2007 padalo, v zadnjih dveh letih pa je znova zaznati porast:

Tabela 5.6 Gibanje prebivalstva Občine Črna na Koroškem po letih

Leto	Število prebivalcev
1856	1586
1954	4468
1991	3950
1999	3713
2003	3697
2004	3678
2005	3619
2006	3575
2007	3540
2008	3553
2009	3564

Vir: A. L. P. Peca 2009.

Krajanka C razmišlja naprej, da tudi s tem, da se v kraju nič ne dogaja in da mladi odhajajo iz kraja, ni treba zgubljeni časa, ampak je po njenem mnenju pomembna "kakovost življenja" in da se obdrži to, kar je kakovostno. Tudi učiteljica B meni, da je treba »obdržati tisto, kar je dobro«. Tak je tudi pregovor. Učiteljica C še dodaja, da »če nudiš neko kakovost strukturi prebivalstva, mora biti ta kakovost življenja dobra, da se potem to vrača /.../, ne moremo reči, da vse stoji, stagnira, ampak da je treba bolj gledati, kaj se prebivalstvu nudi in strmeti za tem, da bi bilo to kakovostno /.../, le-to je isto kot pri šoli in da ne moremo nuditi otrokom 50 izbirnih vsebin, ampak izberemo tisto, kar vidimo, da se tu da in da je tisto kakovostno /.../, dvig kakovosti je pomembnejši kot pa kvantiteta«. Učiteljica E je mnenja, da kraj kot tak vedno bolj živi, da pa je treba vsem ljudem predstaviti stvari in aktivnosti, ki jih mogoče ne poznajo. Še posebej pomembno je po njenem mnenju, da se ljudi, predvsem mlade, povabi zraven, ali k pevskemu zboru ali kakšni drugi dejavnosti, da »ne bodo v prvi vrsti stale samo stare dame«, ampak da se bodo dejavnosti »pomladile«. Učiteljica B vidi korak naprej v ustanovitvi društva Krsnik, pa čeprav po njenem mnenju še ni to tisto pravo. Nekako ne morejo zaživeti, saj tisti, ki postanejo študentje, slej ko prej odidejo oziroma so samo na pol tule v Črni in nekako ne najdejo pravega načina, da bi zaživel. In res ne ve, »kaj bi se dalo tu narediti, kaj bi lahko drugi naredili za to, da bi se mladi bolj družili, da bi pricurjali na plan tisti, ki imajo popoldan še kaj časa /.../, imam velike težave sploh dobiti kakšnega člana, če rabim prispevek za časopis /.../, ko pa berem in študiram tiste njihove aktivnosti ugotovim, da sila malo naredijo, ker so tudi sila malo skupaj, v primerjavi z nekdanjo mladino«. Učiteljica A dodaja, da je to društvo bolj na osnovi kolegialnosti in ker se že tako ali tako družijo. Po njenem mnenju bi tu morali malo drugače narediti in zasnovati delovanje tega društva. Učiteljica B vidi ob pomladitvi eno pot, saj »ko pomladiš, je kraj bolj živ«, poleg šole. Učiteljica A pove, da je tudi z odbojko tako. S prestopom fantov v II. slovensko ligo, je ta uspeh pripomogel, da je

zanimanje za odbojko skokovito naraslo. Veliko otrok se je vključilo v to dejavnost in ravno ta uspeh je pripomogel k temu, da je v sobotah telovadnica polna ljudi, različnih starosti in »to je nekaj, kar je v Črni zraslo, torej kraj živi s tem«. Po njenem mnenju ni potrebno veliko za premik oziroma rast kraja, so pa seveda eni Črnjani takšni, ko ne bodo šli nikamor, pa se lahko v kraju ne ve kaj vse dogaja. Drugi pa, ko vidijo, da se nekaj dogaja, takoj pristopijo. In zdaj je v ospredju odbojka, ko nastopi uspeh na belih strminah, tisto dvigne prah, spet je tu uspeh v nogometu, skratka vse to se odvija v začaranem krogu, vendar vse živi. Po mnenju osebe B, pa manjkajo še poleg športa in pevskega zbora še druga področja, mogoče tisto, kar je bolj odraz sodobnosti, popularnosti. Ne ve natančno, nima idej, ampak po njenem mnenju, manjka še kaj.

Krajani, prva skupina

Po mnenju krajanke D, »kraj nenehno živi in se tudi razvija, gre nenehno naprej, nikoli ne stagnira /.../, živi tako kot danes, ni nikoli tako živel, ampak danes živi tako in čez dve leti bo tako, vedno se nekaj dogaja /.../, dokler so ljudje, kraj živi, ker ne nenehno nekaj dogaja /.../, ljudje imajo stike, kulturne, uradne, take in drugačne, kraj nenehno živi /.../, vsak trenutek kraj živi, vedno je nekaj /.../, vsak dan je nekaj, to je gibanje teh ljudi, srečevanje, so neke dejavnosti, to nenehno poteka, včasih več, včasih manj, vendar dokler je življenje in so ljudje, kraj živi«. Nadalje pa krajanka D ugotavlja, da so nihanja števila prebivalstva tako v tem kraju kot tudi drugod po svetu. Malačič (2000, 12) navaja, da demografski procesi in njihove spremembe nastajajo kot posledica socialnoekonomskih in kulturnih gibanj v različnih strukturnih družbah oziroma velja tudi obratno. Spremembe v elementih demografskih procesov imajo velik vpliv na prihodnje gibanje kazalcev družb.

Trenutno je po stanju Statističnega urada Republike Slovenije (SURS 2009) porast prebivalstva v vzponu. Podatki kažejo, da je skupni prirast prebivalstva v prvem četrtletju 2009 pozitiven, in sicer se je število prebivalcev Slovenije povečalo za 6.371. Po začasnih podatkih je naravni prirast prispeval k pozitivni vrednosti skupnega prirasta zelo majhen del (46 oseb); največ je tudi tokrat prispeval selitveni prirast tujcev (ta je znašal 6.603). Selitveni prirast državljanov Slovenije je bil v prvem četrtletju 2009 negativen (-278 oseb).

Krajanka A se strinja z mnenjem predhodnice, a še dodaja, da je življenje kraja povezano predvsem z društvi in s predsedniki društev. Društvo je samostojno, prostovoljno, nepridobitno združenje občanov, ki se ustanavlja zaradi uresničevanja skupnih interesov (Zakon o društvih, Uradni list RS, št. 61/2006 in 58/2009). V Črni na Koroškem deluje osem kulturnih društev, 14 športnih društev in 6 društev s področja zdravstvenih in humanitarnih dejavnosti. Po mnenju krajanke A, so ravno predsedniki tisti, ki se trudijo, da se v kraju nekaj dogaja in da kraj živi. Žalosti pa jo dejstvo, da ljudje ne opazijo, koliko ti ljudje vložijo svojega prostega časa in dela, da lahko kraj

samo en mesec živi. Krajan C meni, da je največja intenzivnost življenja v kraju v najbolj navadnem, delovnem dnevu. Pravi, da »takrat srečuješ ljudi, ko hodijo po nakupih, raznih opravkih na občino, gredo na kavo, takrat so gostilne najbolj polne, ki so tudi del kraja /.../ in takrat kraj najbolj živi /.../, kraj najmanj živi v nedeljah /.../, življenje je prisotno predvsem dopoldan, ko je koncentracija ljudi izredno visoka, vendar predvsem zaradi obiska sv. maše /.../, ljudje pridejo, se tam srečujejo, izmenjajo nekaj besed, marsikdo se v celem tednu samo takrat vidi in je to zanje velik dogodek«. Krajan C še dodaja, da je »popoldan bolj mrtvilo, čeprav še kraj zmeraj živi, hiše se polne, samo kraj potem živi bolj individualno, družinsko življenje. Delovni dan pa je tisti, ki je aktiven«. Krajanica B pravi, da gre morda na vsakih štirinajst dni v center kraja po nakupih, saj živi na »periferiji«. Po njenem mnenju kraj najbolj živi ob raznih dogodkih, kot je na primer Turističen teden. Krajanica B še dodaja, da se ravno v tem času dogajajo razne aktivnosti v kraju, kot so obnova središča, izgradnja nove šole, rekonstrukcija raznih cest, tako da lahko reče, da »kraj spet kar po nekaj letih zelo živi«. Nadalje ugotavlja, »da se ji njihov zaselek zdi mrtvilo, vidiš samo avtomobile, peš ne hodi nihče več, tako da s sosedom včasih ne spregovoriš po ves mesec«. Krajanica D opiše, kako včasih vzame nakupovalno košaro, pa ne ve, kaj bo kupila. Nato pusti košaro v trgovini in gre peš okoli enega zaselka. Med potjo vidi to in ono prijateljico in malo poklepeta. Pravi, da ji to veliko pomeni in da že majhni dogodki predstavljajo življenje.

Krajanji, druga skupina

Krajanica F meni, da »kraj najbolj živi ob prireditvah, ko se zbere nepopisna množica ljudi in je živahno /.../, kraj živi tudi vsak dan, saj se v središču kraja vedno nekaj dogaja, če ne kaj drugega, že upokojenci stojijo v centru in se pogovarjajo, pa kar po nekaj ur, tudi to kaže na življenje«. Po mnenju krajanke E »je fenomenalen občutek, ko gledaš kakšno prireditev šolarjev«, ki je čudovita«. Meni da bi jo moralo gledati še več ljudi. Pove, da je bila prireditev ob zaključku šolskega leta vrhunska, skratka, tudi krajanica E se strinja, da kraj najbolj živi ob prireditvah. Krajanica G pa razmišlja, da bi moralo biti nekaj več skupnih akcij, npr. čiščenje okolja, kjer bi se zbralo veliko ljudi, tudi šola in bi dalo kraju utrip, bili bi bolj povezani. Krajanica E pove, kako so včasih zbirali star papir z lesnimi vozički, kar je dalo poseben čar tej akciji. Meni še, da tudi duhovnik s svojimi aktivnostmi daje utrip in življenje v kraju. Krajan H pa pravi, da »kraj komaj živi, čeprav imamo lepo urejeno središče /.../, kraj ne diha, nima trgovin, kjer bi ljudje lahko opravili svoje nakupe, v trgovinici, ki jo imamo, pa večjih nakupov ne moreš opraviti, saj ni nikjer parkirati, niti nimamo izbire, cene pa so seveda višje«. Krajanke se z razmišljanje krajan H ne strinjajo in pravijo, da osnovne stvari in tudi drugo lahko kupiš v kraju, seveda pa ni pričakovati, da bi se zgradil večji trgovski

center v Črni, saj tudi kapaciteta ljudi ni velika in menijo, da zadostuje, kar je na razpolago. Po večjih nakupih pa tako ali tako zaidejo v večje kraje oziroma mesta.

Krajanka I poudari, da kraj živi tudi ob proslavljanju odličnih uspehov domačih smučarjev. Takrat se zbere velika množica ljudi in se veseli uspeha smučarjev. Meni, da je tudi Turistični teden v preteklosti združeval krajanke, čeprav zdaj vedno manj, kraj pa živi tudi ob prireditvah za otroke, kjer beležijo vedno večji obisk.

Učenci

Po mnenju učenke C kraj živi takrat, ko se kaj dogaja, ko so prireditve in ne takrat, ko se pripelješ v Črno, pa ni nobenega zunaj oziroma na ulici. Učenka B meni, da je v določenih dneh zelo polno in živahno, predvsem ob prireditvah. In tudi takrat, ko je dogajanje v kulturnem domu, takrat se »vsi vsujejo vanj« in verjetno zato, ker to ni tako pogosto. Dodaja še, da je velikokrat pa res čisto prazno, tako da misliš, da tu nihče ne živi. Učenec D pravi, da »potem pa dva dedija sedita na klopi v Centru in je to vse« in učenka C še hitro doda, da »še en cigan prodaja svojo robo v Centru, pa je to«. Strinjata se, da je vendar tudi to življenje, čeprav je po njunem mnenju to veliko premalo, da bi lahko govorili o ne vem kakšnem življenju kraja. Izrazijo, da si želijo kakšnih koncertov in več prireditev za mlade. Učenec A pravi, da zanj »kraj živi 15. avgusta, ko je »jarmak«¹² v Črni, med Turističnim tednom, ko so prireditve, takrat za njega kraj živi«, vendar se strinja, da je premalo prireditev za mlade, je za starejše, za najmlajše, na mladino pa kar nekako prireditelji pozabljajo«. Tudi učenka B pravi, da so prireditve velikokrat za starejše. Da kraj živi ob prireditvah, se strinja tudi učenec D. Učenka C pravi, da kraj živi tudi takrat, ko so športni dogodki v kraju, ko je kakšna tekma. Učenci so si enotni in poudarjajo, da kraj živi predvsem takrat, ko so v kraju kakšne prireditve.

Če strnemo misli vprašanih, ugotovljamo, da učiteljice povezujejo življenje kraja predvsem s prireditvami, medtem ko krajanke menijo, da kraj živi vsak dan, saj se vsak dan nekaj dogaja. Pravijo, da se ljudje zaradi različnih potreb in opravkov dnevno gibljejo v kraju in po njihovem mnenju že to daje utrip in življenje kraja. Učenci razmišljajo podobno, a opozarjajo, da je premalo aktivnosti in prireditev za njih, mlade. Torej, kraj živi tako kot danes, ni nikoli tako živel, ampak danes živi tako, čez dve leti bo živel nekoliko drugače, ampak živi.

5.4.7 Perspektiva kraja Črna na Koroškem čez 20 let

Ljudje so že nekdam hoteli vedeti, kaj se jim bo pripetilo in kaj bodo doživeli. Nepregledna množica vprašanj je bila vedno navzoča v njegovih življenjih – vse od rojstva in umiranja, revščine in bogastva, zdravja in bolezni, življenja v dvoje in osamljenosti, pa vse do najmanjše podrobnosti neke konkretne situacije, kot je iskanje

¹² Semanji dan

izgubljenega predmeta, opravljenega izpita, varnega potovanja, uspešnega zaključka poslovnega projekta ali dogovora. Z napovedovanjem prihodnosti ob pomoči naravnih pojavov so se ukvarjali ljudje vseh civilizacij, obdobj in območij. Voda, zrak, zemlja, ogenj in vse drugo, kar je lahko človek v preteklosti povezal s svojim življenjem, je imelo določen pomen. Naključni šumi, jate ptic, živalski glasovi, razpoke v kosteh, oblike, ki se kažejo na vodi in drugih odsevnih površinah, in podobno so postali sporočila bogov. Številne preroške veščine so se skozi zgodovino porazgubile, druge so se v nekoliko spremenjeni obliki ohranile vse do danes. In tako so se ob naslednjem vprašanju postavili intervjuvanci v vlogo prerokovalcev in napovedali, kako bo v Črni v prihodnosti.

Učitelji

Učiteljica B ni pesimistična. Meni, »da bo kraj približno tak, kot je zdaj, ne vidi večjega porasta prebivalcev, niti upadanja ne /.../, da bodo kraj vzdrževali tako kot zdaj ter da bodo tudi ostali vzdrževali približno tak ritem, kot je«. Tudi učiteljica E pravi, da je večni optimist. Zdi se ji, »da je tu prav lušno, da bodo ostali tu do konca /.../, če bodo otrokom dajali osnovo takšno, kot so jo do zdaj in še boljše, potem mladi ne bodo imeli kakšnih velikih prebliskov, da bi množično odhajali«. Glede na prometno infrastrukturo, ki je, je Ljubljana oddaljena samo uro in pol, tako da niso »na koncu sveta«, ampak so jim približali vse centre. Po mnenju osebe A se je v Črni zelo veliko naredilo in tudi zdaj se opazi, da se še veliko dela, tako da lahko rečejo, da se občina zelo trudi in lahko rečejo, da »nastaja res takšna lepa gorska vasica, z lepo naravo« in po njenem mnenju bo takšna tudi čez dvajset let. Učiteljica B je še dodala, da bi na področju turizma bilo treba več delati, saj je to eden od potencialov prihodnosti kraja. In če bi še tu uspeli gostinci in ostali združiti moči, se povezati, potem se za prihodnost kraja ni bati. Po mnenju osebe B bi morala lokalna politika v prihodnjih letih strmeti k cenejši najemnini za stanovanja, saj bi se tako mladi odločali, da bi ostajali oziroma se preseljevali tudi v ta kraj, pa čeprav bi se morali na delo voziti drugam. Naloga politike pa je tudi, da najde še kaj, kar bi bilo ugodno za mlade. Učiteljica C tudi misli, da se ni treba bati za prihodnost kraja, gibanje prebivalstva se bo ohranilo v takšnih okvirjih, kot je zdaj. Še enkrat poudari, da ji ob vsem tem ne gre toliko za število ljudi, ampak da se dela in se bo še več delalo na kakovosti življenja, v kar tudi verjame.

Krajani, prva skupina

Krajanka D pravi, da si ne predstavlja življenja čez 20 let, to se ji zdi predaleč, pa vendar pravi: »Tokrat ne bo živela več tako intenzivno, živela bo bolj v samoti, ne ve, kaj bo delala, vendar nekaj bo delala, verjetno pisala«. Krajan C meni, da »bodo naredili asfalt na 'Štenge', cvetlična korita na mostovih bodo obrnjena na drugo stran, na Obistove skale se bomo vozili s helikopterjem«. Smeh. Dejansko pa pravi, »ne vem

kako bo, ne znam si predstavljati /.../, kraj si ravno zdaj menja obleko /.../, če se bo kraj tako razvijal, kot se je do zdaj, če se bodo ljudje iz drugih krajev vozili v službo v naš kraj, če se bo kraj še tako staral, bo prebivalstvo še verjetno padalo in bo kraj postal spalnica. Iz marsikatere hiše bo nastal vikend, marsikatero stanovanje bo ostalo prazno«. Drugega v tem trenutku ne vidi, ker ni kakšnega industrijskega razvoja. Meni, da če bi ljudje imeli delo, bi potem tudi tu ostajali. Razmišlja, da se bo mogoče razvil gorski turizem. Krajanka B dodaja, da če se optimistično naravna in pove svoje želje, ki verjame vanje, se bo našel en človek, ki bo postavil hotel na noge, saj je na zelo lepem mestu. Želi si, »da bi odkupili 'Hobelново' hišo in naredili dom starejših, saj bi se tako lahko zaposlilo kar nekaj ljudi /.../, želi pa si tudi industrije prijazne okolju v Mušeniku«. Zaveda se, da so to le želje, v resnici pa tako nihče ne ve kako bo. Nataliteta se manjša, pa še odhajajo. Krajanka B še pove, da je bilo pred 30 leti 5.000 Črnjanov in toliko jih verjetno ne bo nikoli več. Krajanka A vidi lepo prihodnost kraja. Po njenem mnenju ga bodo še malo preuredili. Upa, da šole ne obnavljajo zastoj, da bo čez kakšno leto spet malo več otrok, učencev. Trdi, da pa je obstanek podružničnih šol bolj vprašljiv. Tudi prihodnost hotela vidi v pozitivni luči. Prav tako krajanka A meni, da se bo počasi začel tudi turizem vzpenjati. Krajanka C vidi, da se kraj razvija. Trenutno si želi in upa, da bo hotel zaživel, pa ne samo hotel, tudi druge stvari. Krajanka B še enkrat poudari, da si želi dom za starejše. Po njenem mnenju je to veliko bolj humano za ljudi, saj bi ljudje veliko rajši ostali v domačem kraju, kot pa da se morajo na jesen življenja seliti v drug kraj. Zatrjuje, da ko bi ljudje pogledali skozi okno, bi vedeli domače obraze in bi bili notranje pomirjeni. Nato pove, da ji je ena gospa v domu na Prevaljah, sicer Črnjanka, dejala, da »gleda tiste smreke skozi okno, po niso Črnjanske, še smreke niso Črnjanske, tudi kamen na cesti v Črni je drugačen kot kje drugje«. Krajanka C je dejal, da bo čez 20 let v Črni ena lepa, velika samopostrežna trgovina, v njej pa bodo prijazne trgovke, čez 20 let. Po mnenju osebe D je vse odvisno od tega, kakšen človek bo kaj. Zastavlja si vprašanje, »ali bo kakšen človek, ki se bo našel za neko, drugo ali tretjo stvar, a bo nekdo padel z neba, ne ve od kod, da se bo kaj premaknilo«. Krajanka D zatrjuje, da je strašno pomembno, ali imaš na tistem mestu nekoga, ki bo znal to obrniti.

Krajani, druga skupina

Po mnenju krajanke E, »bodo manjši kraji postajali čedalje bolj atraktivni, v mestih se bo vse 'prenasičilo', ljudje bodo vedno bolj v stresu, depresiji, začeli se bodo pomikati iz mesta v manjše kraje, naravo, tudi v Črno /.../, lepa narava, mir majhnega kraja veliko pomeni in če si zaželiš 'gužve', pač greš za kakšno uro v večje mesto, ampak se potem zelo rad tudi vrneš domov /.../, zdaj je recesija in je težko napovedovati, kako bo čez 20 let, sploh zdaj, ko so napovedi slabe /.../, ve, da vedno po recesiji pride tudi ekspanzija«. Je optimistična in pravi, da »vse bo in še več«. Recesija je zmanjševanje

gospodarske aktivnosti znotraj ekonomije, ki ponavadi traja nekaj mesecev. Indikator oz. pokazatelj recesije je negativna gospodarska rast, merjena z zmanjševanjem celotnega bruto domačega proizvoda v državi (BDP) dve četrletji zapored. Torej, če je rast BDP-ja v četrletju, v primerjavi s prejšnjim, negativna dvakrat zapored, potem je ekonomija v recesiji.

Učinki recesije se lahko opazijo v proizvodnji, stopnji nezaposlenosti, višini realnih prihodkov ter zmanjšani trgovski aktivnosti (prodaja na veliko in drobno). Čeprav neprijetna, je recesija ponavadi del normalnega ekonomskega cikla. Zgodi se, da jo povzročijo tudi enkratni dogodki. Recesije so v povprečju trajale 6 do 18 mesecev. V tem obdobju centralne banke običajno znižajo izhodiščne obrestne mere z namenom spodbujanja gospodarstva. S tem se posojanje denarja poceni. Podjetja in posamezniki tako lažje financirajo svoje projekte ali nakupe in se gospodarska aktivnost znova povečuje (Finančni slovar 2009).

Po mnenju osebe G se bodo čez 20 let našli podjetniki in ustvarili kakšno delovno mesto, nataliteta pa bo ostala na istem mestu, ne bo naraščala, niti padala. Oseba F pogreša plese in ve, da bo čez 20 let v Črni plesna šola in se bo plesalo. Med drugimi pa še upa, da bo »bomo imeli v Črni toplice«, saj ve, da so že delali projekti na to temo in če ne prej, čez 20 let. Oseba I pravi, da bo »Črna na Koroškem čez 20 let močna industrijska občina, predvsem s težko industrijo. Z dobro občinsko politiko, z razvijanjem turizma, predvsem zimskega in z gorskimi dejavnostmi (planinarjenje, kolesarjenje), če pa bomo uspeli narediti še dober prostorski plan in se bo kraj gradbeno širil, pa lahko pričakujemo povečano število prebivalstva«. Krajan H se ne strinja s predhodnicami in pravi, da v kolikor se bodo podobni trendi nadaljevali, bo kraj čez 20 let, »kraj ostarelih ljudi, morda bo tu kakšne dom starostnikov /.../, mladi se bodo še naprej odseljevali, predvsem zaradi iskanja zaposlitve /.../, trgovin morda niti ne bo, saj jih bodo lastniki zaprli zaradi premalo izkazanega dobička /.../ cesta do Črne pa bo morda le prekrita z novo asfaltno oblogo«.

Učenci

Učenec A meni, da »če se bo kraj razvijal tako, kot se je zadnjih nekaj let, bo marsikaj obnovljeno, če bomo privabljali turiste, če bo hotel uspešen, si nimamo kaj boljšega želeli /.../, če pa se ne bo več obnavljalo, pa bo tako kot je bilo pred ne ve koliko leti, potem bo katastrofa /.../, vse bo začelo propadati, potem je brezsmiselno, da smo sploh kaj delali«. Če ne bo šel razvoj naprej, bo po mnenju učenke C, vedno več mladih odhajajo iz Črne, ker jih ne bo nič privabljalo nazaj. Učenec D pravi, da takšen kraj kot je zdaj, ni za mlade, ni kaj takega, kar bi jih posebej privabljalo. Npr. kino, trgovski center itd. in želi si, da bi bilo vse to čez 20 let. Po mnenju učenke C je tudi nataliteta kraja povezana z njegovo modernizacijo. Če bo tako, potem se bodo mladi radi vračali nazaj in tudi mladi iz drugih krajev se bodo preseljevali v Črno. Učenec A

pravi, da bi bilo treba zgraditi tri bloke, glede na to, da je s stanovanji takšna stiska in bi se potem tudi drugi preselili sem. Glede na to, da se prebivalstvo stara, in je prostorska stiska v domovih za ostarele, meni učenec A, da bi lahko razmišljali, da bi zgradili nov dom za starejše in bi s tem odprli nova delovna mesta, pravi, mogoče pa bo čez 20 let. Učenka C nasprotuje razmišljanju učenca A in pravi, da bi se takrat prebivalstvo še bolj postaralo, kar pa za kraj ni najbolje. Na koncu, so se vsi strinjali, da bo kraj čez 20 let še vedno živel, da bo še bolj razvit, nataliteta pa bo približno takšna, kot je zdaj.

V tem vprašanju so se vprašani postavili v vlogo prerokovalcev, jasnovidecev. Ugotavljamo, da skoraj vsi razmišljajo optimistično, še naprej vidijo rast in razvoj kraja, želijo si več otrok, da ne bo treba zapirati podružničnih šol, skratka izražali so predvsem želje. Menimo, da so to želje, katere ne smejo ostati samo zapisane nekje, ampak jih je treba predstaviti lokalni politiki in mogoče bo kakšna uvrščena v strategijo oziroma razvojni plan občine za naslednje desetletno obdobje. Literatura navaja, da je strategija dolgoročen načrt dejanj, potrebnih za reševanje problemov pri doseganju določenega cilja. Strategija razvoja občine opredeljuje vizijo in cilje razvoja občine, vključno z razvojnimi prioritetami in akcijskimi načrti. V ospredju strategije je celovita blaginja posameznika ali posameznice. Zato se strategija ne osredotoča samo na gospodarska vprašanja, temveč vključuje socialne, okoljska, politična, pravna ter kulturna razmerja. Zaradi takšne postavitve ciljev, lahko rečemo, da je strategija občine po svoji vsebini strategija trajnostnega razvoja (Občina Črna na Koroškem 2005). Če povzamemo, vprašani si želijo še nadaljnjega razvoja in vključitve novih aktivnosti v kraj, in sicer: razvoj turizma, izgradnjo doma za starejše, večji trgovski center, kino, popoldanske aktivnosti (plesna šola, balet).

6 UGOTOVITVE IN ZAKLJUČKI

6.1 Ugotovitve

Iz pregleda literature o metaforah, kulturi, tradiciji, dediščini, trajnostnem razvoju, menjalnih odnosih, okoljski vzgoji, anketiranja naključno izbranih udeležencev, ne glede na starost in druge spremenljivke in skupinskih intervjujev izbranih kategorij lahko strnemo naslednje ugotovitve:

1. V nalogi ugotavljamo, da vsaka kategorija anketiranih in intervjuvanih udeležencev razmišlja in opisuje metaforo kraja skozi svoja doživljanja nekih dogodkov iz preteklosti. V anketi, izvedeni med naključno izbranimi prebivalci, smo raziskovali, katero metaforo oziroma prisposodbo udeleženci pripisujejo kraju. Analiza ankete kaže, da je najpogosteje uporabljena metafora, ki je sicer bolj asociacija, 'smučanje' in 'zima'. Iz tega lahko razberemo, da anketirani vidijo kraj s potenciali, ki so značilni za te asociacije. Le-ti so vztrajnost, trma, borbenost ipd. Nadalje ugotavljamo, da je naslednja najpogosteje uporabljena metafora 'kralj Matjaž', katera nas je skozi različne interpretacije in razmišljanja pripeljala do ugotovitve, da kraj ne spi tako kot kralj Matjaž tam pod goro Peco, ampak da se kraj bori za svoje blagostanje, ohranjanje in pravičnost. Ugotavljamo torej, da je razumevanje metafor odvisno od interpretacije, saj ravno ta interpretativni del metafore največkrat predstavlja problem, ko je miselni kontekst interpretatorja različne od konteksta poslušalca. Anketa še kaže, da je predvsem starejša populacija nostalgичno obarvana, saj kraju pripisuje metaforo 'gnezda', 'zibelke' in 'doma', a kljub nostalgiji ne more mimo tradicije dolgoletnega rudarjenja in s tem povezanega onesnaženja.

Analiza intervjujev z udeleženci izbranih kategorij kaže, da so njihova razmišljanja pa le povezana s starostjo, s potrebami, ki jih imajo in občutijo ter nenazadnje tudi z elementi trajnostnega razvoja, predvsem s tistimi, v katere so vprašani vpeti.

Kot velika večina predhodno anketiranih so tudi učiteljice izoblikovale bolj asociacije kot metafore. Z opisom svojih osebnih lastnosti, so opisale kraj. Ugotavljamo, da gre te lastnosti pripisati tudi poklicem, ki so se in se še nahajajo v tem prostoru. Ob teh interpretacijah se lahko opremo na Gibbsovo (1994, 253) definicijo, ki pravi, da večina pojmovnih shem temelji na tem, kako doživljamo svoje telo. To pojasnjuje, zakaj je po mnenju kognitivnih lingvistov sploh možna metaforična preslikava. Gibbs (1994, 253) še pravi, da zaradi načina zaznave sebe in drugih v svojem okolju, pa tudi našega odnosa

do drugih, na metaforičen način pojmuje tudi svoje vedenje in svet okoli nas. Torej se asociacije vprašanih opirajo na njihova telesa in lastnosti, ki si jih pripisujejo. Na ta način tudi zaznavajo sebe ter se tako tudi v okolju vedejo.

Nadalje ugotavljamo, da je izbrana kategorija krajanov, predvsem starejših, nostalgčno povezana s krajem, medtem ko so se drugi kritično dotaknili vseh sestavin trajnostnega razvoja oziroma tistih sestavin in vsebin, kjer ugotavljajo da ni vzpostavljenega vzdržnega ravnovesja in menjalni odnosi, tako med političnimi, gospodarskimi in negospodarskimi niso dobro vzpostavljeni. Pri analizi intervjujev krajanov se lahko opremo na Steenovo (1994 v Barr 2003) definicijo, ki pravi, da je metafora relacija med jezikom in abstraktnim sistemom, posameznimi uporabniki jezika ter njihovim kulturnim izvorom. V tej definiciji sta navzoča dva elementa: abstraktni sistem in kultura. Po Barrovem (2003) mnenju metafore niso interpretirane samo z vidika posameznika, ampak v povezavi z njegovim kulturnim kontekstom, kjer lahko kultura pomeni lokacijo bivanja, izobrazbo, religijo, pripadnost socialnim skupinam. Pri analizi metafor, ki so jih uporabili krajan, se lahko torej opremo na Barrovo definicijo, saj so njihove metafore dejansko povezane z njihovim bivanjem ter z njihovo vpetostjo v sestavine trajnostnega razvoja kraja.

Analiza intervjujev izbrane kategorije učencev kaže, da je najpogosteje uporabljena metafora 'kralj Matjaž' in asociacija na to metaforo, da je 'Črna stara kot gora Peca'. Ob tem ugotavljamo, da se je interpretacija učencev razlikovala od interpretacij ostalih vprašanih in da miselni kontekst interpretatorja ni bil različen od konteksta poslušalca. Miselni kontekst interpretatorjev je bil dobeseden, torej mišljen, da kraj dobesedno spi, tako kot 'kralj Matjaž v gori Peci'. Iz navedenega ugotavljamo, da si mladi želijo več dogajanja v kraju, predvsem po pouku, želijo si svojega mladinskega prostora, kjer bi se lahko zadrževali, ustvarjali in uresničevali svoje ideje. Ob vseh dejstvih in raziskanem, ugotavljamo, da vse omenjene metafore in asociacije izhajajo iz tradicije in kulturne dediščine kraja oziroma predstavljajo korenine nastanka kraja in bodo pisale tudi v bodoče zgodovino kraja.

2. Ugotavljamo, da so bili vprašani vpeti med pojmom vzgoja in izobraževanje. Učiteljice so vlogo šole pripisale obojemu z obrazložitvijo, da najprej izobražujejo, vzgajajo pa tako ali tako na vsakem koraku. Krajan, so vlogo šole pripisali predvsem izobraževanju, medtem ko vzgojo pripisujejo družini. Pri analizi intervjujev učencev pa ugotavljamo, da si pravzaprav želijo več vzgoje v šolskih klopih. Menijo, da učitelji namenjajo premalo časa vzgoji oziroma povedano drugače, so preveč storilnostno naravnani. Ob pregledu in proučitvi

literature ter analize udeležencev ugotavljamo, da je dogajanje med družbo in posameznikom odvisno od zasnove vzgojno-izobraževalnega procesa in da vrednotenje sistema posameznik ne more oblikovati brez vzgoje in izobraževanja. Ugotavljamo tudi, da če se ti dve dejavnosti tesno prepletata in pogojujeta in če postane vzgajanje hkrati tudi izobraževanje in obratno, je ideal človekove osebnostne celostnosti uresničljiv.

3. Nadalje ugotavljamo, da so se vprašani jasno izrazili, da lokalni osnovni šoli pripisujejo bistveno pomembnejšo vlogo, kot pa je vloga šole v sodobni družbi. Glede na njihova izražanja ugotavljamo, da ima osnovna šola poleg vzgoje in izobraževanja odločilno vlogo v urbanem prostoru kraja, saj združuje prireditveno razstavni prostor, telovadnico, knjižnico in je tako odločilnega pomena za intelektualno, športno ter družabno življenje v kraju. Glede na vpetost šole v prostor ugotavljamo, da je lokalna osnovna šola tudi sooblikovalka trajnostnega razvoja, predvsem družbenega in okoljskega stebra. Učiteljice vidijo prav zaradi majhnosti, drugačnost vlog šol v poznavanju vsakega z vsakim, v dobrem poznavanju in spodbujanju učencev, v pogostejših stikih s starši, skratka menijo, da so to pomembne prednosti, katere pa sodobna šola v večjem mestu prav zagotovo na more nuditi in realizirati. Tudi krajani pripisujejo lokalni osnovni šoli velik pomen, čeprav nekateri izmed njih opozarjajo, da se šola premalo vključuje v aktivnosti in dogajanja v kraju. Vsekakor pa menijo oziroma dajejo poseben pomen odnosom, za katere pravijo, da so kar družinsko naravnani. Nadalje analiza intervjuja kaže, da so učenci tudi zaradi majhnosti kraja pripisali osnovni šoli drugačno vlogo, kot pa jo ima v mestu. Vidijo pristnejše odnose med učiteljem in učencem, kateri pa se izkazujejo tudi po končanju osnovne šole. Ob vsem tem ugotavljamo, da ima osnovna šola poleg vzgoje in izobraževanja pomembno vlogo pri razvijanju in vzpostavljanju menjalnih odnosov in vzporedno s tem tudi pri oblikovanju in razvijanju trajnostnega razvoja kraja. To utemeljujemo tudi z dejstvi, da je zaradi svoje umeščenosti v tem urbanem prostoru in zaradi vseh dogajanj, ki se odvijajo v šoli, pomemben dejavnik pri ohranjanju kraja.
4. Analiza intervjujev s predstavnicami učiteljic kaže, da so dejavnosti šole za ohranjanje kraja sicer pozitivne, vendar ne vidijo velikega in pomembnega vpliva na usmerjanje otrok pri ohranjanju kraja oziroma na njihovo poklicno usmerjanje. V nadaljevanju analize ugotavljamo, da krajani razmišljajo drugače in ravno osnovni šoli pripisujejo pomembno vlogo pri ohranjanju kraja. Menijo, da bi morala osnovna šola graditi takšno vedenje in spoznanje o kraju, vključiti v učne programe tudi dediščino in tradicijo kraja, da bi poleg znanja v

učencih vzpodbudili tudi nekaj sentimentalnosti in ljubezni do kraja. Torej krajan predlagajo, da bi lahko poučevanje v šoli, predvsem vedenje o kraju, potekalo tudi s pomočjo metafor. Zagovornik podobne dikcije je bil Pirhonen (2005, 105–123), ki je metaforam pripisoval velik pomen, saj je med drugim dejal, da so ob njihovem primarnem razlogu za uporabo, tj. pomoč pri učenju in spoznavanju, pomembne tudi za pojasnjevanje in ponazarjanje, usmerjanje čustev ter za pojasnjevanje stvari brez imen. Učenci opozarjajo, da vse premalo poznajo svoj, domač kraj, da pa o zgodovini in tradiciji kraja sploh ne govorijo. Po njihovem mnenju je tudi temu nepoznavanju kraja treba pripisati vzrok, da se po končanem študiju ne vračajo nazaj v kraj. Ugotavljamo, da ima osnovna šola kljub veliki meri subjektivizma nekaterih učiteljev, pomembno vlogo v kraju. Nadalje tudi ugotavljamo, da osnovna šola v zvezi s poklicnim usmerjanjem in štipendiranjem sicer predstavi učencem splošne pogoje vpisa srednjih šol, ni pa zaznati večjega sodelovanja z lokalnimi podjetji, lokalno skupnostjo in Zavodom RS za zaposlovanje. Tako je poklicna usmerjenost učencev odvisna od iznajdljivosti in motiviranosti učencev samih in njihovih staršev.

5. Nadalje pri analizi v ugotavljamo, da vsi v prostor vpeti akterji, torej lokalna skupnost, državne inštitucije, podjetja, javni zavodi in posamezniki sicer sodelujejo pri posameznih projektih, ne zaznamo pa sistematičnega, organiziranega in vodenega programa stalnih skupnih aktivnosti. Krajan se strinjajo, da podjetja sicer ponujajo štipendije in promovirajo poklice, predvsem s poklicno kovinarsko in metalurško izobrazbo, opozarjajo pa, da imajo mladi premalo možnosti zaposlovanja v drugih študijskih smereh. Pogrešajo tudi boljše sodelovanje osnovne šole s podjetji ter z Zavodom RS za zaposlovanje. Učiteljice menijo, da so podjetja in lokalna politika snovalci boljše demografske slike kraja, ob tem pa poudarjajo, da ne gre pozabiti tudi na posameznike, ki lahko s svojimi idejami in delom pripomorejo k boljšemu utripu kraja. Prav posameznikom in društvom torej pripisujejo pomembno vlogo. Učenci pa glavno vlogo pri ohranjanju kraja pripisujejo prav podjetjem, dobro razvitemu gospodarstvu, ki ustvarja dodano vrednost, katera je pogoj za vlaganje v nadaljnji razvoj in izobraževanje podjetij. Analiza intervjujev vseh udeležencev kaže, da je razmišljanje udeleženi podobno, a večji pomen pri ohranjanju kraja pripisujejo lokalni skupnosti kot pa podjetjem in ostalim akterjem. Menijo, da so ravno snovalci politike tisti, ki zasnujejo in potrjujejo razvojni program kraja, uspešno ali neuspešno pridobivajo državna sredstva in sredstva evropske skupnosti, ki so potrebna za nastajanje novih delovnih mest, za gradnjo novih stanovanj, za boljšo komunalno opremljenost kraja, skratka

lokalna skupnost je tista, ki bi morala vzpostaviti blagostanje in dvigniti kakovost življenja kraja. In vsi ti elementi in sestavine, pa kakor ugotavljamo, so tudi sestavine trajnostnega razvoja in ravnovesje med njimi je vzpostavljeno, ko so vse te sestavine enakomerno vpete v okolje. In šele takrat je, kakor ugotavljamo, stanje v okolju vzdržno, znosno, samostojno, pošteno in pravično ter do ljudi prizanesljivo. To ugotovitev potrjuje tudi proučena literatura, katera pravi da je trajnostni razvoj pravzaprav globalni politični dogovor, katerega bistvo je naravno ravnovesje ohranjujočega razvoja, njegov cilj pa je družbo spremeniti tako, da bi se še naprej materialno razvijala, hkrati pa zmerno posegala v naravo ter na ta način zagotavljala ohranjanje naravnega ravnovesja. Torej trajnostno razvoj narekuje, da čim boljši standard lahko dosežemo samo ob upoštevanju enakih možnosti in vpetosti sestavin v okolje.

6. Proučena literatura navaja, da se življenje kaže z rastjo, razmnoževanjem in z zmožnostjo prilagajanja na spremembe v okolju. Kot v analizi ugotavljamo, tudi udeleženci opisujejo življenje kraja s podobnimi karakteristikami. Učiteljice in učenci življenje kraja povezujejo predvsem s prireditvami, katerih kot pravijo tudi ni tako malo, opozarjajo pa, da je premalo aktivnosti in prireditev za mlade in še mlajše, medtem ko krajanje življenje kraja pripisujejo že majhnim, vsakdanjim dogodkom in opravkom. Krajanje še pojasnjujejo, da se življenje živih bitij konča s smrtjo, vendar pa še nikoli niso slišali, da bi tudi kraj kar tako končal s smrtjo. Menijo, da lahko kraj zbrše iz obličja zemlje samo nadnaravna sila, vulkan, ujma ali vojna, pa še takrat je verjetno, da kdo preživi. Torej kot ugotavljamo, kraj živi, nikoli ni tako živel, nikoli ne bo tako živel kot danes, ampak živi.
7. Analiza zadnjega vprašanja kaže, da so se udeleženci postavili v vlogo prerokovalcev, ob tem pa so izražali svoje želje in podajali predloge. Njihovo mnenje o tem, kakšna bo Črna na Koroškem čez 20 let je pozitivno naravnana in optimistična. Ne pripisujejo drastičnega zmanjševanja števila prebivalstva, gospodarstvo bo kljub zdaj navzoči recesiji krojilo svojo pot in razvoj naprej, želijo pa si, da se strategija lokalne politike ne osredotoča samo na posamezne sestavine trajnostnega razvoja, temveč enakomerno vključuje tako socialne, ekonomske in družbene sestavine v razvoj kraja. Nadalje ugotavljamo, da si udeleženci želijo, da njihovi predlogi ne ostanejo samo na papirju, ampak jih lokalna politika vključi v strategijo razvoja kraja v naslednjih letih.

Ti predlogi so:

- hitrejši razvoj turizma, večje sodelovanje gostincev v kraju ter boljše trženje vseh potencialov in blagovnih znamk, ki jih kraj ima;

- celovito sanacijo makadamskih cestišč oziroma asfaltne preplastitve;
- izgradnjo doma za starejše;
- izgradnjo večjega trgovskega centra;
- izgradnja parkirne garaže;
- prostor za mlade oziroma mladinski dom;
- kino;
- popoldanske aktivnosti za mlade in stare kot so ples, balet, taborniki, vrtnarstvo ipd.

6.2 Priporočila za prakso

Pregled literature, rezultati ankete in analiza intervjujev z udeleženci, ki so s svojimi dejanji in delom najbolj vpeti v kraj sicer kaže, da ima lokalna politika oziroma občina najpomembnejšo vlogo pri ohranjanju kraja, vendar tudi lokalni osnovni šoli lahko pripišemo pomembno vlogo pri ohranjanju kraja. Predstavlja most oziroma je vez pri vzpostavljanju menjalnih odnosov pri vseh sestavinah trajnostnega razvoja, ki so navzoče v prostoru ter s svojo dejavnostjo vpliva na razvoj kraja. Glede na ugotovitve lahko oblikujemo naslednja priporočila:

- Snovalcem politike in Občini Črna na Koroškem

V intervjujih so bila jasno izražena pričakovanja, da se občina, katera ima po mnenju udeležencev najpomembnejšo vlogo pri ohranjanju kraja, aktivno vključi v menjalne odnose z vsemi akterji v prostoru. Glede na to, da pripravlja večletno strategijo razvoja kraja, bi priporočili, da v razvoj vpne vse sestavine trajnostnega razvoja enakomerno ter da pri pripravi strategije vključi vso zainteresirano javnost, tudi osnovno šolo. Ker je prav gospodarski razvoj temeljnega pomena za prihodnost kraja, bi priporočili, da tovrstne dogodke poleg lokalnih podjetij in osnovne šole podprejo tudi posamezniki. Prav ti lahko s pomočjo pametne prostorske strategije in stanovanjske politike omogočijo in zagotavljajo mladim nove zaposlitve, večjo privlačnost, možnost vrnitve študentov v kraj pa je veliko bolj realna.

- Lokalni osnovni šoli

Osnovni šoli bi priporočili, da na podlagi zgodovinskega nepoznavanja kraja v učne programe (lahko tudi v razne projekte, naravoslovne in tehnične dneve) vključi vedenja in znanja tradicije, materialno ter kulturno dediščino kraja. Priporočili bi, da uvede oziroma organizira čim več krožkov in tudi takšne, za katere šola nima usposobljenih mentorjev, a jih lahko organizira ne le s pomočjo svojih učiteljev, temveč tudi s pomočjo zunanjih strokovnjakov in sodelavcev, študentov in zaposlenih v lokalnih podjetjih. Priporočili bi še, da se

osnovna šola aktivno vključi v menjalne odnose pri vzpostavljanju vseh sestavin trajnostnega razvoja, saj zgledno sodelovanje med šolo, krajem in vsem ostalim v prostoru, celovito prispeva k podobi in življenju kraja. Ob tem bi še priporočili, da osnovna šola večkrat organizira delavnice ali okrogle mize, kamor bi povabili k sodelovanju ne le učence in starše, ampak tudi predstavnike podjetij na Koroškem, Zavod RS za zaposlovanje, lokalno skupnost, javne zavode ipd. Na ta način bodo učenci in starši seznanjeni s potrebami na trgu dela, s perspektivnimi poklici, spoznali bodo veliko poklicev in na osnovi navedenega bo njihova odločitev o izbiri nadaljnjega šolanja in študija bistveno lažja.

6.3 Priporočila za nadaljnje raziskovanje

V nalogi smo izvedli anketo in polstrukturiran skupinski intervju z udeleženci, ki so s svojim delovanjem najbolj vpeti v kraj. Rezultate smo primerjali s proučeno literaturo in z nekaterimi statističnimi podatki, izkazalo pa se je:

- da nismo zajeli vseh učencev oziroma vseh starostnih skupin v osnovni šoli;
- da nismo zajeli vseh učiteljev na matični ter podružničnih šolah;
- da nismo raziskali, katere so tiste dejavnosti, ki v učencih v posameznih fazah šolanja zbujejo radovednost oziroma vedoželjnost za raziskovanje kraja;
- da nismo podrobneje raziskali vpliva socialno–ekonomskega statusa učencev in krajanov na njihove končne odločitve o nadaljnjem šolanju in morebitnem vračanju v kraj;
- da nismo naredili o proučevanem problemu primerjave s sorodnimi kraji po Sloveniji ali vsaj s kraji na Koroškem;
- da nismo raziskovali, katere oblike sodelovanja osnovnih šol z gospodarstvom so vzpostavljene;
- da nismo raziskovali menjalnih odnosov in marketinga šole.

Za popolnejšo osvetlitev problema vloge osnovne šole pri ohranjanju kraja predlagamo poglobljeno raziskavo vseh navedenih področij.

LITERATURA

- A. L. P. Peca. 2000. *Popis kmetijskih gospodarstev 2000*. Ravne na Koroškem: A. L. P. PECA.
- A. L. P. Peca. 2009. *Statistične informacije*. Ravne na Koroškem: A. L. P. PECA.
- Avstrijska umetnostnozgodovinska topografija. 1889. Dunaj: [Sine nomine].
- Bajd, Barbara. 2005. Ekološka ozaveščenost in okoljska vzgoja. *Okoljska vzgoja v šoli* 8 (2): 5–8.
- Barr, Pippin. 2003. *User interface metaphors in theory and practice*. Wellington: Victoria University of Wellington.
- Bečaj, Janez. 2000. *Temelji socialnega vplivanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Bennett, William J. 2001. *Moralne vrednote za mlade*. Tržič: Učila International.
- Black, Max. 1949. *Language and philosophy: studies in method*. New York: Cornell University Press.
- Boas, Franz. 1966. *Race, language and culture*. London: Collier-Macmillan.
- Bogataj, Janez. 1992. *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Božič, Jasna. 1995. Dnevni center za otroke in mladostnike kot možnost uresničevanja sodobne vzgojne in socialne pomoči. V *Psihološka obzorja* 4 (3): 97–106.
- Ciperle, Jože in Andrej Vovko. 2006. *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Croft, William. 1993. The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. *Cognitive Linguistics* 4 (4): 335–370.
- Drinovec, Nuša. 2001. *Usmeritvena metafora gor-dol in njena jezikovna uresničitev v časopisu Delo*. Diplomsko naloga, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- E-uprava. 2009. *Delo in zaposlitev*. [Http://e-uprava.gov.si/e-uprava/drzavljani.euprava](http://e-uprava.gov.si/e-uprava/drzavljani.euprava) (22. 12. 2009).
- Ferjan, Marko. 2005. *Management izobraževalnih procesov*. Kranj: Moderna organizacija.
- Ferrell, Odies C. in William M. Pride. 2003. *Marketing: concepts and strategies*. Boston: Houghton Mifflin.
- Finančni slovar. 2009. *Recesija*. [Http://www.financnislovar.com/definicije/recesija.html](http://www.financnislovar.com/definicije/recesija.html) (10. 3. 2010).
- Flere, Sergej. 2000. *Sociologija*. Maribor: Pravna fakulteta.
- Gibbs, Paul in Neil Wilson. 2002. Bodily action and metaphorical meaning. *Style* 36 (3): 533–554.
- Gibbs, Raymond W. 1994. *The poetics of mind: figurative thought, language, and understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Gibbs, Raymond W. 2006. *Embodiment and cognitive science*. New York: Cambridge University Press.
- Ginsborg, Paul. 2005. *The politics of everyday life*. New Haven: Yale University Press.
- Gobec, Katja. 2009. *Trajnostni razvoj z izbranimi poglavji iz biologije*. Šentjur: Šolski center, višja strokovna šola.
- Goddard, Tim J. 2003. Leadership in the (post) modern era. V *Rethinking educational leadership*, ur. Paul Bennett, 11–26. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Gostenčnik, Christan, Marinka Pahole in Mirko Ružič. 1999. *Biti mladostnikom starši*. Ljubljana: Frančiškanski družinski center.
- Gough, Annette. 2002. Mutualism: a different agenda for environmental and science education. *International Journal for Science Education* 3 (24): 1201–1215.
- Grad, Anton. 1997. *Veliki angleško-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS in Amebis.
- Guba, Egon G. in Yvonna S. Lincoln. 1989. *Fourth generation evaluation*. London, Newbury Park: Sage.
- Hamilton, Clive. 2004. Book Review W. Gibbs and Gerard J. Steen (eds). Metaphor in cognitive linguistics. *Cognitive Linguistics* 15 (1): 104–112.
- Harisson, Andrew L., Ertugrul Dalkiran in Ena Elsey. 2000. *Global competition from European perspective*. New York: Oxford University Press.
- Herskovits, Melvill Jean. 1956. *Man and his work: the science of cultural anthropology*. New York: Alfred A. Knopf.
- Hlad, Branka in Stane Peterlin. 1996. Okoljska vzgoja in izobraževanje – pot k spremembi. V *Zbornik posvetovanj: varstvo narave – predstavitev in primerjava nemških in slovenskih izkušenj*, ur. Branka Hlad, 63–78. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Uprava RS za varstvo narave.
- Hobbes, Thomas. 1913. *The metaphysical system of Hobbes in twelve chapters from elements of philosophy concerning body / together with briefer extracts from Human nature and Leviathan*. Leipzig: Felix Meiner.
- Hofstede, Gert J. 2001. *Lokales denken, globales handeln*. Munchen: C. H. Beck.
- Hrastelj, Tone. 2001. *Mednarodno poslovanje v vrtincu novih priložnosti*. Ljubljana: GV založba.
- Inda, Jonathan Xavier in Renato Rosaldo. 2002. *The anthropology of globalization : a reader*. Malden, Oxford: Blackwell
- Jackson, Roy. 2005. *Understanding philosophy*. Cheltenham: N. Thornes.
- Jamnik, Darja. 2006. *Izvajanje poklicne orientacije je v današnji osnovni šoli prepuščeno iznajdljivosti vsakega posameznega svetovalnega delavca*. [Http://www.guidance-europe.org/country/SLOVENIA/.../jamnik3](http://www.guidance-europe.org/country/SLOVENIA/.../jamnik3) (20. 12. 2009).
- Jelenc, Zoran. 2007. *Strategija vseživljenjskega učenja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Pedagoški inštitut.
- Jelovac, Dejan. 2000. *Podjetniška kultura in etika*. Portorož: Visoka šola za podjetništvo.

- Jezernik, Božidar. 2010. *Kulturna dediščina in identiteta*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Jickling, Bob. 2000. Deep ecology and education: A conversation with Arne Næss. *Canadian Journal of Environmental Education* 5 (1): 48–62.
- Jurše, Milan. 1999. *Mednarodni marketing*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
- Juul, Jesper. 2009. *Družinske vrednote*. Radovljica: Didakta.
- Kante, Božidar. 1998. *Kaj je metafora?* Ljubljana: Krt.
- Kastelic, Silva. 2004. Možnost izrabe kognitivnega pristopa v razumevanju metafore pri pouku slovenskega jezika in književnosti. V *Zbornik slavističnega društva Slovenije*, ur. Marko Jesenšek, 8–14. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
- Kavčič, Bogdan. 2005. *Poslovno komuniciranje*. Celje: Visoka komercialna šola.
- Kavčič, Janez. 2000. *Znamenje vekov*. Idrija: Bogataj.
- Kendall, Kenneth in Julie Kendall. 1995. *Systems analysis and design*. Liverpool: University of Liverpool Press.
- Keong, Yew K. 2008. *Vsi smo ustvarjalni: naj vaša ustvarjalnost zacveti*. Varaždin: Katarina Zrinski.
- Kos, Janko. 1994. *Književnost. Učbenik literarne zgodovine in teorije*. Maribor: Obzorja.
- Košmrlj, Mojca. 2010. *Ekologija v predšolskem obdobju*. Jezero: Morfem.
- Kovač Šebart, Mojca in Janez Krek. 2009. *Vzgojna zasnova javne šole*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Kozoderc, Danilo. 2006. *Poklicne orientacije v večini šol ne prepoznavajo kot pomembnega področja*. [Http://www.guidance.europe.org/country/SLOVENIA/teme/kurikulum](http://www.guidance.europe.org/country/SLOVENIA/teme/kurikulum) (20. 12. 2009).
- Krašovec, Stane. 1974. *Meje rasti: poročilo za raziskavo rimskega kluba o težavnem položaju človeštva*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Krmelj, Vlasta. 2007. Trajnostni razvoj – dejstvo današnjega časa. V *Okoljska vzgoja v šoli* 8 (1): 65–68.
- Kroflič, Robi. 2000. Učiteljeva zaveza vzgojnim ciljem javne šole. V *Sodobna pedagogika* 55 (121): 76–88.
- Kroflič, Robi. 2002a. *Izbrani pedagoški spisi, vstop v kurikularne teorije*. Ljubljana: Zavod SR za šolstvo.
- Kroflič, Robi. 2002b. Ravnateljeva avtonomija in pedagoško vodenje institucije. *Sodobna pedagogika* 53 (1): 66–77.
- Kržišnik, Erika in Maja Smolić. 1999. Metafore, v katerih živimo tukaj in zdaj. V *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Erika Eržišnik, 61–80. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kunaver, Dušica. 2005. *Najlepši miti in legende*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Lakoff, George in Mark Johnson. 2003. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 1987. *Women, fire and dangerous things*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lapajne, Slavko, Milena Škrj Marena, Vladimir Milekšič, Peter Skoberne in Matjaž Zupan. 1997. *Za okolje: priročnik za učitelje*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Lebe, Sonja. 2008. *Kulturna dediščina in lokalna tradicija kot temelj turistične ponudbe podeželja*. Maribor: Ekonomsko poslovna fakulteta.
- Lepičnik Vodopivec, Jurka. 2006. *Okoljska vzgoja v vrtcu*. Ljubljana: AWTS.
- Lepičnik Vodopivec, Jurka. 2008. Stališča vzgojiteljev do kognitivnih ciljev okoljske vzgoje v vrtcu. V *Razvojno raziskovalni koncepti ekologije od vrtca do fakultete in naprej v prakso*, ur. Mojca Duh, 49–64. Rakičan: RIS Dvorec Rakičan.
- Lipičnik, Bogdan in Stane Možina. 1993. *Psihologija v podjetjih*. Ljubljana: DZS.
- Lipičnik, Bogdan. 2001. *Organizacija podjetja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Makarovič, Marija in Ivan Modrej. 1986. *Črna in Črnjani*. Ljubljana: Krajevna skupnost Črna na Koroškem.
- Makovec Brenčič, Maja. 2003. *Mednarodno trženje*. Ljubljana: GV založba.
- Malačič, Janez. 1995. *Faktorji gospodarskega razvoja*. Ljubljana: Zavod RS za makroekonomske analize in razvoj
- Malačič, Janez. 1997. *Demografija*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Malinowski, Bronislaw. 1995. *Znanstvena teorija kulture*. Ljubljana: ISH – Inštitut za humanistične vede.
- Marentič Požarnik, Barica. 1996. Okoljska vzgoja kot področje razvijanja (eko) systemskega mišljenja, vrednostne presoje in odgovornega ravnanja. V *Zbornik posvetovanj Varstvo narave-predstavitev in primerjava nemških in slovenskih izkušenj in okoljska vzgoja in izobraževanje – pot k sprememba*, ur. Brane Hlad, 18–22. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor.
- Marentič Požarnik, Barica. 2002. Zahtevani cilji metode okoljske vzgoje. V *Usklajeno in sonaravno*, ur. Avguštin Lah, 57–62. Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije.
- Merriam, Sharan B. 1998. *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey Bass.
- Mihalič, Tanja. 2008. *Turizem: ekonomski vidiki*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Milharčič Hladnik, Mirjam. 1995. *Šolstvo in učiteljice na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Mole, John. 2003. *Mind your manners. managing business cultures in the new global Europe*. London: Nicholas Brealey.
- Monaghan, John in Peter Just. 2008. *Socialna in kulturna antropologija*. Ljubljana: Krtina.

- Možina, Stane. 2002. *Management kadrovskih virov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- MŠŠ – Ministrstvo za šolstvo in šport. 2007. Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnem izobraževanju. V *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu* 1 (1): 7–14.
- MŠŠ – Ministrstvo za šolstvo in šport. 2009. *Učni seznam izbirnih predmetov v osnovni šoli*.
[Http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/osnovnosolsko_izobrazevanje/ucni_na_crti/](http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/osnovnosolsko_izobrazevanje/ucni_na_crti/) (10. 3. 2010).
- Mulej, Lucija. 2007. *Relativizem v sociologiji znanosti*. Ljubljana: ZRC.
- Musek, Janek. 2003. *Zgodovina psihologije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Norčič, Oto. 2000. *Razvoj in temelji sodobne ekonomske misli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Novosel, Danica. 2003. *Kralj Matjaž in sol*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- Občina Črna na Koroškem. 2005. *Razvojni načrt občine Črna na Koroškem za obdobje 2006–2010*. Poslovni dokumenti, Občina Črna na Koroškem.
- Občina Črna na Koroškem. 2009. *Centralni register prebivalstva*. Program glavne pisarne občine Črna na Koroškem.
- Občina Črna na Koroškem. 2010. *Naš kraj. Zgodovina*. [Http://sftp.slovenka.net/e-crna/naskraj/index.html](http://sftp.slovenka.net/e-crna/naskraj/index.html) (10. 3. 2010).
- Odlok o ustanovitvi javnega vzgojno izobraževalnega zavoda osnovne šole Črna na Koroškem. *Uradni list RS*, št. 3/97, 54/98, 71/00 in 45/08.
- Osnovna šola Črna na Koroškem. 2001. *Šola nekoč in danes*. Prevalje: Forma film.
- Osnovna šola Črna na Koroškem. 2009. *Letni delovni načrt OŠ Črna na Koroškem*. Poslovni dokumenti, OŠ Črna na Koroškem.
- Oxford University. 1996. *The Oxford companion to the English language*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Palmer, Joy. 1998. *Environmental education in the 21st century*. London, New York: Routledge.
- Parent directory. 2002. *Beg možganov*. [Http://www.o-4os.ce.edus.si/gradiva/geo/prebivalstvo/beg-mozganov.htm](http://www.o-4os.ce.edus.si/gradiva/geo/prebivalstvo/beg-mozganov.htm) (10. 3. 2010).
- Pavlič, Slavica. 2000. *Sto znamenitih osebnosti v šolstvu na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Pavšer, Nada. 2008. Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj, priložnost za učitelje in vzgojitelje. V *Znanje za trajnostni razvoj: zbornik povzetkov referatov 27. mednarodne konference*, ur. Eva Jereb, 300–301. Kranj: Moderna organizacija.
- Pečar, Janez. 2006. *Regije 2006 – izbrani socialnoekonomski kazalniki po regijah*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
- Pedagoška enciklopedija*. 1989. Beograd [etc.]: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- Peng, Mike W. 2002. Cultures, institutions, and strategic choices: toward an institutional perspective on business strategy. V *The Blackwell handbook of cross-cultural management*, ur. Martin J. Gannon in Karen L. Newman, 52–66. Oxford, Malden: Blackwell Business.
- Piciga, Darja. 1996. Premišljeno prenavljanje ali »reformatorska mrzlica«? *Delo* 38 (213): 33.
- Pinker, Steven. 2009. *Kako deluje um*. Tržič: Učila International.
- Pirhonen, Antti. 2005. *To simulate or to stimulate? In search of the power of metaphor in design*. London: Springer.
- PIRS – Poslovni informator Republike Slovenije. 2009. *Poslovni subjekti*. [Http://www.pirs.si/](http://www.pirs.si/) (22. 9. 2009).
- Podjetniški portal. 2010. *Ideja – načrtujem podjetje*. [Http://www.podjetniski-portal.si/načrtujem](http://www.podjetniski-portal.si/načrtujem) (10. 3. 2010).
- Potočnik, Drago. 2009. *Zgodovina, učiteljica življenja*. Maribor: Pivec.
- Protner, Edvard. 2001. *Herbartistična pedagogika na Slovenskem (1869–1914)*. Maribor: Slavistično društvo.
- QCDA – Qualification and Curriculum Development Agency. 2004. *Curriculum: From implementation to development*. [Http://curriculum.qcda.gov.uk/uploads/11-19%20National%20Curriculum_From%20Implementation%20to%20Development_tcm8-14716.pdf](http://curriculum.qcda.gov.uk/uploads/11-19%20National%20Curriculum_From%20Implementation%20to%20Development_tcm8-14716.pdf) (22. 12. 2009).
- Ravnjak, Vili. 2005. *Spoznavanje višjega jaza*. Ljubljana: Gnostica.
- Rener, Tatjana. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Znanstveno raziskovalno središče.
- RRA Koroške – Regionalno razvojna agencija Koroške. 2006. *Regionalni razvojni program Koroške regije*. Slovenj Gradec: Cerdonis.
- RRA Koroške – Regionalno razvojna agencija Koroške. 2007. *Regionalni razvojni program Koroške regije*. Slovenj Gradec: Cerdonis.
- Sathe, Vijay. 2003. *Corporate entrepreneurship: top managers and new business creation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schein, Edgar H. 2004. *Spreminjajoča se vloga kadrovskega managerja*. Bled: IEDC – School of management.
- Shen, Yeshayahu. 1999. The Poetics of mind: figurative thought, language, and understanding. *Journal of Pragmatics* 5 (31): 1701–1704.
- SI-STAT. 2007. *Izobraževanje*. [Http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/08_terciarno_izobraz/02_09554_diplomanti_splosno/02_09554_diplomanti_splosno.asp](http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/08_terciarno_izobraz/02_09554_diplomanti_splosno/02_09554_diplomanti_splosno.asp) (22. 12. 2009).
- SI-STAT. 2008a. *Prebivalstvo*. [Http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/02_05007_stev_strukt/01_05203_star_spol/01_05203_star_spol.asp](http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/02_05007_stev_strukt/01_05203_star_spol/01_05203_star_spol.asp) (22. 12. 2009).

- SI-STAT. 2008b. *Trg dela*.
[Http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/07_trg_dela/05_akt_preb_po_regis_v_iri/01_07009_aktivno_preb_mesecno/01_07009_aktivno_preb_mesecno.asp](http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/07_trg_dela/05_akt_preb_po_regis_v_iri/01_07009_aktivno_preb_mesecno/01_07009_aktivno_preb_mesecno.asp) (22. 12. 2009).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2008. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Slovenski etnološki leksikon*. 2004. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SRDAP – Statistični register delovno aktivnega prebivalstva. 2009. *Delovno aktivno prebivalstvo*. [Http://www.stat.si/tema_demografsko_trg_dap.asp](http://www.stat.si/tema_demografsko_trg_dap.asp) (22. 12. 2009).
- Steen, Gerard. 1994. *Understanding metaphor in literature: an empirical approach*. London: Longman.
- Sterling, Stephen R. 2001. *Sustainable education: Re-visioning learning and change*. Bristol: The Schumacher Society.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. 2009. *Živorajeni otroci*.
[Http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=3247](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=3247) (10. 3. 2010).
- Svet Evropske unije. 2006. *Prenovljena strategija EU za trajnostni razvoj*.
[Http://ec.europa.eu/sustainable/docs/renewed_eu_sds_sl.pdf](http://ec.europa.eu/sustainable/docs/renewed_eu_sds_sl.pdf) (22. 4. 2010).
- Svetina, Matija in Maja Zupančič. 2007. Strategija upravljanja z življenjem v odraslosti: prečna študija v Sloveniji. V *Psihološka obzorja* 16 (4): 43–63.
- Šorli, Srečko. 2007. *Celostna ekologija: pot v zavestno družbo*. Ptuj: Znanstvenoraziskovalno središče Bistra.
- Tavčar, Mitja. 2000. *Kulture, etika in olika managementa*. Kranj: Moderna organizacija.
- Taylor, Paul. 1995. *International organization in the modern world: the regional and the global process*. London, New York: Pinter.
- Teachernet. 2006. *Sustainable schools*.
[Http://www.teachernet.gov.uk/sustainableschools/index.cfm](http://www.teachernet.gov.uk/sustainableschools/index.cfm) (15. 12. 2009).
- Tellis, Winston. 1997. *APA style of citation*. [Http://www.nova.edu/ssss/QR/AR3-2/tellis1.html](http://www.nova.edu/ssss/QR/AR3-2/tellis1.html) (15. 12. 2009).
- Terpstra, Vern in Ravi Sarathy. 2000. *International marketing*. Chichago: Dryden.
- Toporišič, Jože. 1992. *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Treven, Sonja. 2001. *Mednarodno organizacijsko vedenje*. Ljubljana: GV založba.
- Trnavčević, Anita in Dejan Hozjan. 2008. Vocational orientation of students and its implications for school leaders: A key to sustainable development? V *Education with a moral purpose: Educational leadership, management and governance for sustainable future*, ur. Per Hansson in Kristina Malmberg, 155–162. Uppsala: Uppsala University, Faculty of Educational Sciences.
- Trnavčević, Anita in Renata Zupanc Grom. 2000. *Marketing v izobraževanju*. Ljubljana: Šola za ravnatelje.
- Trnavčević, Anita. 2001. *Metodologija (gradivo za predavanja)*. Koper: Visoka šola za management.

- UMAR – Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. 2005. *Strategija razvoja Slovenije*.
[Http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/projekti/02_StrategijarazvojaSlovenije.pdf](http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/projekti/02_StrategijarazvojaSlovenije.pdf) (8. 11. 2009).
- UN. 2002. *Slovenia. Country profile*. Johannesburg: Summit.
- UNESCO. 2006. UN decade of education for sustainable development (2005–2014).
[Http://portal.unesco.org/education/en//wv.php-URL_ID=30111&URL_DO=DO_TOPICAL&URL_SECTION=201.HTML](http://portal.unesco.org/education/en//wv.php-URL_ID=30111&URL_DO=DO_TOPICAL&URL_SECTION=201.HTML) (december 2009).
- Vare, Paul in William Scott. 2007. Learning for a change: exploring the relationship between education and sustainable development. V *Journal of Education for Sustainable Development* 2 (1): 191–198.
- Veliki slovar tujk*. 2002. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Vidmar Horvat, Ksenija. 2004. *Uvod v sociologijo kulture*. Ljubljana.: Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo.
- Vlada RS. 2006. Sklep o razvrstitvi razvojnih regij po stopnji razvitosti za programsko obdobje 2007–2013. *Uradni list RS*, št. 23/2006.
- Vovk Korže, Ana, Dane Katalinić in Evelina Katalinić. 2007. *Pojdimo k potoku*. Maribor: Inštitut za promocijo varstva okolja.
- Vukovič, Goran. 2006. *Trženje*. Celje: Visoka komercialna šola.
- Wals, Arjen E.J. 2007. *Social learning towards a sustainable world: principles, perspectives, and praxis*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.
- Webster, Ken. 2004. *Rethink, refuse, reduce*. Preston: FSC.
- Wikipedija. 2009. *Trajnostni razvoj*. [Http://sl.wikipedia.org/wiki/Trajnostni_razvoj](http://sl.wikipedia.org/wiki/Trajnostni_razvoj) (3. 1. 2010).
- Working Group on Environmental Education. 1993. *Learning for life*. A report of the working group on environmental education, Scotland, april 1993.
- World Commission on Environment and Development. 1987. *Our common future*. Oxford: Oxford University Press.
- Wright, Jonathan. 1999. *Idioms organiser: organised by metaphor, topic and key word*. London: Routledge.
- Yin, Robert K. 1994. *Case study research: design and methods*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage.
- Yin, Robert K. 1994. *Case study research: Design and methods*. London, Thousand Oaks: Sage.
- Zakon o društvih. *Uradni list RS*, št. 61/2006 in 58/2009.
- Zakon o osnovni šoli. *Uradni list RS*, št. 23/2005.
- Zavod RS za zaposlovanje. 2009. *Registrirana brezposelnost v Sloveniji*.
[Http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost#Statisticne_regije](http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost#Statisticne_regije) (22. 12. 2009).

- ZK. 2009. *Bo leta 2012 konec sveta? Grozi nam Sončeva nevihta, ki bo spremenila življenje, kot ga poznamo.* Dnevnik, 20. april.
[Http://www.dnevnik.si/novice/neverjetno/1042260852](http://www.dnevnik.si/novice/neverjetno/1042260852) (10. 3. 2010).
- Žagar, Klemen. 2008. *Pravni vidiki in načela trajnostnega razvoja.* Seminarska naloga, Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta.
- Željeznov Seničar, Maruška. 2006. *Promocija poklicev in poklicnega izobraževanja za osnovnošolce.* [Http://www.cpi.si/files/userfiles/Datoteke/Novice/Promocija-poklicev.KV.doc](http://www.cpi.si/files/userfiles/Datoteke/Novice/Promocija-poklicev.KV.doc) (15. 2. 2010).

PRILOGE

Priloga 1 Anketni vprašalnik

Priloga 2 Intervju

ANKETNI VPRAŠALNIK

Spoštovani!

Sem Dragica Mazej, študentka Fakultete za management v Kopru. V okviru magistrskega dela bom proučevala demografsko okolje ter posledice globalnega staranja na razvoj in obstoj našega kraja. Z anketnim vprašalnikom bom pridobila dragocene podatke za svojo raziskavo v magistrskem delu. Zato vas vljudno prosim, da odgovorite na štiri zastavljena vprašanja. Sodelovanje v anketi je anonimno, tudi se ni treba podpisovati.

Za reševanje ankete se vam lepo zahvaljujem in vam želim lep dan.

1. Vaš spol (obkroži)

M

Ž

2. Starost (obkroži)

18–5 let

26–45 let

46–55 let

56–65 let

nad 65 let

3. Napišite **z eno besedo**, na kaj se najprej spomnite oziroma na kaj pomislite, ko vam omenim kraj Črna na Koroškem:

4. Z eno besedo napišite, kakšna je najboljša prispodoba Črne na Koroškem oziroma kaj mislite, da najbolj predstavlja naš kraj, črno na Koroškem. (Prispodoba je ponazoritev bistvene značilnosti česa s stvarjo, ki ima podobne lastnosti, npr. mladost lahko ponazorimo s pomladjo, ženo z marljivo čebelo ...).

INTERVJU

Spoštovani!

Sem Dragica Mazej, študentka Fakultete za management v Kopru. V okviru magistrskega dela želim proučiti vlogo osnovne šole pri ohranjanju kraja, demografsko okolje ter posledice globalnega staranja na razvoj in obstoj kraja Črna na Koroškem. S pridobljenimi intervjuji bom pridobila dragocene podatke za nadaljnjo raziskavo. Vljudno prosim, da odgovorite na zastavljena vprašanja. Sodelovanje v intervjujih je anonimno.

1. S katero metaforo oziroma prisposodbo bi lahko opisali kraj Črna na Koroškem.
2. Kakšna je po vašem mnenju vloga osnovne šole v sodobni družbi?
3. Kakšna pa je vloga osnovne šole v kraju Črna na Koroškem ter zakaj je takšna?
4. Kako oziroma na kakšen način lahko šola spodbuja otroke, da ohranjajo svoj kraj, v njem ostajajo oziroma se vanj po študiju tudi vračajo?
5. Kakšno vlogo imajo krajanje in zaposleni (podjetja) pri ohranjanju kraja?
6. Kdaj po vašem mnenju kaj živi?
7. Kakšno perspektivo ima po vašem mnenju kraj Črna na Koroškem čez 20 let, opišite kakšen bo?